

10
5506

SVENSKT GUDS TJÄNST LIV

Årsbok för liturgi,
kyrkokonst, kyrkomusik
och homiletik

ÅRGÅNG

46 • 1971

CWK GLEERUP BOKFÖRLAG / LUND

SVENSKT
GUDSTJÄNST-
LIV

41 - 50

1966 - 75

LUND

S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V
LAURENTIUS PETRI SÄLLSKAPETS ARSBOK

REDAKTÖR: DOCENT FOLKE BOHLIN, LUND

I REDAKTIONEN: PROFESSOR RAGNAR HOLTE OCH DOCENT LARS HARTMAN,
UPPSALA

Exp.adr.: CWK Gleerup Bokförlag, 221 05 Lund. Tel. 046/11 75 00. Postgiro 3 08 43-7.

Pris: i bokhandeln eller direkt från förlaget kr. 12:— (exkl. moms.)

Detta nummer innehåller

<i>Fru Karin Peters</i> , Halmstad: Glimtar från begynnelsen till våra dagars tidegärdsarbete	3
<i>Professor Ragnar Holte</i> , Uppsala: Gamla och nya psalmtoner	6
<i>Kyrkoadjunkt Magnus Lidbeck</i> , Enebyberg: Själavård och liturgi. Några reflektioner	20
<i>Folkhögskollärare Sven-Erik Jonsson</i> , Växjö: Frans August Linderholms melodi till julepisteln	30
<i>Recensioner:</i>	
Tre böcker kring Birgittaminnet (Bengt Ingmar Kilström)	44
1571 års kyrkoordning (Bo Ahlberg)	47
Musiken i försöksverksamheten (Sören Bolander)	51
Det stora psalmåret 1971 (Ragnar Värmon)	54
För radiokyrkans behov (Ragnar Värmon)	56
Nikolaus Hermansson (Henrik Leby)	57
Ny musik (Sören Bolander/Hans Olof Stavert)	60
<i>Laurentius Petri Sällskapet:</i>	
Koralveckan 1970 (Stina Källqvist)	65
Koralveckan 1971 (Stina Källqvist)	69
Årsberättelse 1970	72
Årsberättelse 1971	73
Medlemmar jubileumsåret 1971	74

Svenskt Gudstjänstliv

1971

Årgång 46

LUND 1972
Bröderna Ekstrands Tryckeri AB
21720911

Glimtar från begynnelsen till våra dagars tidegärdsarbete

Det är en vårkväll 1920. Två glada, nyförlovade ungdomar är på vandring till Heda 1100-talskyrka i Östergötland för att sjunga lördagscompletoriet i den kyrka inom vars murar den gregorianska sången av cisterciensmunkar från Alvas- tra kloster säkerligen ljudit. Gick dessa munkar kanske rentav samma väg som de unga tu, från V. Tollstad, där klostret 1143 anlades av cistercienserna vid foten av Omberg, till Heda kyrka med de sköna romanska valven? I kväll är kyrkan upplyst endast av altarljusen. Framför altaret står officianten, den unge prästen, lycklig över att få höra den sång han under flera års studier av de gamla källorna lärt sig älska, sjungen just i denna kyrka. Några ljus på läktaren lyser för de två "körerna", fästmän och hennes broder och Pappan vid orgeln för att spela de svenska psalmerna, Mamman nere i kyrkan representerande församlingen. Valven sjunger med och stämningen är sådan att den ännu efter mer än 50 år känns vibrerande i själen.

Ja, detta var för vår del början av ett mycket ihärdigt, rikt och roligt arbete med gregorianiken. Det fortsattes med att öva min barnkör så att den i samma gamla härliga kyrka sjöng bl.a. "Veni Sancte Spiritus" och "Veni Creator Spiritus" på latin vid vår vigsel den 22 juni 1920, då ock den synnerligen musikaliske och kunnige Skara-stiftsprästen Josef Källgren

spelade Muffat och Bach. Källgren var, om jag ej missminner mig, ärkebiskop Söderbloms medhjälpare i psalmboksarbetet 1915—20. Han var samtida med Knut i Uppsala och som de hade kärleken till kyrkans gamla musik gemensam blev samarbetet intensivt och varade till Josef Källgrens hastiga bortgång 1921. Jag tror att Knuts intresse för denna musik började med studiet av 1695 års psalmbok och 1697 års koralbok, där ju mycket fanns kvar av de gamla skatterna: de tre nytestamentliga cantica: Magnificat, Benedictus, Nunc Dimittis, de två förstnämnda på 8:de psalmtönen och Nunc Dimittis på tonus peregrinus, Cantus funebris, Dies irae, Te Deum, de ovan nämnda pingstpsalmerna och många andra pärlor, som fick ligga till grund för vad vi så småningom började framföra av gregorianska melodier i V. Tollstad. Många gånger, särskilt i början, sjöng jag dem ensam som hymner både i högmässan och vid musikandakter, och när församlingen blivit van att höra de gamla sköna tongångarna började de framföras även av kyrkokören och barnkören, och det verkade som om även den övriga församlingen alltmer värdesatte dem.

Första gången någon "utomstående" var med och sjöng lördagscompletoriet var troligen vintern 20—21, då vi hade besök av K.S.V:s ordf. i Linköpings stift, den genommusikaliske, noble och gode

kyrkoherden Martin Allard. Denna gång sjöng han och jag detta i vår prästgårdsmatsal, som med åren blev alltmer "insjungen".

Sommaren 1921 gjorde vi vår bröllopsresa till Tyskland och studerade de kyrkliga förhållandena framför allt i Syd-Tyskland, där vi fem veckor bodde i en prästfamilj, varför vi fick göra många värdefulla bekantskaper med tyska teologer. Vi inköpte ock så mycken litteratur, främst i kyrkomusik naturligtvis, att konduktören i Heidelberg, som hjälpte oss med våra tunga väskor, frågade om vi tagit med oss hela statskassan. Vid hemkomsten blev det studier: Bäumer, Peter Wagner, Johner m.fl. och jämförelser med föregående arbeten i det redan då ganska välförsedda biblioteket, såsom E. Rodhes: "Studier i den svenska reformationstidens liturgiska tradition", *Missale Romanum*, *Breviarium Romanum* m.m. Och så letades i stiftsbiblioteken. I Linköping var *Breviarium Lincopense* klenoden och i Skara Stiftsbibliotekets musikhandskrifter. Notblad efter notblad började fyllas med "modern" notskrift och med underlagd svensk text, vilka alla måste noggrant provsjungas och korrigeras. Den i detta stycke något bevandrade vet, att sådant är ett svårt arbete, som fordrar mycken träning, men också sinne och känsla för såväl textens som musikens betoning och rytm, och detta tror jag mig våga säga att Knut ägde i ovanligt hög grad. Han plågrades av sådant som i detta avseende brast i 1914 års *Vesperale* och senare även i *Vesperalet* och *Psalteriet* av år 1925 men hade stor veneration för Richard Noréns, John Moréns, Otto Olssons m.fl. arbeten, som börjat "bryta isen".

Som jag ovan antytt gick vi sakta fram med offentligt utförande av gregoriansk sång i vår församling, den behöver växa fram. Vår tids moderna öron behöva vänjas vid den för att rätt kunna värdesätta de ljuvliga gregorianska melodierna, som dock i hög grad fordra, att de utföras på rätt sätt, utan stora åthävor, med ödmjukt sinne, man bedje vid sången.

Vilken betydelse har ej den gregorianska sången haft för musiken av Bach, Brahms, Reger, Beethoven och flera andra av våra stora musiker! Man kan påminna sig Beethovens yttrande att han gärna skulle ge bort hela sin musikaliska produktion, om han kunnat komponera melodien till ett "Ite missa est."

Så småningom ansågo vi tiden vara mogen för ett *Laudes* en påskdagsmorgon kl. 6 i V. Tollstad kyrka, troligen 1922 el. 23. På natten blev det snöstorm och vi trodde, att vi skulle få fira påskdagsmorgonen med endast körmedlemmarna. Men si — kyrkan blev så gott som fullsatt och det verkade som om menigheten ej ångrat mödan med ottefärden. Många av de församlade hade säkert förut hört oss sjunga den vackra påsksekvensen: "Victimae paschali". Hela denna tid använde vi Knuts handskrivna notblad, naturligtvis använde vi oss av hektograf. Som Knut själv ej sjöng blev det jag som fick bli hans röst och provsjunga allt, ibland många gånger innan han blev belåten. I början var jag ledsen över att han ej kunde sjunga, men snart förstod jag meningen även med detta. För det första fick jag på detta sätt bli insatt i Knuts arbete och förstå och dela hans otroliga intresse, och för det andra insåg jag, att

om han själv sjungit hade tiden inte räckt till för hans djuplodande forskningar.

Den 30/6 1923 höll Knut vid ett pojkmöte i Boxholm ett föredrag om Olavus Petri och Gustaf Vasa, säkerligen därtill ombedd av dåvarande komministern i Stjärnorp, den då för oss okände men sedermera så mycket mer välkände Arthur Adell. Om Arthur före den dagen ägnat sig åt gregorianiken vet jag faktiskt inte, men däremot att de båda jämnåriga komministrarna genast fann, att de hade många gemensamma intressen. Arthur Adell kom snart till vårt hem, där han sedan blev en lika kär som ofta återkommande gäst. Arbetet med gregorianiken började och fortsatte, men detta är ju så pass känt, att jag endast vill nämna några detaljer. 1924 kom första trycket: "Evangelig Tidegård" innehållande förutom inledning, I av Knut, II av Arthur, Laudes, Vesper och Completorium. Detta sista med den i all sin enkelhet så ljuvliga

antifonen till psalm 91, 8:de psalmtonen, Responsorium Breve, antifonen till Nunc Dimittis, 3:je psalmtonen, och till sist den lilla versikeln: "Frid vare inom dina murar. Vålgång vare i dina boningar". Inte i något annat kommer bönekaraktären, Tidegårdens A och O, bättre fram för mig personligen, kanske därför att detta completorium var det första vi sjöng och sedan varit med i flera av de många utgåvorna. De sista var: "Det svenska Antifonalet Musiken till den Svenska Tidegården", del I 1950, del II 1959, vars notmaterial Knut hade i det allra närmaste fullt färdigt och många gånger provsjunget, då han — 17 januari 1951 — hastigt kallades till högre tjänst, till den himmel där den Heliga Sängen ljuder fulltonigt utan vank och brist och i vilken de båda kämparna nu få instämma.

Eja, vore vi där!

Karin Peters

Gamla och nya psalmtoner

I förra årgången av Svenskt Gudstjänstliv hade jag en för inbitna gregorianer kanske litet provocerande artikel kring temat "Behöver psalmtonerna reformeras?" Den innehöll också förslag till nya psalmtoner med anknytning till de traditionella gregorianska men ganska fritt omgestaltade. Poängen var att de skulle vara enklare än de traditionella och ta bättre hänsyn till det svenska språkets accentförhållanden. Min avsikt var för ingen del att de traditionella psalmtoner skulle avskaffas. Jag ville framför allt väcka en diskussion kring frågan om psalmodi som församlingssång. För en sådan funktion har de traditionella psalmtoner visat sig mindre lämpade (därom trodde jag alla var ense). Församlingsaktivitet i omkväden är naturligtvis en väg, men jag har för min del svårt att uppge tanken på församlingsaktivitet också i själva psaltarsången.

I samma årgång gör Gudrun Zethelius en kritisk granskning av min artikel med tillhörande musikexempel. Hon disponerar sitt inlägg i tre punkter: "1. Varför har psalmodien inte blivit församlingens egendom? 2. Är de språkliga olikheterna mellan latinet och svenskan avgörande hinder för användning av gregoriansk psalmodi med svensk text? 3. Holtes egna reformförslag."

I första punkten intar GZ den ståndpunkten, att om församlingsledare (avses

präster eller kyrkomusiker eller båda?) mer energiskt satsade på att lära församlingarna psalmodiera, så skulle det nog gå. Detta låter ju alltid säga sig; men det inbjuder enligt min mening till viss eftertanke, att utgåvor av gregoriansk psalmodi på svenska har förelegat i c:a 50 år och att försök bevisligen *har* gjorts att introducera dem som församlingssång men att resultatet ändå blivit så magert. Bevisligen finns det ändå andra former av församlingssång som någorlunda fungerar, och det inte sällan *utan* att "församlingsledare" lagt ner särskilt mycken energi på att öva med församlingen. GZ tar i denna punkt inte ställning till mina argument för att den gregorianska psalmodin är mindre lämpad som församlingssång. De argumenten tas däremot upp i de båda senare punkterna i GZ:s inlägg.

Textunderläggningen i gregoriansk psalmodi

GZ:s fråga lyder alltså här: "Är de språkliga olikheterna mellan latinet och svenskan avgörande hinder för användning av gregoriansk psalmodi med svensk text?" Jag vill då först framhålla, att mitt svar på denna fråga är nekande, alldeles som GZ:s. Ansåg jag mig tvungen att svara ja på frågan, skulle jag naturligtvis inte bry mig om att lägga ned tid och energi på en nyutgåva av Det sven-

ska antifonalet I, inför vilken jag med GZ och övriga styrelseledamöter i LPS haft ingående diskussion just rörande textunderläggningen i psalmodin, en fråga i vilken vi f.ö. visat oss vara fullt ense. Argumentationen i min av GZ kritiserade artikel hade en mer begränsad räckvidd. Poängen var att den ganska stora frekvensen av diskrepans mellan textlig och musikalisk accent är en av de faktorer som skapar svårigheter vid psalmodins användning som *församlingssång*. Jag ställde i detta sammanhang en del kritiska frågor beträffande de av Adell introducerade specialreglerna för underläggning av svensk text. Inom LPS styrelse har vi sedermera överenskommit att frångå dessa specialregler just i de fall jag angav som tveksamma.

En annan sak som jag berörde i min artikel gällde den bekanta svårigheten med utförandet av mitt- och slutkaden- serna i de fall då sista ordet är tvåstavigt och har accent på första stavelsen. Notbilden anvisar här en kort ton på den betonade stavelsen och en lång på den obetonade, vilket tycks gå rakt emot det sångaren spontant uppfattar som naturligt. Också här låg poängen i den svårighet detta skapar för *församlingssången*. Redan för körsången är detta som bekant en svårighet, men naturligtvis inte olöslig. Det gregorianska symposiet i Ransäter diskuterade bl. a. denna sak och kom fram till den förnuftiga ståndpunkten att den betonade stavelsen inte får mätas strängt metronomiskt utan kan ritarderas något. Viktigt är också att gå tillbaka i ett diminuendo på slutstavelsen.

Jag kan dock till stor del godta GZ:s motargumentation mot mitt påstående

att den nämnda svårigheten är större med svensk text än med latinsk. Vad jag närmast refererade till var Solesmes-skolans tolkning av latinsk språkaccent; trots att jag inte accepterar ictus-teorin har jag förmodat att den hade *något* stöd i språkliga fakta, att det m.a.o. skulle vara riktigt att säga att i ordet Deus första stavelsen visserligen har accent men ändå en ganska lätt karaktär, medan slutstavelsen är relativt tung. Det av GZ anförda citatet ur en av den romerska kyrkans sångböcker (*Liber Usualis*) ger ju inget-somhelst stöd åt Solesmes-teorin, som f.ö. är ganska oklart utformad. Detta må vara en fråga för språkforskare att avgöra, men jag vill gärna tro att skillnaden mellan latinet och svenskan på denna punkt är mindre än jag framställde den i min artikel. Dock måste jag vidhålla, att latinska ords slutvokaler som regel är klangfullare än svenskans. Att ord avslutas med lång vokal är vanligt i latinet men ovanligt i svenskan, och den extremt trycksvaga mellanvokalen i svenska ord som *Sonen* har över huvud ingen motsvarighet i latinet.

I övrigt kan jag inte finna att det råder någon åsiktsskiljaktighet mellan GZ och mig beträffande den av henne formulerade frågan. Men eftersom frågan om textunderläggningen har intresse inför våra planerade nyutgåvor och eftersom jag tycker att GZ fört in intressant och relevant material till belysning av frågan vill jag ändå föra diskussionen vidare på en punkt, nämligen beträffande sådana fall där språkaccenten inte stämmer med den musikaliska accenten.

Huvudregeln för textunderläggningen

Latinska ord har som regel accenten på näst sista stavelsen eller tredje stavelsen från slutet. Psalmtonernas musikaliska accenter är anpassade efter detta förhållande. Accentnoten med efterföljande obetonade noter bildar antingen en *troké* $\perp \smile$ eller en *daktýl* $\perp \smile \smile$. Daktýlen uppkommer genom att en extranot inskjutes efter accentnoten. Reglerna för textunderläggningen är formulerade så att *daktýlen inte får komma till användning annat än när texten verkligen har accent på tredje stavelsen från slutet. I alla övriga fall skall troké-formen användas, även om texten inte har accent på näst sista stavelsen.*

De regler som Adell formulerat i Gregorianik I s. 75 för underläggning av text ansluter sig nära till de gängse latinska reglerna. Adell konstaterar emellertid att svenskan har något mer komplicerade accentförhållanden än latinets. I anslutning till G. Danell, Svensk ljudlära skiljer Adell mellan stavelser med huvudtryck, med starkt bitryck, med svagt bitryck samt helt trycksvaga stavelser. Adells formulering av reglerna för textunderläggningen innebär nu, att *daktýlformen kommer till användning enbart när tredje stavelsen från slutet har huvudtryck. I alla övriga fall skall troké-formen användas.* I förhållande till latinska regler innebär detta en skärpning av kravet på arten av den accent som måste föreligga för att daktýlformen skall komma till användning. Visserligen saknar latinets svenskans egenhet att en kombination av huvudtryck och bitryck kan föreligga inom ett och samma ord, t.ex. *hélgedòm*, *délåktig*. Men

när orden infogas i en mening, uppstår i talrytmen otvivelaktigt en skillnad mellan stavelser med huvudtryck och stavelser men enbart bitryck. *De latinska reglerna godtar bitryck på tredje stavelsen från slutet som tillräcklig grund för att använda daktýlformen.* Jag vill i det följande med hjälp av konkreta exempel argumentera för att *i de flesta fall bitryck på tredje stavelsen från slutet skall föranleda användning av daktýlformen.*

Konflikter mellan språklig och musikalisk accent

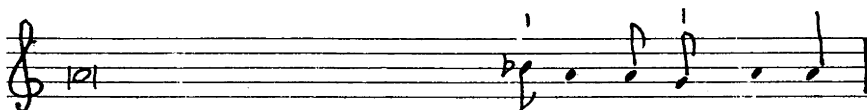
I min tidigare artikel påstod jag att konflikter mellan språklig och musikalisk accent "trots allt hör till undantagen" i latinsk psalmodi. GZ opponerar sig med rätta häremot och anför en lång rad exempel på sådana konflikter. Vad jag hade i tankarna var det faktum att latinska ord faktiskt som regel har accenten på näst sista stavelsen eller tredje stavelsen från slutet. Undantagen skulle då utgöras av de fall där texten avslutas med ett enstavigt ord, varvid accenten inträffar på sista stavelsen. Men detta resonemang är bara tillämpligt i fråga om enkelaccentuerade kadenser och i fråga om den senare accenten inom en dubbelaccentuerad kadens. Vad jag inte tänkte på är de speciella problem som de dubbelaccentuerade kadenserna erbjuder för latinsk text. Här kan man ju inte bygga enbart på det avslutande ordets accentförhållanden, utan den första av kadensens två accenter kommer att inträffa mitt i ett textsammanhang, där till följd av de enskilda ordens hopfogning med varandra faktiskt mycket ofta en följd av tre eller flera obe-

tonade stavelser inträder. Medan svenskan har mest bekymmer med de enkelaccentuerade kadenserna p.g.a. frekvensen av ord med tre eller fler obetonade stavel-

ser efter accenten (t.ex. evinnerligen, hédningarna), så har latinet mest bekymmer med de dubbelaccentuerade kadenserna.

Exempel på konflikter mellan textlig och musikalisk accent.

1. *Dubbelaccentuerad kadens med undertryckande av första accenten.*

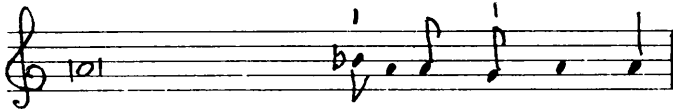

- a) Dispónet sermónes suos in ju - dí - ci - o
Såsom en fader förbarmar sig ö - ver bar - nen
- b) Bonum est confide-re in Dó - mi---no
Aere vaere Fade-ren og Søn - nen
(ej: Aere vaere Fa-deren og Søn - nen)
- c) Confirmátum est cor e - jus
Jag vill tacka Herren av allt hjär - ta
(ej: Jag vill tacka Herren av allt hjär-ta)

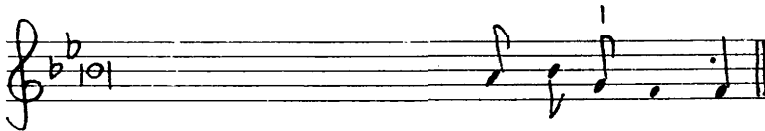
2. *Dubbelaccentuerad kadens med undertryckande av andra accenten.*

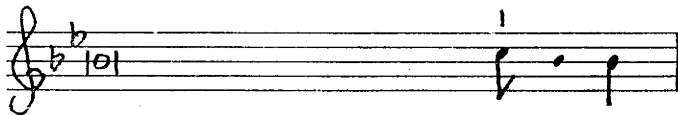
- a) Perfecísti eis qui spe - rant in te
Gläd din tjä - na - res själ
... uppenbaras för hed - ning - ar - na
- b) ... singu-lári - ter in spe
På min nöds dag åkal - lar jag dig

3. *Dubbelaccentuerad kadens med enbart bitryck på andra accenten.*

- a) Non est ultra De-us abs - que me
 ... avund mot de ö-ver - mo - di - ga
 (ej: mot de ö-vermo - di - ga)
- b) Neque enim est á-li-us ext - ra te
 Till dig Herre upplyfter jag min själ
 (ej: upplyf- ter jag min själ)

4. *Enkelaccentuerad slutkadens med a) undertryckande av accenten, b) enbart bitryck på accenten.*

- a) Secúndum júdícium tuum vi-ví - fi - ca me
 ... som ödelägger vid mid-da - gens ljus
- b) Protéctor salvatiónum Chris-ti su - i est
 Så att du icke stöter din fot mot någon sten
 (ej: stöter din fot mot nå - gon sten)

5. *Enkelaccentuerad mittkadens med a) undertryckande av accenten, b) enbart bitryck på accenten.*

- a) Ángelis suis mandávit de te
 ... sina änglar befallning om dig
 Ingen olycka skall vederfa-ras dig
 ... uppenbaras för hedning-ar - na
- b) Non est ultra Deus absque me
 Ingen olycka skall veder-faras dig

Dubbelaccentuerad kadens med undertryckande av ena accenten

I vidstående tabell har jag exemplifierat fem huvudfall (med underavdelningar) av konflikt mellan textlig och musikalisk accent, och det visar sig att latinet och svenskan i de flesta fall erbjuder analoga svårigheter. De första tre fallen gäller *dubbelaccentuerad kadens*, och under 1 anför jag först sådana fall där den första accenten måste undertryckas. Under 1 a har både i latinet och i svenskan en preposition hamnat under accentnoten. Inget av de fallen förefaller särskilt besvärligt, och det beror väl närmast på att respektive ord taget för sig har en naturlig accent på den stavelse som placerats under accentnoten. Ser man på talrytmen är det emellertid uppenbart, att ordet förlorar sin språkliga accent i det sammanhang det är inställt. Den naturliga deklamationen av frasen fordrar alltså faktiskt att den musikaliska accenten undertrycks vid utförandet.

Fallet 1 b är emellertid besvärligare. Här har under accentnoten placerats en stavelse som är helt obetonad vare sig man ser enbart till talrytmen eller till det enskilda ordets accentförhållanden; slutstavelsen i det latinska ordet *confidere* resp. det danska ordet *Fåderen*. Naturligtvis finns det jämförbara svenska exempel (t.ex. A I s. 106: Förtäljen bland hedningarna hans ära; första accenten infaller här på slutstavelsen 'na' i hedningarna). Att jag valt det danska exemplet beror på att man i det danska antifonalet infört en specialregel varigenom undvikes, att slutstavelsen i ordet *Fåderen* läggs under accentnoten. Man drar, så-

som exemplet inom parentes visar, tillbaka accenten till ordets andra stavelse och tillämpar alltså kadensens daktýlform — varvid dock, väl att märka, accenten fortfarande kommer att ligga på en helt trycksvag stavelse! Men härigenom avlägsnar man sig från den huvudregel som gäller vid underläggningen av latinsk text, nämligen att daktýlformen får användas endast när texten har accent på tredje stavelsen från slutet. Och naturligtvis avlägsnar man sig ännu längre från Adells huvudregel för underläggningen av svensk text, eftersom denna regel innebär en *skärpning* av den latinska regeln: Adell kräver ju att *huvudtryck* skall föreligga, om daktýlformen skall få komma till användning. I och för sig kan jag förstå, om man menar att tillbakaskjutningen av den musikaliska accenten ger en vacker frasering; precis samma synpunkt kan tala för att i den latinska frasen accentnoten lägges på näst sista stavelsen i *confidere*. Men mycket tyngre än detta argument väger enligt min mening följande två synpunkter: 1. Det är orimligt att skapa specialregler p.g.a. estetiska överväganden beträffande fraseringen i ett enskilt fall. Det ligger i själva principerna för psalmodieringen att man måste arbeta med enkla regler, som gör att en tränad kör skall kunna lägga psalmtext under de olika psalmtonerna även om inte accenterna har markerats i texten. Detta omöjliggöres, om man skapar diverse specialregler med utgångspunkt från enskilda fall. 2. I de gregorianska psalmtonerna bestäms grundstrukturen inte bara av melodin utan också av de rytmiska accenterna. Överflyttar man dem från latinsk text till ett annat språk, måste man sträva att så

långt möjligt överta inte bara melodin utan också reglerna för de rytmiska accenternas placering. Det kan vara nödvändigt att skapa särskilda regler för att klara av fall, där det i det nya språket uppstår situationer som saknar paralleller i originalspråket. *Men något sådant fall föreligger inte här.* Såsom bl.a. de av GZ anförda exemplen visar, uppträder i latinet en synnerligen stor frekvens av fall, då vid dubbelaccentuerad kadens den första accenten måste understryckas. Då man här enligt huvudregeln har att välja trokéformen kan f.ö. noteras, att skillnaden mellan dubbelaccentuerad kadens och enkelaccentuerad kadens med två föreberedelsetoner inte alltid blir så markant. Just det förhållandet att den sistnämnda kadenstypen är vanligt förekommande i psalmodin gör att man både på latin och på andra språk utan större svårighet kan acceptera det slag av undertryckande av accent som sker såväl i fall 1a som 1b.

Fall 1c har ett speciellt intresse, eftersom här föreligger accentmöten av ganska besvärande slag. I latinet har både ordet *cor* (hjärta) och ordet *éjus* (hans) accent, och på motsvarande sätt förhåller det sig med orden allt och hjärta i den svenska texten. Man tycker det skulle vara möjligt att i latinet lägga den första accentnoten på den accentuerade stavelsen i ordet *confirmátum* och den andra accenten på ordet *cor*, som sakligt måste anses mer framhävt än det följande *éjus*. Analogt med detta vore att underlägga den svenska texten som i varianten inom *parentes*; jfr A I s. 87 överst och A II s. 331. Emellertid tycks man uppfatta detta som ett otillbörligt tyngande av sista kadensen,

och Apel, *Gregorian chant* s. 215, anvisar den underläggning som jag anger i ex. 1c, trots att den första accentnoten därvid måste läggas på en helt obetonad stavelse. Detta är enligt min mening avgjort att föredra också beträffande den svenska texten; jfr A II s. 147 som lägger accenterna på detta sätt, i olikhet mot de nys anförda ställena ur A I och A II. — Däremot kan man i svensk text inte komma ifrån att accentnoten i ett trestavigt ord måste läggas på stavelsen med huvudtryck, även om andra stavelsen har starkt bitryck, t.ex. rättfärdig, déläktig. Dessa fall är dock inte helt jämförbara med fall 1c, för där är det snarare fråga om ett accentmöte där båda stavelserna har huvudtryck.

Exemplen under 2 kräver knappast någon utförligare kommentar. De visar under såväl a som b två fullt analoga fall av accentförskjutning över till sista stavelsen i halvversen, varvid kadensens andra musikaliska accent kommer att helt undertryckas. Någon direkt motsvarighet finns däremot inte i latinet till svenskans ord med betonad stavelse följt av tre obetonade: *hédningarna*, *évinnerligen*. Men dessa ord går ju mycket smidigt att lägga under de dubbelaccentuerade kadenserna, och dessa fall av undertryckande av den andra musikaliska accenten känns *mindre* problematiska för den rytmiska balansen i kadensen än de relativt frekventa fall av accentförskjutningar som även latinet måste acceptera.

Dubbelaccentuerad kadens med enbart bitryck på andra accenten

Exemplen under 3 visar några fall där

Adells skärpning av kraven på användningen av daktýlformen (kravet på huvudtryck) kommer i konflikt med latinets underläggningsregler. I talrytmen får ordet *absque* endast bitryck (om ens det) i frasen *Non est ultra Deus absque me* (Det finns ingen annan Gud än jag). På samma sätt med ordet *extra* (än, utom) i exemplet under 3b (Det finns ingen annan än du) eller med ordet *sui* (sin) i exemplet under 4b (Ett frälsningens värn är han för sin smorde). Vill man peka på svenska fall som är ännu mer analoga med latinets kan man ta A I s. 135: hans nåd är väldig över oss, eller A I s. 150: Vem har jag i himmelen utom dig? Adell lägger i båda dessa fall den sista accentnoten inte på den stavelse i respektive preposition som har den naturliga accenten: över, resp. utom, jfr latinets *absque*, *éxtra*. I stället placerar han accentnoten på ordets andra, helt trycksvaga stavelse. På samma sätt i de för svenskan utmärkande sammansatta ord, där man har en kombination av huvudtryck och bitryck: exemplet 3 a övermödiga (A I s. 150), eller A II s. 183 övergivit mig. Adell lägger här inte stavelsen med bitryck under den sista accentnoten utan i stället en helt trycksvag stavelse: 'di' resp. 'vit'. Denna underläggning uppfattas av ordinära tidegärdssångare som så egenomlig att de förmodar den vara feltryck: spontant bjuder dem deras naturliga känsla för psalmodins rytm att lägga accentnoten på stavelsen med bitryck. Jag måste ge denna spontana reaktion obetingat rätt. Adells underläggning innebär enligt min mening ett våldförande på psalmodins rytmiska struktur. Särskilt anmärkningsvärt blir resultatet i exempen 3 b.

När ordet 'jag' inte uppfattas som tillräckligt accentuerat för att dra till sig den andra accentnoten, kan inte heller den första accentnoten läggas på den betonade stavelsen 'upp', eftersom tre obetonade stavelser efter accentnoten inte är tillåtna. På liknande sätt A I s. 150: Vem har jag i himmelen utom dig? I stället för på de betonade stavelserna 'him' (huvudtryck!) och 'ut' (bitryck) hamnar *båda* accenterna på helt trycksvaga stavelser: 'len' resp. 'om'. Att i dubbelaccentuerad kadens *ingen* av accentnoterna kommer att infalla på betonad stavelse uppfattar jag som en helt intolerabel konflikt mellan textlig och musikalisk accent. Men det är mycket lätt att undgå denna konflikt, nämligen om man som de latinska underläggningsreglerna förutsätter accepterar även bitryck som grund för att använda daktýlformen.

Enkelaccentuerad slutkadens med förberedelsetoner

I exempen under 4 är det inte fråga om en dubbelaccentuerad kadens utan om enkelaccentuerad kadens med två förberedelsetoner. Dessa fall förekommer aldrig i mittkadenserna utan enbart i slutkadenserna. Men på nytt kan vi iakttaga att gränsen mellan dubbelaccentuerad kadens och kadens med två förberedelsetoner är något flytande; man kan konstatera detta genom att studera de fall av accentförskjutningar som redan latinets känner. Fall 4 a är direkt jämförligt med 2 a. För den rytmiska balansen i 2a var det av stor vikt, att den första accentnoten hade full rytmisk kvalitet; den fick s.a.s. bära upp hela kadensen

och underlätta tolererandet av accentförskjutningen i slutet av kadensen. Det är naturligtvis mera problematiskt, när man som i 4a enbart har *en* accentnot i kadensen och denna enda accent måste undertryckas. Det visar sig då att den första förberedelsetonen i kadensen kommer att fylla en viktig funktion för uppehållandet av den rytmiska balansen: den drar till sig en markerad accent, och på så sätt kommer man i alla fall att landa mjukt på den betonade slutstavelsen. På liknande sätt i fall 4 b (direkt jämförligt med 3 a). Här har tredje stavelsen från slutet enbart bitryck, men genom att första förberedelsetonen på nytt drar till sig huvudaccenten räddas den rytmiska balansen och rum lämnas åt en naturlig och mjuk frasering. Att den rytmiska balansen i kadensen förtryckes är däremot min huvudinvändning emot Adells underläggning av "din fot mot någon sten", versionen inom parentes (A I s. 96, varifrån också exemplet under 4a är hämtat). Läger man huvudaccenten på första förberedelsetonen, så kommer det en helt obetonad stavelse emellan denna och själva accentnoten, som därigenom visserligen i försvagad form fortfarande kommer att fylla något av sin rytmiska funktion. Vad som gör versionen inom parentes intolerabel är att man helt *omöjliggör* för accentnoten att bibehålla denna om ock försvagade rytmiska funktion. Den kommer nämligen att på en helt trycksvag stavelse inplaceras mellan två accentuerade stavelser. Det är inte nog med att man måste acceptera en accentförskjutning framåt som i 4a, utan samtidigt därmed inträder en accentförskjutning omedelbart bakåt. Detta ger enligt min

mening en hård och ogregoriansk frasering, samtidigt som den naturliga rytmkänslan i psalmodin utplånas. (Det kan invändas och har invänts, att ordet 'någon' i talrytmen får så tillbakaskjutna plats, att dess första stavelse nästan blir helt trycksvag. Emot detta vill jag framhålla *dels* att talrytmen inte utan vidare kan identifieras med sångrytmen, eftersom man i sång lägger sig större vinn om att framhäva varje enskilt ord, *dels* att man aldrig kan bortse från att i ordet 'någon', taget i och för sig, den första stavelsen har accent. Även vid utförandet av versionen inom parentes kommer en accent att märkas på stavelsen 'nå' — det är då felaktigt att lägga denna stavelse under en not som *aldrig någonsin* enligt reglerna för denna psalmtön kan ha accent.)

Vad som här sagts med utgångspunkt i slutkadensen i åttonde psalmtönen gäller givetvis också andra slutkadenser, t.ex. den fjärde, som har enkelaccentuerad kadens med tre förberedelsetoner. Kadensen slutar här med tonerna h-g-e, varvid accenten infaller på g. I A I s. 213 finns tre fall som är analoga med ex. 4a: i tre fall har ett ord med naturlig accent på första stavelsen placerats under den enligt reglerna alltid trycksvaga tonen h, varvid treklängen erhåller den hårda och banala fraseringen h-g-é i stället för den regelmässiga h-g-(e)-e: ingen brist, något gött, déras röp. Vid så många upprepade accentförskjutningar inom en och samma psalm är det risk att den för denna psalmtön naturliga rytmkänslan helt utplånas.

Enkelaccentuerad mittkadens utan förberedelse-toner

Vi kommer slutligen till fall 5 med enkelaccentuerad kadens utan förberedelse-toner. Redan de latinska reglerna ger till följd, att den enda accentnoten i vissa fall kommer att helt undertryckas, såsom exemplet ur 91:a psalmen visar. Accentförhållandena i motsvarande svenska vers råkar vara exakt desamma (A I s. 96). Vid detta slag av kadenser finns också en annan möjlighet att klara underläggning av text med accent på sista stavelsen, nämligen att tillgripa s.k. avkortad mediatio (*mediatio correpta*), jfr A I s. 96 beskärm: slutstavelsen *placeras* här under accentnoten *c*, varvid den följande tonen *b* helt bortfaller. De latinska reglerna lämnar valet fritt mellan mediatio *correpta* och oavkortad mediatio med accentförskjutning. Adell väljer mediatio *correpta* enbart då slutstavelsen har verkligt huvudtryck sett utifrån talrytmen; han avvisar i musikbilagan till Gregorianik s. 44 användningen av mediatio *correpta* i versen 'befallning om dig', förmodligen med den underförstådda motiveringen att huvudtryck här föreligger enbart på andra stavelsen i ordet *befallning*.

De enkelaccentuerade kadenserna utan förberedelse-toner utgör det verkliga kruket vid underläggning av svensk text. Fallen med accentförskjutning över till sista stavelsen, de fall som redan latinet känner, ger en rimlig frasering: *mandávit de te*, *befallning om dig*, ev. även *vederfaras dig*, *övergivit mig* — observera dock att bitryck föreligger på tredje stavelsen från slutet i de båda sistnämnda exemplen, varför jag där borde förorda underläggning

enl. alternativ 5 b, om jag konsekvent vill fasthålla min kritik emot Adells skärpning av kravet på daktýlformens användning. Men i detta fall är jag allvarligt tveksam! Den enkelaccentuerade mittkadensen utan förberedelse-toner erbjuder unika problem när det gäller underläggning *både* av ord med huvudtryck följt av tre helt trycksvaga stavelser *och* av ord med huvudtryck följt av tre eller flera stavelser av vilka den andra eller tredje från slutet har bitryck. Tag exemplet ur Simeons lovsång: uppenbaras för hedningarna! Utöver att accentnoten kommer på en helt obetonad stavelse och alltså måste undertryckas känns själva melodiformen ytterst onaturlig med sin stigning på den obetonade stavelsen; frasen får inte heller den rytmiska stadga som trots allt präglar fallet med accentförskjutning (*mandávit de te*). Eller tag exemplet: Lyften edra händer upp emot hélgedómen. Här har näst sista stavelsen bitryck, och även enligt Adells regler kommer den att hamna under accentnoten vid enkelaccentuerad kadens. Risken för uttalet *helgedómen* är påtaglig; även vid en varsam frasering kan man inte undgå det problem som skapas av själva melodiformen med dess stigning på näst sista stavelsen. Frågan är då hur man skall förfara när bitryck föreligger på tredje stavelsen från slutet. Latinet väljer här daktýlformen enligt exempel 5 b, och motsvarande underläggning av '*vederfaras dig*' är naturligtvis möjlig, men jag undrar om jag inte nästan föredrar Adells underläggning enligt 5 a, just därför att det är fråga om ett sammansatt ord och för att det följs av det enstaviga '*dig*': man kommer här mycket nära '*mandávit*

de te'. Mera tveksamt ställer det sig med ett ord som 'övermodiga': underläggning såväl enligt 5a som 5b känns här ytterligt otillfredsställande.

Jag gissar att det var problemen vid den enkelaccentuerade mittkadensen som kom Adell att formulera det skärpta kravet att huvudtryck måste föreligga om daktylformen skulle få komma till användning. Men jag tror han därvid förbisåg att denna regel ter sig ur fraserings-synpunkt onödig vid dubbelaccentuerad kadens (där första accenten kan uppbära huvudtrycket så att utplåningen eller försvagningen av den andra accenten inte skapar några problem) liksom vid enkelaccentuerad slutkadens med förberedelse-toner (där en av förberedelse-tonerna temporärt kan överta rollen av accentnot och uppbära huvudtrycket, varvid en naturlig frasering därtill underlättas av att den melodiska linjen är fallande). Inte heller kan denna specialregel sägas ge någon verkligt tillfredsställande lösning åt det den i första hand var avsedd att lösa, problemet med den enkelaccentuerade mittkadensen utan förberedelse-toner. Adell framhåller själv detta i Gregorianik I s. 75, där han föreslår en helt annan lösning av dessa fall, nämligen att man enligt medeltida praxis inskjuter en extra hjälpnot efter accentnoten, i samma tonhöjd som denna. För 'hedningarna' skulle vi alltså vid tuba på b få melodiformen c-c-b-b. Mycket kan kanske tala för en sådan underläggningsregel (den löser dock inte problemet med fallen 'vederfaras dig', 'övermodiga'), men fråga är om vinsten är tillräckligt stor för att uppväga komplikationerna: frågan är om det då räcker att markera accenterna i texten

eller om man måste återgå till den äldre praxis att lägga hela texten direkt under notsystemet. Vid utförande kan annars uppstå osäkerhet betr. valet av hjälpnoter.

För egen del kan jag inte ge något annat råd än att man *undviker* att lägga psaltartexter under psalmton med enkelaccentuerad mittkadens utan förberedelse-toner, när detta skapar konkreta underläggningsproblem. Varför inte välja en psalmton som inte bjuder detta motstånd emot den svenska textens accentförhållanden? Valet är ju fritt. Jag tog som exempel versen ur psalm 134: Lyften edra händer upp mot helgedomen. Den förekommer inte i A I eller A II, men i den reviderade utgåvan av veckans completorier har vi tagit med denna korta men sköna aftonpsalm. Naturligtvis har vi inte varit så omdömeslösa att vi försökt applicera den till någon psalmton med enkelaccentuerad mittkadens: vi har i stället använt första psalmtonen, där ordet helgedomen naturligt och smidigt kan underläggas mittkadensen b-a-g-a (jfr ex. 1—3). I AI har samma praxis i stor utsträckning tillämpats. Simeons lovsång, som ju förekommer varje veckodag, alltså sammanlagt sju gånger, har inte i något fall underlagts psalmton med enkelaccentuerad mittkadens; man undviker alltså härigenom svårigheten med underläggningen av ordet 'hedningarna'. I A II har man inte kunnat upprätthålla denna praxis, tydligen av traditionsskäl: man har velat använda exempelvis julens och påskens traditionella antifonmelodi i femte tonarten. Traditionsskäl är det också som ligger bakom användningen av Psalm 91 till åttonde psalmtonen i söndagens completorium, vilket anknyter till bred inter-

nationell praxis. I mittkadenserna kräver detta en intelligent frasering vid fras-sluten 'högra sida' och 'befria honom': i dessa fall får man hålla tillbaka accenten på orden 'sida' resp. 'honom' och se till att huvudtrycket läggs på föregående ord. Vid 'befallning om dig' inträder accent-förskjutning enligt vårt exempel 5 a, men där är ju förhållandet detsamma också i den latinska psalmen. Återstår det besvärliga fallet 'vederfaras dig': där har vi i den reviderade utgåvan helt enkelt tagit oss friheten att ändra den svenska översättningen och sjunger nu i stället 'ingen olycka skall möta dig', som ger en helt regelmässig underläggning.

"Holttes egna reformförslag"

För att nu återgå till GZ:s kritiska granskning av min artikel "Bör psalmoderna reformeras?" med tillhörande musikexempel, så utmynnar denna granskning i det förödande omdömet, att "det i Holttes artikel skisserade reformförslaget" enligt hennes uppfattning "möjligen kan kallas psalmodi men knappast förenklad, försvenskad eller gregoriansk".

Jag skall börja med att backa ur på en punkt, och det gäller min litet lättsinniga benämning av förslaget som en "reformerad gregoriansk" psalmodi. Där har jag naturligtvis bundit ris åt min egen rygg, trots de reservationer som artikeln innehöll. GZ har i stor utsträckning kritiserat mina förslag utifrån kriterier hämtade från just den gregorianska psalmodins originalform, och det är ju klart att mina förslag ter sig "ogregorianska" på de punkter GZ framhäver. Men det bekymrar mig inte ett dugg! Det gäller här för-

slag åstadkomna för ett speciellt syfte — församlingssång — och med en viss *fri* anknytning till kyrkotonarterna. (Jag lekte ursprungligen också med tanken att man skulle kunna nyttja gregorianska antifoner, men jag tror nog att det är bättre att sjunga denna psalmodi helt utan antifoner.) I och för sig är denna anknytning till kyrkotonarterna inte så viktig, utan den rytmiska strukturen i mina förslag kan överflyttas till andra former av tonalitet. Jag inbjuder vem som helst att försöka!

Resonemanget om hur många obetonade stavelser efter en accentnot som är tillåtna i de gregorianska, med hänsyn till det latinska språket skapade psalmoderna tycker jag inte har den minsta relevans för bedömningen av mina förslag. Just för gestaltningen av mitt- och slutkadens bygger jag här på helt andra förebilder än den gregorianska psalmodin. Jag är influerad bl.a. av Gelineaus Psalmodie populaire. Gelineau arbetar inte alls med en tuba med mitt- och slutkadenser utan bygger upp psalmodin på rytmiska grupper bestående av en accentnot följt av flera obetonade noter *på samma tonhöjd*. Jag tror inte det systemet i sin helhet passar till svensk psalmodi — jag vill bibehålla psalmens naturliga tvådelning och då även tuban, men kombinerar detta med mitt- och slutkadenser utformade ungefär efter Gelineaus princip. Jag förstår inte hur GZ kan förneka att det är *lättare* att sjunga kadenser utformade på detta sätt, med hela den rytmiska gruppen liggande på samma tonhöjd, än enligt det mer komplicerade gregorianska systemet, som ställer sådana extra stora krav på musikalisk finess i utförandet. Jag för-

står inte heller hur GZ kan förneka att denna psalmodi är bättre anpassad till det svenska språket än den gregorianska: vi slipper ju bl.a. de bekymmer som skapas av ordtyper med accentförhållanden som inte förutsetts av den gregorianska sångens skapare.

Tyvärr förelåg i förra årgången ett flertal fel i återgivningen av de understrykningar, varmed jag enligt mitt system markerar accenternas placering i psalmtexten. Jag återger här därför på nytt en av mina psalmtoner — den tredje — jämte texten till psaltarpsalmen 103: II, som kan direkt jämföras med A I s. 222,

Såsom en fader förbarmar sig över barnen * så förbarmar sig Herren över dem som frukta honom.

Ty han vet vad för ett verk vi äro * han tänker därpå att vi äro stoft.

En människas dagar äro såsom gräset * hon blomstrar såsom ett blomster på marken.

När vinden går däröver, då är det icke mer * och dess plats vet icke mer därav.

Men Herrens nåd varar från evighet till evighet * över dem som frukta honom.

Och hans rättfärdighet intill barnbarn * när man håller hans förbund * och tänker på hans befallningar och gör efter dem.

där den förekommer till den autentiska tredje psalmtönen. Initium förekommer i varje vers men markeras inte. Genom sammanhängande understrykning markeras de stavelser som skall infalla på de under accenterna stående brevis-noterna. (Observeras bör, att slutkadensens första accent följs av obetonade stavelser på *olika* tonhöjder. Hjälpnoten (hjälpnoterna) på f inträffar härvid på de stavelser som *inte* understruktits utan placerats *mellan* de understruktorna stavelserna.) I näst sista accenten kan tonerna g-f alternativt sammanbindas till en neum, som markeras med tecknet \smile .

Herren har ställt sin tron i himmelen * och hans konungavälde omfattar allt.

Loven Herren, I hans änglar * I starke hjältar som uträtten hans befallning * så snart I hören ljudet av hans befallning.

Loven Herren, I alla hans härskaror * I hans tjänare, som uträtten hans vilja.

Loven Herren, I alla hans verk, varhelst hans herraradöme är * Min själ, lova Herren.

Ära vare Fadern och Sonen * och den Helige Ande.

Såsom det var av begynnelsen, nu är och skall vara * från evighet till evighet. Amen.

GZ påstår att i denna textunderläggning några accenter kommer på "helt obetonade och oviktiga ord och stavelser" och anför som exempel: över bårnen, äro stóft, såsom gräset, háns befállning. Helt obetonade är de dock inte i något fall, även om de i talrytmen får en andrahandsplats. I sångrytmen får man dock inte sluddra förbi något ord även om det är av sekundär vikt, och i intet fall inträffar accenten på någon stavelse som inte har accent inom ordet taget för sig. Dessutom är psalmodin med sina dubbelaccentuerade kadenser avsiktligt konstruerad så att man i olika verser kan hålla tillbaka än den första accenten, än den andra. Det går hur smidigt som helst. Skulle man tillåta accent enbart på stavelser som i talrytmen har ett markerat huvudtryck, då finns det inga möjligheter i världen att komponera några psalmtoner, vare sig till latinsk, svensk, eller något annat språks text.

Till yttermera visso anför GZ en katalog på speciellt av henne utvalda psaltarverser, som enligt vad hon påstår skall vara omöjliga att lägga under mina psalmtoner. En närmare kontroll visar att detta påstående är ogrundat. I samtliga fall går det mycket bra:

Övermäktiga, överträdelser, försmäktade i dem, räddade dem ur deras trångmål, rättfärdighetens verk, himmelen är över jorden, rädda mig efter ditt tal, utgjuta mitt bekymmer, förlossade du ditt folk, avhåll din tunga från det som är ont, hans öron till deras rop, Herren uppehåller alla dem som äro på väg att falla, över huggormar skall du gå fram, uppbaras för hedningarna, ty han har gjort under.

Ragnar Holte

Själavård och liturgi

NÅGRA REFLEKTIONER

GEMENSAM MÅLSÄTTNING?

I tidningen Vår Lösen nr 5/70 började en diskussion utifrån artikeln "Kyrkans människosyn", skriven av Ulf Söderlind. Rätt kraftigt framhåller han att mycket i den lutherska traditionen är en "fostran till självförakt". En gemensam punkt för liturgi och själavård är ju syndakännedomen och den bekännelse, som får sitt uttryck i nästan varje gudstjänst. Här säger Söderlind bl.a.: "En adekvat syndakännedom förutsätter en äkta självkärlek och självrespekt. Ska man lyfta fram det som verkligen är ont i ens liv, det man nästan inte kan säga, det man skäms för, måste man ha en sann självaktning. Annars bekänner man bara pseudoskulder, ofarliga och efemära förseelser, som döljer det man egentligen skulle säga".

Jag tror att både liturgi och själavård har en stor uppgift, då det gäller att ge oss en sund syndakännedom eller självkännedom för att använda ett uttryck, som kanske inte har samma förnedrande klang för många idag. En riktig bekännelse tror jag förutsätter att man vågar bejaka sig själv så sant som möjligt. "Sanningen ska göra Er fria", lovar Jesus, den sanning Han har att ge om oss. Därför ser jag en gemensam

Artikeln bygger på en föreläsningsserie, som författaren höll vid Laurentius Petrisällskapets koralvecka i Ransäter 1970.

målsättning för själavård och liturgi i formuleringen: *Hjälpa människan att bejaka sig själv inför Kristus.*

Jag tror att det är omöjligt att nå en djup självkännedom isolerad. En bred erfarenhet från själavård säger, att de första samtalen i en serie ofta rör sig om ytligare frågor, men då förtroendet har vuxit sig starkare djupnar samtalen av sig själv. Konfidenten (som jag hellre säger än "biktbarnet") vågar bli mer personlig, då relationen håller. Om man vet sig vara accepterad av sin själasörjare som den man är, vad som än bubblar upp, då finns förutsättningarna för en "adekvat syndakännedom". Därför tror jag att orden "inför Kristus" är nödvändiga i arbetet på religiös självkännedom. Liturgin, och själavården, har en *relationsuppbyggande* uppgift. Om Gudsrelationen är stark, då vågar vi se också våra sämre sidor, så att vi kan bejaka *hela* vår person. Då behöver vi inte fly undan oss själva eller vårt beroende av Gud och medmänniskor.

Jag tror också, att självkännedom och Guds-kännedom går hand i hand. Eller som pastoralpsykologen Erik Ewalds skriver i sin fina lilla bok "Okänt jag":

"Gammal och beprövad själavård vet med den nya, att självkännedomen är gudskännedomens förutsättning. Man kan inte växa i anden och samtidigt förbli okunnig om sig själv, om sin karaktär,

sina tillkortakommanden, sin begränsning och sina möjligheter. Varje mognad andlig människa har vuxit till i nåden just genom att gå i självkännedomens förödmjukande och hälsosamma skola.”

”MODERN MÄNNISKOKUNSKAP”

Jag vill försöka ta fram några begrepp, som används inom personlighetspsykologin i våra dagar. De kan tyckas ligga utanför det liturgiska arbetet, men jag tror att vi bör ha detta i bakhuvudet, när vi arbetar med gudstjänstordningar och sång.

DRIFTER

Den som inlett hela den moderna djuppsykologin, Sigmund Freud, framförde ju snart en teori om det sexuellas stora betydelse. Vi har ett sexuellt behov eller drift, som på något sätt måste tillfredsställas. Senare har man ju vidgat det här begreppet och kanske kan vi tala om en drift efter *gemenskap*, där det intima umgänget man-kvinna är *ett* uttryck bland många andra. Vårt behov av ömhet, närhet till människor etc hör också med till bilden.

Det här totalbehovet av gemenskap och närhet har kyrkan haft ett stort ansvar för i alla tider. Men här finns också vissa *risker*, tror jag. Man kan ”köpa” gemenskap, komma in i en grupp genom att lägga sig till med det beteende, som råder där. Det är ett sätt att ”sälja sig”, att förneka sig själv. Den risken finns inte minst inom kyrkan och särskilt i liturgin, där vi ju satt ett visst beteende i system.

Vi har också en drift inom oss, som drar åt motsatt håll, den aggressiva. Vi

har ett behov av att uppleva en distans till människor, ha ett *egenvärde*. Positivt handlar det om att bevara en integritet, en arbetsförmåga och initiativ-lust. Negativt kan det bli destruktivt för både mig själv och min omgivning, ytterst självmord och mord på andra.

Många menar att vi i kyrkan skuldbelagt vår aggressiva drift ännu hårdare än den sexuella. ”En präst får ju inte bli aggressiv” menar man. Ändå skriver aposteln: ”Vredgens, men synden icke”. En naturlig och berättigad ilska tror jag måste få ett utlopp. Någonstans måste den få ta vägen. Ibland kanske det bara finns En att rikta den mot — Gud själv. (Ibland undrar jag, om vi inte är för rädda att rasa ut vår aggressivitet i bön mot Gud i stället för att slå ner andra eller oss själva).

En tredje stor drift vill jag kalla behovet av *mening* eller helhet. Vi kanske kan kalla det för en religiös eller värderande drift. Att få känna ett helhetssammanhang i tillvaron, något är större än vi själva. Det kan sedan ta sig politiska eller religiösa uttryck. Någonstans måste det finnas någon som behöver mig, frågar efter mig. Viktor Frankl har skrivit om det här i flera av sina böcker, t.ex. ”Livet måste ha mening”. Han talar där om fångarna i koncentrationslägren som överlevde just för att det fanns någon eller något som väntade dem ”utanför”.

Riskerna här är väl att komma med patentlösningar, som inte alls ger det personliga svar, som varje människa söker. Det är risk för att sektbildningar med starka auktoritära ledare lever högt på denna drift i oss.

Utmaningen till kyrkan är väl här den:

hjälp vi människor att kunna bejaka sitt driftliv, sådant det nu råkar vara? Bidrar själavård och liturgi till att vi får hjälp att *erkänna* våra drifter, så att vi kan lära känna oss själva bättre? Får vi hjälp att *hantera* denna sida i vår personlighet, genom en riktig bekännelse eller tillfredsställelse? Är kyrkan den miljö, där våra behov av gemenskap, egenvärde och mening får stöd och hjälp? För vi människor till Kristus utan att ljuga bort drifterna?

KRAV

Vid 4—5 års ålder börjar vi få ett "överjag" eller samvete. Det är de normer, som vi bär inom oss. Vissa gränsåldrar är kanske viktigare än andra: de första 3—4 åren när trygghetsfrågan dominerar, puberteten, när identitetsfrågan "vem är jag?" står i centrum, klimakteriet (också för män), när jag inte blir bättre prestationsmässigt, pensioneringen, då arbetet tas ifrån mig. De grundläggande normerna suger vi in med modersmjölken, får vi i oss mycket tidigt och har sedan mycket svårt att ändra, även om modifieringar sker under livets gång.

Vi har krav *utifrån*. Familjens förväntningar. Liksom vännernas. Men också arbetet och samhället kräver en mängd saker av oss. Den här kravmassan tycks bli allt mer komplicerad. Det är inte lätt att hänga med i allt.

Men också *inifrån mig själv* ställs krav. Jag tänker på en sådan sak som min personlighetstyp. Är jag pedant måste det vara ordning omkring mig. Och där finns krav och förväntningar som beror på min livsåskådning, min tro.

Utmaningen här är väl den: kan vi hjälpa varann i kyrkan, så att vi kan skilja mellan riktiga och falska krav? De riktiga som jag ska gå in under, det som ger "växt". De som är riktiga, men som inte är aktuella just nu, som jag får ställa på framtiden. Och de falska, som jag måste få avslöja och helst avlägsna. Eller annars få hjälp att leva med.

Det kan givetvis formuleras så, att de riktiga kraven är Guds krav personligt tillämpade på mig. Men hur får jag hjälp att se det? Om jag säger att jag är kristen är ju därmed inte alla livsåskådningskrav personligt klara. Kan vi som kyrka ge positiva förväntningar, som uttrycker omvårdnad och kärlek? Gunnar Edman berättar om en alkoholist på Stora Sköndal, som kom på fötter om och om igen: "Här tror ni på mig, tills jag tror på mig själv". Jesus ställer inte små krav på oss, "ta sitt kors på sig". Men Han ger också ett förtroende som gör, att lärjungarna kan resa sig, om de fallit. Som t.ex. Petrus.

IDENTITET

En av de stora "inne-psykologerna" nu är Erik H Erikson. Han har fört in begreppet identitet i ett för oss intressant sammanhang. Det gällde för honom att hitta en historisk person, som kunde få stå som exempel för en identitetskris. Han valde Luther. Av det här exemplet blev en stor bok, "Kulturkris och religion". Den visar på Luthers stora kamp ur psykologisk synvinkel, hans kamp med drifter och krav inom honom själv, samhället och kyrkan. Han kunde till sist bejaka sig själv inför Kristus. Tidigare

hade han försökt nå en självbejakelse inför Gud genom sina egna prestationer, "fromma" kravs uppfyllande. Och han försökte ju så oerhört intensivt, att munkarna reagerade och ville lugna honom. Mänskligt sett hade han kanske inte klarat sig, om han inte haft en god själasörjare.

Människan är inte bara drift eller krav. Där finns också en identitet, eller ett *ego* (Erikson är en företrädare för "ego-psykologin"). I vårt jag kan vi uppleva spänningar, en ambivalens. Det kan vara olika krav som krockar, t ex krav från familj och arbete, ett stort personal- och själavårdsproblem just nu. Det kan vara en kollision mellan olika drifter, t ex mellan gemenskap och egenvärde, hur mycket måste jag ge efter för att få vara med. Och det kan bli en spänning mellan drifter och krav.

De här konflikterna tror jag vi måste leva med i en "fallen värld". Och här tror jag att djuppsykologerna känner igen sina upptäckter i Paulus ord: "Jag kan inte fatta att jag handlar såsom jag gör; jag gör ju inte vad jag vill, men vad jag hatar, det gör jag" (Rom 7:15). Denna *kamp inom jaget* tror jag inte vi kan komma ifrån.

Men det slutar inte i en uppgiven suck över vårt kluvna väsen. Den risken finns. Om vi försjunkar i en sann självkänedom kommer vi säkert att se allt djupare, hur kluvna vi är. *Inför* någon kan jag få leva ändå, om jag hittar in i en levandegörande relation: "Hur många människor är inte sönderslitna och olyckliga därför att de saknar ett personligt och förtroendefullt förhållande till en medmänniska. Det är synd om alla dem

som aldrig riktigt lyckas finna sig själva därför att de inte kan finna någon annan att bli sig själva inför. Vad hjälper det en människa om hon vinner hela världen men förlorar sin identitet, därför att hon inte lyckas finna ett du som hon kan ta på allvar och som kan hjälpa henne att finna sig själv — så skulle ett känt Jesusord kunna travesteras (Mark 8:36)" (H Riesenfeld i "Med tanke på människan").

Tro på ett personligt jag, så vill jag formulera en viktig del i arbetet på att bejaka sig själv inför Kristus. Och här tror jag att själavård och liturgi har stora möjligheter. Kan vi skapa en sådan miljö, där mötet mellan jaget och Kristus blir av? Kan gudstjänsten bli den plats, där tron får växa? Vågar vi komma dit eller tror vi att där måste man bete sig och vara på ett alldeles speciellt sätt? Eller upplever vi kyrkan och gudstjänsten som ytterligare ett krav ovanpå alla dem som redan finns? Jag skall återkomma till frågan om en levande fungerande liturgi, men först vill jag ytterligare peka på en viktig identitetspsykologisk faktor, som vår tro erbjuder oss.

Bibeln ser ofta det kristna livet som en vandring. Förebilden är Guds-folket på väg genom öknen. Man har passerat Röda Havet (dopet) och får manna från himmelen (nattvarden) och ser fram emot det utlovade landet. Som kristna är vi på väg. Det handlar om pilgrimer. Och det här gäller väl också i det inre personliga landskapet. Vi får aldrig full klarhet nu under vandringen, vi "ser på ett dunkelt sätt, vår kunskap är ett styckverk" (också kunskapen om mig själv). Men vi är på väg mot ett mål och då "ska jag känna till fullo, såsom jag själv har blivit till

fullo känd" (redan av Gud). Odeberg översätter detta ställe (1 Kor 13:12) så: "jag ska inse, såsom jag själv har blivit *insedd*", alltså identifierad, av Gud. Där finns den fullständiga identiteten. Vi är på väg mot den, och det ger en styrka redan här och nu. En huvuduppgift för liturgin är väl att framställa och dramatisera denna vandring, som vi kristna dras in i och därmed är vi med i en pilgrims-skara, som också ger personlig identitet. Eller som Erikson skriver i sin Lutherbok: "Då och då i världshistorien har det funnits och finns alltjämt gemenskaps-grupper som de första kristna, som en

äng med blommor, även om ingen skulle ta den enskilda medlemmen för en lilja, vilket Paulus inte heller gjorde. Vad som förlånade dem som gemenskap en glöd som var starkare än summan av deras individuella jag var medvetandet om en transcendent identitet: Vi har frälsningens kunskap, därför är vi till — evighet".

För den som likt mig gärna vill få en visuell bild av en framställning, kan kanske nedanstående sammanställning ge något att fundera över. Samtidigt kan den få stå som en sammanfattning av det ovan sagda.

Överjag	Krav	Tidigare miljö: Föräldrar Yttre miljö: Familj/samhälle Mig själv Livsåskådning/tro
Jag	Identitet Själ	Kamp inom jaget — Rom 7:15 Tro på personligt jag — Mk 8:36 Hopp om fullständig identitet — 1 Kor 13:12
Det	Drift	Närhet/gemenskap Distans/egenvärde Helhet/mening

LITURGINS MÖJLIGHETER

Med de här personlighetspsykologiska tankarna i bakhuvudet vill jag nu försöka peka på några av liturgins möjligheter att ge den gudsrelation, som jag började med att skissa i början. En relation där både Gud och människan kan tas på allvar, där *hela* människan dras in i mötet med Gud. Jag vill försöka fånga upp detta med några begrepp.

1. *Symbolers djupverkan*. Många människor är ordtrötta. Verbala framställningar görs på så många håll. Många intellektuella vändas också över våra dåliga predikningar, framställningar som de kan göra bättre själva eller läsa. Därför tror jag att nattvardens renässans delvis kan förstås utifrån den djupverkan, som handlingen är uttryck för, en handling, som man själv dras in, man tar emot bröd och vin personligt (snart får vi också barn-kommunion, hoppas jag). Nattvarden rymmer en mängd fina symboler, som kan tala utan risk för att en präst "pratar sönder" innehållet. Nattvarden är väl det finaste vi har att tillsammans samlas kring. Men vi kan också ryckas med kraftigt inför andra moment, där vi själva faktiskt är passiva. Jag tänker på processioner. Jag vill här citera Berndt Gustafsson i "Svenska folkets religion", där en akademiker överväldigas av starka känslor vid Martin Luther Kings begravningsprocession: "Fick insikt av något av pilgrimsgång, gången till paradiset (gäller för mig alla slags processioner) man tänker sig Herren, som går före med segerns baner".

Motsvarande starka känslor lär många konfirmandföräldrar uppleva, då deras

barn i *procession* går genom kyrkan. Att sedan vi som får gå med i processionen har ännu större upplevelsemöjligheter är självklart.

Säkert har också *sången och musiken* en djupverkan, som är svår att mäta. Speciellt viktigt tror jag det är, att alla kan vara med i sången, "det är då alla sjunger med, som jag känner något". Andra säger att den gemensamma sången är "en symbol för glädjen i Gud och för frälsningsglädjen". Musikerns och föreläsarens gemensamma ansvar för sången är stor. Brytningar i olika musikstilar hoppas jag inte hindrar ett samarbete, som för till en levande församlingssång. Kombinationen procession/musik/sång har säkert oerhört stora möjligheter att skapa ett djupt pilgrimsmotiv. Ibland är det kanske bara kören som går, men en stående och sjungande församling identifierar sig lätt med kören och "går med". *Ljusständning* är en symbolisk handling, som vi inte har givit tillräckligt med uppmärksamhet. Vid dop, vissa gudstjänster och vid enskild andakt av olika slag.

För övrigt tror jag på en liturgi, där *församlingen* är aktiv. Om prästen blir aldrig så aktiv vid altaret hjälper inte. Tvärtom kan distansen bli ännu större. En aktör och en passiv publik. Meningsfulla handlingar behöver vi hitta. Finns inte möjligheter att på något sätt ta varann i hand? Rent individuellt har vi hjälp av knäfall, korstecken osv, om det inte missuppfattas. Här tror jag församlingarna är mycket öppna för mjuk information. Och varför bara från prästen? En synlig kör som agerar aktivt kan säkert hjälpa församlingen att själv vara med.

2. *Stöd* — "*helig vana*". Det finns ju

perioder, när vi går på tomgång, eller helt enkelt inte orkar ta initiativ och tänka nytt. Det kan leda till en isolerande passivitet. Både i relationen till andra människor och till en själv. Den som då normalt går i kyrkan söndagligen, som har det i ryggmärgen, kommer iväg utan att behöva besluta sig efter noga övervägande. Och bara detta att förflytta sig hemifrån och till en kyrka tror jag har stor personlig betydelse. "Kyrkogångsämberet" kan givetvis bli ett förlamande krav och kännas olustigt. Då bör man nog ta itu med frågan ordentligt med någon, tex en själasörjare. Men just i stunder av "andlig torka" kan en kyrkogångsvana betyda mycket. Bara det att man är där.

3. *Tolkning av min situation.* Mångas tankar går kanske inför dessa ord till syndabekännelsen. Det är ju där man börjar varje gudstjänst. "Låtom oss bekänna våra synder..." — "Situationen förutsätter att vi alla kommit dit med en ödmjuk och förkrossad ande och botfärdigt suckar över vår synd och skuld. Det är liksom påstigningsavgiften" (Vår Lösen nr 5/70, N G Nilsson "Vart går bussen?").

När ett skriftetal leder över till syndabekännelse tror jag det är lyckligare. I en del försöksverksamhet ligger syndabekännelsen längre in i gudstjänsten. I den distriktskyrka där jag tjänstgör ligger bekännelsen efter predikan. Flera har upplevt den platsen som riktig. Gemenskapen börjar i glädje och lovsång (hos oss också med barnprocession). Senare kommer bekännelse och förbön. Jag tror detta är en riktig väg. Då gemenskapen djupnar ökar förtroligheten och bekännelsen känns riktigare. (Det här är bara ett litet inlägg

i en fråga, som jag vet är mycket stor. Men jag nöjer mig här med att antyda detta. Se vidare nedan om några viktiga begrepp i en fungerande liturgi).

Vidare tror jag att förrättningarna kan uttrycka mycket av det, som inte kan fångas i ord. Här finns en stor chans för oss att fördjupa något livsviktigt. Ibland är motiveringarna inte "dogmatiskt renläriga", som tex pappan som vill döpa sitt barn: "Det här är något så stort — tänk, jag är far, livet går vidare — det här måste firas på något sätt. Och du, sa jag till min hustru, så ruskigt som allting är i världen, kan det vara bra att ha ungen med i något riktigt ända från början" ("Svenska folkets religion").

Men att döpas till "något riktigt" — vilken utmaning till oss, pilgrimsfolket. Vad kan vi göra vid förrättningarna? Personligen har jag funnit förrättningsamtal vara den stora möjligheten. Angående all musik hänvisar jag till den som ska spela. Musikern är ju inte en automat, som bara spelar på beställning. Ett samtal mellan musiker och vigselfar eller sörjande vet jag kan bli något fint.

4. *Livsdialog.* "Bejaka sig själv inför Kristus". Det här är kanske den viktigaste uppgiften för liturigin, att vara redskapet för den enskildes möte med Gud. Alla liturgiska frågor kunde tolkas utifrån denna aspekt. Det handlar om att få en förankring i tillvaron. I en ny bön lyder orden: "Där (i kyrkan/gudstjänsten) lyfts jag ut ur min trånga värld / in i ditt väldiga sammanhang./ För detta tackar jag dig av hjärtat, min Gud".

5. *Innanförkänsla.* En välkänd liturgi kan ge en innanförkänsla, som stärker oss i våra liv. Det här tror jag talar för att vi

bör ha mycket starka skäl för att ändra en liturgi. Och om vi ändrar stå fast vid det nya en längre tid. Annars kan vi skapa onödigt oro. Men det nya kan också ges en positiv och spännande motivering. Presentationen är viktig. Att allt är tydligt, att vi får "göra bort oss". Det här skulle kunna göra gudstjänstlivet mycket levande, om församlingen är någorlunda fast återkommande. Och framför allt är det ju underbart för alla dem som fått vara med att arbeta fram en gudstjänst. Några av mina konfirmandgruppers aktiva medverkan har gjort att gudstjänsten fått extra liv, inte bara för dem själva utan också för föräldrar och andra.

6. *Musikmeditation*. En tänkbar form är följande: när predikan är slut kan prästen ge en speciell psalmvers, tex sv ps 241:3 och därefter spelar organisten melodin och improviserar över den, medan församlingen har möjlighet att läsa texten, få musiken innehållsfylld och delvis målinriktad. Varför inte pröva? Dels låta predikan sjunka in. Dels få ett rofyllt meditativt moment i liturgin.

7. *Insjungna ord*. Både vid psalmval och nya sånger tror jag texten är oerhört viktig. Vissa sånger kan nötas in. Det lär vara så, att just insjungna ord stannar kvar allra längst, sitter säkrast. Det rör sig ju då om sådant, som vi kan gå och meditera över. Det är viktigt att det är sådant som håller...

ÄR DET SJÄLVISKT ATT ÄLSKA SIG SJÄLV?

I sitt utspel om kyrkans människosyn talade Ulf Söderlind som nämnts om "fostran till självförakt" som något typiskt

för vår lutherska tradition. Och han skriver: "Problemets hjärtpunkt finns här: hur ser vi på oss själva? Ty om man är lärd att förakta sig själv, sin kropp, sina tankar och känslor, ja då föraktar man också andra. Självhatet smittar. Men har inte Jesus citerat: 'Du skall älska din nästa som dig själv'." Sedan nämner Söderlind att Augustinus ser en skillnad mellan en negativ nerbrytande självkärlek och en positiv och konstruktiv. Däremot skulle Luther (enligt Nygren) "stämplat själviskheten, självkärleken såsom synd". Här tycker jag mig inte känna igen Luther utan känner mig rätt så förvirrad och går istället över till psykologen Fromms fundering om "självkärleken".

Fromm skriver i sin bok "Kärlekens konst" om olika former av kärlek. Om självkärlek skriver han: "Ingen protesterar när man använder begreppet kärlek om en rad olika objekt, men däremot är det en vida spridd åsikt att lika förtjänstfullt som det är att älska andra, lika opassande är det att älska sig själv". Kanske Fromm här träffar något av den uppfattning, som vi har i vår lutherdom. Och kanske vi satt likhetstecken mellan själviskhet och självkärlek, vilket Nygren gjort i citatet ovan. Jag tror att Fromm har rätt, då han skriver: "Långtifrån att vara identiska är själviskhet och självkärlek i realiteten motsatser. Den själviske älskar inte sig själv för mycket utan för litet; i själva verket hatar han sig själv... Det är riktigt att själviska personer är ur stånd att älska andra, men de är inte heller i stånd att älska sig själva".

Fromm menar sig ha stöd för sina tankar i kärleksbudet "älska din nästa så som dig själv", vilket han menar innebär

”att respekt för egen integritet i förening med kärlek, förståelse för det egna jaget är oskiljaktiga från respekt och förståelse för en annan individ”. Och han slutar sin framställning med att hänvisa till mästern Eckhart: ”Om du älskar dig själv, älskar du alla andra så som dig själv”.

Personligen tror jag det här är en viktig fråga för oss just nu. Många trampas ner i vårt samhälle och upplever det så, att ingen tycker om dem. Det är då risk att ens självrespekt hotas och det är då svårt att kunna ”älska sig själv”. I själavård kommer ropet på kärlek allt starkare fram, tycker jag. Om man inte kan älska sig själv, varför skulle då Gud göra det? Kan själavård och liturgi få oss att kunna skilja på självskhet och självkärlek? Självkärlek är ju en riktig omvårdnad om mig själv. Sköter jag inte mig själv hur ska jag då kunna hjälpa någon annan? Men om självkärleken skuldbeläggs, då har jag ingen chans att växa till i kärlek. Då vore det själviskt att söka upp en själsörjare, att åka på retreat — och att gå i en gudstjänst.

Jag tror att en levande liturgi och själavård kan hjälpa oss till en sund självkänsla, så att vi kan bejaka oss själva — och då också få möjlighet att bejaka andra människor och Gud. I själavården arbetar vi med att försöka få samtalen levandegörande. I liturgin har vi också en chans, om den blir levande. Därför vill jag avslutningsvis peka på vissa begrepp, som jag tror är viktiga i en levande gudstjänst. Gudstjänsten är ju något Gud i sin kärlek unnar oss, eller hur?

BEGREPP I EN LEVANDE LITURGI

Glädje. Vi är ju samlade kring evangeliet, det *glada* budskapet. Det måste på något sätt få slå igenom, så att vi upplever det. Kanske *igenkännandets glädje* är det viktigaste. För många kan vissa psalmer eller vissa delar av liturgin vara underbara att få känna igen. Det kan också finnas sådant i gudstjänsten, som man känner igen från sin vardag, som man får belyst i predikan. I ambitiösa stunder har jag stencilerat en predikolapp, där några av tankarna från predikan finns med. Flera har känt en igenkännandets glädje under predikan, ”som att känna igen en melodi”, som en musiker kommenterade det. På samma sätt tror jag viss musik kan skapa den glädjen. Utan att fastna alltför mycket i gammalt, så har säkert upprepningen ibland en djup betydelse just för glädjeupplevelsen i gudstjänsten. ”Evig glädje är målet för Guds vägar”, skriver Paul Tillich.

Gemenskap. Vi kan väl någon gång tänka oss, att den gamla kyrkbacken betydde mycket. Platsen där människor träffades, en slags allmän samlingsplats. Men det kanske också finns något av en fin gemenskapskänsla med många människor i själva gudstjänsten. I min församling finns många församlingsbor, som jag inte har annat än gudstjänstgemenskap med. Och det känns rätt så fint, egentligen. — Men vi har ju också möjligheter att låta gemenskapen i gudstjänsten bli mer påtaglig. Inte minst att medarbetare i församlingen träffas i gudstjänstgemenskap, helst kanske till nattvard. Olika kategorier av människor kan också inbjudas. På något sätt kan ju

gemenskapen få ett speciellt djup, då vi inte samlas kring oss själva, utan kring Gud själv.

Aktivitet. Jag tror vi här har något mycket viktigt för framtiden. Den som är helt passiv i ett sammanhang hamnar lätt utanför. I en aktiverad församling har man nog lättare att uppleva samhörigheten med varandra. I vår lilla distriktskyrka ber vi en förbön, där de olika förebedjarna sitter i sina bänkar, rösterna kommer från olika håll, alla kan följa med i vår gudstjänstordning. Ett par moment i den bönen ber alla med i, liksom slutraderna i varje bönepunkt. Det ger en härlig gemenskap då alla är aktiva.

Åskådlighet hänger nära samman med aktiviteten. Processioner och lekmäns agerande, text i textläsningar, ger något riktigt och levande åt gudstjänsten. En viktig sak tror jag är informationen, då något nytt kommer till. Antingen att man muntligt talar om i förväg. Eller att gudstjänstordningar klart och tydligt talar om vad som händer. Osäkerhet vid improvisationer skapar bara ytlighet, men väl förberedda (också nya) grepp, kan få djup betydelse, inte minst genom symbolernas djupverkan (se ovan). Det är en väldig skillnad i upplevelsen att bara höra ord och att både höra, se och vara aktiv själv. En liturgi, som man är indragen i blir en

levande gudstjänst. Då är det inte "dötrist i kyrkan". Men att se en gudstjänst är väldigt trist, tycker jag. Tänk på det nästa gång, då Du sitter hemma passiv och ser en gudstjänst TV-sändas. Jämför det med att själv ha en uppgift i gudstjänsten!

EN LEVANDE LITURGI

Om gudstjänsten ska ha liv krävs av oss som leder den, att vi lever i den. Därför tror jag att samarbete är nödvändigt före varje gudstjänst. Men också efter, att vi vågar ge varann konstruktiv kritik, tala om vad som fungerar och vad som inte fungerar. Prästen och musikern borde kunna vara goda kritiker av varann för att kunna fungera ännu bättre tillsammans. I samtalen vid koralveckan på Geijerskolan fann jag just den här punkten vara en av de viktigaste uppgifterna för att få gudstjänsten att bli levande. En respekt för varandras områden, men intimt samarbete. Kan den här artikeln ge några uppslag till vidare samtal är jag glad. Själv har jag fått lära mig mycket liturgi av de musiker, som jag samarbetat med. Därför tror jag att liturgin är ett livssammanhang, där vi kan hjälpa varann att kunna bejaka oss själva inför Kristus.

Magnus Lidbeck

Frans August Linderholms melodi till julepisteln¹

Seden att recitera, "mässa", epistel- och evangelietexterna i kyrkans gudstjänster är mycket gammal. Den förekom länge också i den svenska kyrkan. Laurentius Petri ger föreskrifter om hur epistel och evangelium skall reciteras (Laurentius Petri, *De punctis*, utg. av N. Fransén, Stockholm 1930), och så sent som i 1811 års kyrkohandbok föreskrives att prästen läser eller sjunger episteln (evangeliet var ej längre altartext). Men med 1894 års kyrkohandbok kommer en direkt föreskrift att epistel och evangelium skall "föreläsas", ytterligare inskräp av kommittéerade för utarbetande av Musiken till Svenska Mässan (utgiven 1897), som påpekar att handboken föreskriver att vissa stycken (bland dem epistel och evangelium) skall "läsas eller framsägas, således

icke sjungas". (Arthur Adell, *Gregorianik I*. Lund 1963, s. 29 f.).

Med hänsyn till traditionens ålder var det alltså något föga märkligt som hände, när komministern i Lemnhult, *Frans August Linderholm*, troligen julen 1895 komponerade en egen melodi till julepisteln "Det folket som i mörkret vandrar, ser ett stort ljus" och sedan sjöng episteln varje julmorgon fram till år 1926. Snarare var väl själva *tidpunkten* märklig: Linderholm skapade sin melodi vid den tid, då en ny kyrkohandbok föreskrev att episteln skulle läsas, ej sjungas. Men julepisteln hade dock, som Folke Bohlin påpekar, en särställning, (Folke Bohlin, *Melodier till julepisteln i svensk tradition*. Visby 1970, s. 2) och seden att sjunga julepisteln lär inte ha varit Linderholm obekant. Märkligare är väl det faktum, att Linderholms julepistel nu har sjungits i praktiskt taget obruten tradition i 77 år (dock ej hela denna tid i *en* församling; men den torde ha sjungits i en eller flera smålandskyrkor varje julmorgon från 1895 till 1971).

Biografiska notiser om Linderholm

Frans August Linderholm föddes i Dädesjö den 21/12 1851. Han var son till organisten och folkskolläraren Magnus Linderholm och hans hustru Anna Gustava Nordström. Fadern, som föddes i Urs-

¹ Denna artikel är en förkortad och bearbetad version av en 40-poängsuppsats i musikvetenskap. Den som önskar ta del av det fullständiga materialet, kan vända sig till förf. eller till Institutionen för musikvetenskap vid Lunds universitet, där uppsatsen förvaras. P.g.a. utrymmesskäl lämnas här icke uppgift om alla de personer, som lämnat författaren upplysningar. Vad gäller F. A. Linderholm har fru Martha Urzander, Alvesta, Linderholms dotter, och fru Siv Karlsson, Växjö, L:s dotterdotter, och lektor Åke Karlsson, Växjö, givit många värdefulla upplysningar. Växjö stifts herdaminnen har också anlitats för erhållande av personuppgifter.

hult 1824, var uppenbarligen en kunnig musiker och skicklig organist: vid 15 års ålder (1839) gjorde han en synnerligen prydlig avskrift av Haeffners koralbok med angivande av melodistämman och basstämman jämte viss besiffring och åren 1845—48 vikarierade han som domkyrkoorganist i Växjö. Från 1848 innehade han tjänsten som folkskollärare och kantor i Dädesjö, där sonen Frans August alltså föddes och växte upp. Frans August gick i skola i Växjö och blev student i Lund efter studier vid Lunds privata elementarskola. Han prästvigdes i Växjö 1880 och blev efter tjänstgöring i Korsberga, Hovmantorp, Furuby, Lemnhult, Nye och N. Sandsjö komminister i Lemnhult 1884 (tillträdde 1886), komminister i Virestad 1896 (1898), kyrkoherde i V. Torsås 1904 (1905) och kyrkoherde i Almundsryd 1909 (1910), vilken tjänst han uppehöll till sin död 15/2 1929.

Linderholm var folklig till sitt väsen och vänsäll. Han predikade på ett rättframt och centralt sätt som gick fram till människor. Om hans sång och musikintresse finns många vittnesbörd. Minnes-teckningen i Växjö stifts prästmöteshandlingar 1934 säger att han ”kunde sjunga, så att han rörde sig själv till tårar” och att han under skoltiden fick smeknamnet ”klockaren”. Fru Hilda Nilsson, Virestad, som hörde Linderholm i sin ungdom sade om hans sång och särskilt julepisteln, att det var det vackraste hon hört, och för domkyrkokomministern Jonas Fors, Växjö, berättade i dec. 1971 en pensionär från Virestad, att han haft Linderholm som sin konfirmandlärare och en gång vallfärdade från Virestad till Almundsryd blott och bart för att få höra Linderholm sjunga.

Den utförligaste beskrivningen av Linderholms sång har kyrkoherde Gustaf Danielsson, Osby, lämnat. ”Linderholm sjöng på ett naturligt, vackert, spontant, genommusikaliskt sätt, ej operamässigt. Det var sådan glädje, sådan lovsång i rösten, han liksom lyftes av sången.” (Danielsson var vice pastor i Almundsryd 1926—29). Den sjungna julepisteln tycks enligt en tradition i Linderholms släkt ha gjort starkt intryck redan på Lemnhultsborna: när bönderna i Lemnhult inte ville gå med på Linderholms förslag att man skulle övergå till stearinljus i kyrkan (i stället för vaxljus) hotade Linderholm att sluta sjunga julepisteln, varpå bönderna svarade att det i så fall finge bli såväl stearinljus som julepistel.

Inte minst vittnar Linderholms efterlämnade kyrkohandbok, liksom ett handskrivet häfte med titeln ”Svenska Messan af F. A. Linderholm” som hittades i ett arkiv i tornrummet i Almundsryds kyrka d. 20/12 1971, om hans musikintresse och främst då om hans intresse för den liturgiska sången.

Melodins tillblivelse

Om julepistelmelodins tillblivelse finns samstämmiga vittnesbörd som går isär endast vad gäller vissa detaljer. Strax före jul ett år under Lemnhultstiden — Linderholm hade vid det aktuella tillfället svåra bekymmer, det tycks just då ha varit knappt med maten och pengarna i prästgården Gatu i Lemnhult — satte sig Linderholm ner och läste julepisteln ”Det folket som i mörkret vandrar, ser ett stort ljus”. Och mitt i hans bedrövelse kom glädjen över julens budskap över

honom, och en melodi till julepisteln började ta gestalt i hans inre. Han skrev ner den och gick till kyrkan för att spela den på orgeln — i prästgården hade de inget instrument. Så sjöng han julepisteln i kyrkan följande julmorgon. Detta torde ha inträffat 1895. Att melodin komponerades redan i Lemnhult bestyrkes bl.a. av den anteckning som finns på det i Linderholms kyrkohandbok infästa exemplaret: "af FALm i Lemnhult". Årtalet 1895 finns angivet endast på *en* avskrift, nämligen den som finnes i två exemplar hos fru Siv Karlsson, Växjö. Avskriften torde ha gjorts på 1930-talet av musikdir. Henrik Sahlberg, Karlshamn (1869—1960), som också enligt uppgift av fru Urzander har gjort orgelackompanjemanget. Troligtvis har originalet lämnats till Sahlberg av Linderholms son, Ivar Linderholm, för att den förre skulle skriva ut stödackord vid insnitten, och detta original torde ha haft året 1895 angivet. Det kan nu icke återfinnas. Sahlbergs avskrift har förmodligen gjorts på 30-talet.

Hur Linderholm fick impulsen just att *tonsätta* julepisteln berättar inte traditionen. Han bör rimligen själv ha hört julepisteln sjungas någon gång eller ha hört talas om en liknande sed. Men ingen har något att berätta därom, och Linderholm själv har uppenbarligen inte givit någon antydning om att han haft något slags förebild, då han komponerade sin melodi. Jag skall återkomma till detta problem, men först skall vi kartlägga utbredningen av seden att sjunga julepisteln på Linderholms melodi.

Den Linderholmska julepistelmelodins utbredning

Linderholm själv sjöng sin julepistel i *Lemnhult* troligtvis 1895—1897, i *Virestad* 1898—1904, i *V. Torsås* 1905—1909, samt i *Almundsryd* 1910—1926. Julen 1926 var sista gången Linderholm sjöng julepisteln. Åren 1927—29 sjöngs den i Almundsryd av Gustaf Danielsson, som från aug. 1926 till jan. 1930 var först ständig adjunkt och sedan vice pastor där.

Linderholms julepistel har mig veterligt aldrig tryckts. Den spreds i avskrifter till sångintresserade vänner bland prästerskapet i Växjö stift och till unga präster som tjänstgjorde i Almundsryd på Linderholms tid och torde inte ha sjungits utanför stiftets gränser.

I *Almundsryd* fick seden endast sporadisk fortsättning. Däremot har den återupptagits i två andra församlingar, som Linderholm tjänade, nämligen *Virestad* och *V. Torsås*; i *Virestad* har den sjungits sedan 1966 av kh Nils Haggren och i *V. Torsås* i praktiskt taget obruten tradition sedan 1929 (kyrkoherdarna Hilding Sjöfors, 1929—1954, John Lindgren, 1954—1969, och Bengt Andersson, från 1970), och i dessa båda församlingar får man alltså ännu höra Linderholms julepistel.

Övriga församlingar, där denna julepistelmelodi sjungits, är *Hamneda* (1910—1919) och *S. Ljunga* (1919—1928), Hilding Sjöfors (Sjöfors tjänstgjorde som vice pastor i Almundsryd 1909—1910 och fick då melodin av Linderholm; även Sjöfors efterträdare, kh Ivar Söderlund, sjöng julepisteln ibland); *Jät* och *Kalovik* (1905—1935), kh Sven August Hjelmgren; *Kånna*, *Hamneda* och

S. *Ljunga*, adj. Bertil Hjelmgren, Ljungby, vid skilda tjänstgöringstillfällen; *Lidhult*, *Vrå* och *Odensjö* (1923—1933) och *Reftele* (1933—1968), kh Ludvig Hjelmgren; *Aneboda* (1899—1908), *Blädinge* (1908—1921) och *Vislanda* (1921—1946), kh Knut Holm. Såväl den sistnämnde som bröderna Hjelmgrens fader, Sven August Hjelmgren, var Linderholms personliga vänner.

Den Holmska traditionen i Vislanda fick troligtvis ingen fortsättning. Holms efterträdare, kh Eskil Jonsson, skall enligt vissa uppgifter ha sjungit julepisteln både i S. Hestra och Vislanda, enligt andra, mycket bestämda uppgifter har han icke i någondera församlingarna sjungit den.

Sist skall nämnas den för sitt stora intresse för och omsorg om den kyrkliga sången som "kyrkosångsbiskopen i Växjö stift" omtalade Josef Wahlgren. Under sin tid som komminister i *Gårdsby* (1931—1939) sjöng han Linderholms julepistel, som han lärde sig (säkert av Linderholm själv), då han tjänstgjorde som brunnspredikant i Ryd 1922—23. Han torde ha sjungit den till omkring 1940, då han blev gripen av den gregorianska sången; Linderholms melodi överensstämde väl inte längre med hans ideal för liturgisk sång, och han tycks ha slutat sjunga den ungefär vid den tidpunkten.

Samtliga bärare av den Linderholmska julepisteltraditionen (inklusive Linderholm själv) har sjungit julepisteln i högmässan efter ottesången. När seden med två tjänster upphörde i V. Torsås (omkring 1956), sjöng kyrkoherde Lindgren julepisteln (med texten ur Karl XII:s bibel) från altaret och läste sedan episteln

i den nya översättningen från predikstolen.

Djäknesång i julottan

En gammal sed, som skall beröras i detta sammanhang, är den att sockenvandrande djäknar reciterade julepisteln i juldagens ottesång. Folke Bohlin har påpekat, att denna lekmannatradition närmast återgår på reformationstidens julmatutin. "Men", tillägger han, "kanske skall det egentliga ursprunget sökas i den medeltida nattmässan." (F. Bohlin, 1970, s. 113). Den ursprungliga seden synes enligt Bohlin vara den att en *lekman* sjunger episteln, så som man ännu 1970 gjorde i Söderhamn; denna sed tycks "ha sina rötter i den gamla *matutinen*, ur vilken ottesången växte fram för att under 1600-talet utveckla sig till en renodlad predikogudstjänst." Bruket att sjunga julepisteln i *högmässan* och att prästen mässar den är enligt Bohlin sekundärt (F. Bohlin, 1970, s. 111).

I Småland förefaller seden att djäknar sjöng julepisteln ej ha haft någon utbredning av den enkla anledningen att man där länge — till slutet av 1700-talet — firade nattvardsmässa på julmorgonen, en direkt, obruten fortsättning på den medeltida förstamässa. Denna nattvardsmässa var helt säkert en *läst* mässa (D. Lindqvist, Första-mässan i Stockholm, Lund 1945, s. 92 f och 125), vilket uteslöt möjligheten att sjunga julepisteln. Men helt utan lekmannatradition i detta avseende är icke Växjö stift. *Jonas Sandell* berättar i sina självbiografiska anteckningar, citerade av Lina Sandell (Jonas Sandell. Ett bidrag till Vexjö stifts herdaminnen

af L. S. Stockholm 1893, s. 15 f), följande: ”Julen 1803 tillbragte jag i Lenhofda, hvarvid den gamle prosten, sedan jag profsjungit för honom, uppdrog åt mig att messa juldags-episteln, och i samma kyrka, der jag blifvit döpt, gjorde jag alltså utanför altarringen och lyst af församlingens gamle klockare, min första presterliga tjenst.” Lina Sandell gör följande i detta sammanhang mycket viktiga kommentar: ”De gripande orden gjorde för tillfället ett djupt intryck på den känslige ynglingen, och minnet häraf kom Sandell, enligt hans egen muntliga uppgift att i en senare tid, under en mer än fyratioårig presterlig tjenstgöring, alltid på juldagen messa den härliga texten från altaret (Es. 9.2—7).” Tyvärr nämner Sandell inte i vilken av juldagens gudstjänster detta skedde, men troligt är att han som färdig präst mässade julepisteln i högmässan efter ottesången. Han nämner heller inte något om melodin till julepisteln. Sandell var komminister i Växjö 1826—1829 och kyrkoherde i Fröderyd från 1829 (tillträdde 1831) till sin död 1858. Kyrkoherde Martin Angser, Fröderyd, säger att han vid tidigare forskningar i den Sandellska traditionen icke stött på någon antydning om att Jonas Sandell sjungit julepisteln, och Lina Sandell, vars dagboksanteckningar finns på Lunds universitetsbibliotek, är enligt kyrkoherde Angser ”sparsam med intryck och iakttagelser”. Kvar står dock det viktiga faktum att Sandell sjöng julepisteln som skolgosse och sedan som präst fram till sin död 1858.

Daniel Nordin, kyrkoherde i Villstad 1811—1854, född i Ö. Torsås 1778, berättar i sina självbiografiska anteckningar,

citerade av Gunnar Herrlin, att studerande skolgosser ”brukade anhålla om Pastors tillåtelse att julottan mäsas episteln på gången, nerom altardisken. På föräldrarnas önskan mässade också jag med mycken räddhåga.” (Gunnar Herrlin, Daniel Nordin. Ett småländskt herdaminne från Tegnérns tid. Lund 1948, s. 16).

Även *J. P. Hård af Segerstad*, född 1810, berättar om hur han som ung studerande sjöng julepisteln: ”— — — såsom skolgosse fick jag en julotta framför altaret i Femsjö kyrka sjunga Episteln «Det folket som i mörkret vandrar» — hvilket intresserade många i församlingen, men i allra främsta rummet min för mig alltid ömt deltagande moder!” (Hyltén-Cavalliusföreningens årsbok 1949. Växjö 1949, sid. 126.)

Linderholms ev. kontakt med seden att sjunga julepisteln

Linderholm föddes 1851. Han kan alltså inte ha kommit i direkt kontakt med den Jonas Sandellska traditionen. Alldeles otänkbart är det väl dock inte att Lina Sandells biografi över Jonas Sandell, tryckt 1893, kommit i hans hand. Men detta är en mycket osäker hypotes. Snarare skulle då Linderholm ha kunnat höra talas om att prosten A. H. B. Lind i Fagerhult (kyrkoherde där 1860—1901) sjöng episteln i juldagens högmässa (F. Bohlin, 1970, s. 2 f). Fagerhult ligger f.ö. inte så långt från Lemnhult (c:a 4 mil sydost om Lemnhult).

Men om det har funnits incitament till tonsättning av julepisteln — utöver den mäktiga impuls, som Linderholms egen musikaliska läggning och den stora

glädje han upplevde vid läsandet av julepisteln vid det aktuella tillfället utgjorde — är det möjligt att vi har att söka det på närmare håll.

En mässande präst i Näshult

I *Näshult*, en grannförsamling till Lemnhult, tjänstgjorde från den 1 nov. 1888 till den 30 april 1890 *Karl August Malmqvist* som vice pastor. Han kom sedan till Åseda som komminister och var därefter komminister i Gränna 1891 (tillträdde 1893) — 1908 samt kyrkoherde i S. Hestra 1908 (1910) till sin död 1918.

Kyrkoherde emeritus Ludvig Lundén, Norrhult, född i Näshult 1876, meddelade den 29/12 1971 på min fråga om han kände till om någon annan än Linderholm sjungit julepisteln, att Karl August Malmqvist 1888—1889 *sjungit episteln inte bara juldagen utan också vanliga söndagar* — på vilken melodi kunde Lundén inte säga. Men vid ett senare tillfälle (samtal den 27/1 1972) sade Lundén: ”Han sjöng nog sin egen melodi, bra entonigt, likasom litanian. En annan som var liten, tyckte det blev långt.” Lundén, som vid den tiden var 12—13 år gammal gick i kyrkan varje söndag trots den 1 mil långa vägen, och upplevelsen av Malmqvists epistelsjungande har naturligtvis därigenom fäst sig i hans minne. Malmqvist stod framför altaret när han sjöng julepisteln, och det förekom inga särskilda ceremonier i samband därmed enligt Lundén, som också berättade att Malmqvist var en mycket god sångare, en uppgift som också bestyrkes av Växjö stifts herdaminne 5: ”— — — Till hans goda gåvor för kallet hörde en ovanligt vacker

sångröst och ett gott utförande”. Lundéns yttrande att Malmqvist sjöng ”bra entonigt, likasom litanian” kan möjligen tyda på att Malmqvist reciterat julepisteln enligt Haeffners epistelton (denna finns återgiven hos F. Bohlin, 1970, s. 12) eller möjligen enligt Humblas Messbok I, Stockholm 1873.

Malmqvist borde rimligen ha fortsatt att sjunga episteln både i Åseda och Gränna. Vad beträffar Åseda säger Kyrkoherde Johannes Olsson, Tävellsås, sig ha ett minne av att Johan Edward Herrlander, som var kantor i Åseda 1888—1931, sagt att Malmqvist sjöng julepisteln i Åseda. Efterforskningar i Åseda och Gränna beträffande ev. noter i kyrkoarkiv eller på orgelläktare har icke givit positivt resultat, och det har ej heller varit möjligt att få ytterligare bekräftelse på att Malmqvist sjungit julepisteln i Åseda. Ej heller från S. Hestra finns det uppgifter om att Malmqvist skall ha sjungit den.

Mot dessa negativa resultat beträffande Malmqvist i Gränna och S. Hestra kan det vara frestande att ställa ett yttrande (1971) av prosten Karl Ödeen, Vetlanda, född 1899: ”Det hände i min barndom att julepisteln sjöngs i Västbo. Julepisteln sjöngs också tidigare i min hembygd, Visingsö; det omtalades som ett unikum.” Kan det möjligen trots allt vara Malmqvist som någon gång har sjungit julepisteln i Gränna (eller på Visingsö) och i S. Hestra?

Trots att egentligen endast *ett* otvetydigt vittnesbörd föreligger om att Malmqvist sjungit julepisteln och även episteln vanliga söndagar, är detta vittnesbörd av stor vikt. Frans August Linderholm i Lemnhult har helt säkert hört talas om

Episteln på juldagen Jes. 9.2—7

F. A. Linderholm

Hö - ren Her - rens ord ge - nom pro - fe - ten E - sai - as
 Det fol - ket som i mörk - ret vand - rar ser ett stort ljus.
 Och öf - ver dem som bo i mör - ko lan - de Skin det klar - li - ga.
 Du gör fol - ket mycket, Där - med gör du ic - ke gläd - je - na myc - ken,
 men för dig var - der man sig gläd - jades Så - som man glädes i skördeanden,
 Så - som man glad är, när man ut - skif - tar by - te. M/ Svenska Messan
variant
 Ty du haf - ver sön - der - bru - tit de - ras bör - dos ok
 och de - ras skuld - rors ris och plå - ga - res staf
 och de - ras plå - ga - res staf
 lijk - a - som i Mi - di - ans tid. Ty allt krig med storm och blo - dig kläd - nad

Anm. Versionen i L:s kyrkohandbok och den i "Svenska Messan" överensstämmer till "och deras skuldrosors ris". Därefter är de delvis rytmiskt olika, varför båda versionerna redovisas från siffran 8. Slutfallsformeln har markerats med hakar (se s. 40).

Skall upp-brän-nas och af eld för-tärtdt var - da.

Ty oss är födt ett barn, En Son är oss gif-ven,

Hvil-kens her - ra-dö - me är up - på Hans ax-lar

Och Han he - ter Un - der-lig, Råd, Gud, Hjel - te

E - vig Fa - der Frid-förs-te. På det Hans her-ra - dö - me

skall stort var - da Och på Fre - den ing - en än - de,

att hans kollega i grannförsamlingen sjungit episteln, och det är inte ens otänkbart att han själv hört Malmqvist sjunga episteltexter. Det kan ha varit tillräckligt

som impuls till hans eget komponerande i en stund, då julepisteltextens budskap fyllde honom med glädje.

På Da-vids sä - te och Hans ri-ke, att Han det bere-da och stjär-ka skall

Med dom och rätt-fär-dig-het I - från nu allt in-till e - vig-het.

Det - ta skall Her-rans Ze - ba - ots nit - äls - kan gö - ra.

"Obs! det understrukna = Orgeln, som här faller in" (Linderholms anteckn. i kyrkohandboken)

Granskning av Linderholms melodi

Vi går nu till en granskning av Linderholms melodi. Den föreligger i två versioner nedskrivna av Linderholm själv, dels en i hans år 1869 tryckta kyrkohandbok, dels en i häftet "Svenska Messan af F. A. Linderholm" (se sid. 31). Av dessa är utan tvivel den i kyrkohandboken den äldsta, och det är inte omöjligt att den härrör från 1895. Handboksversionen ger intryck av att vara nedskrivna med iver: tonartsbeteckningen växlar utseende, i första systemet förekommer överstrykningar och i femte systemet har skrivaren glömt en fras: ovanför systemet står det "o plågares staf=med föregående repris med uteslutande af b". Jämförelser med andra versioner ger också vid handen att nedteckningen i kyrkohandboken är äldre än den i "Svenska Messan".

För bedömandet av melodins tonalitet-förhållanden och dess förhållande till en underliggande ackordik (delvis antydd vid insnitten) ger "Svenska Messan"-versionen de bästa upplysningarna. Huvudtonart är Ass-dur med utvikningar till parallelltonarten f-moll och dominanttonarten Ess-dur. De slutfall i C-dur som förekommer ("glädjandes", "herradöme", "axlar", "rike") har mera karaktär av halvkadenser i f-moll än verklig övergång till medianttonarten C-dur (Ass-durs dominantparallellvariant). Man lägger märke till den jublande uppgången i C-durslutfallen "varder man sig glädjandes" (5a — Siffror inom parentes anger i fortsättningen frasens nummer i enlighet med numreringen (siffror med ring om) i not-exemplet.) och "på Davids säte och hans rike" (18a) och överraskningsmomentet i

slutfallet "är uppå hans axlar" (13), där kvintsprånget g^1-c^1 för melodin ner till den en enda gång förekommande tonen c^1 ; C-dursslutfallet innebär också en överraskande avvikelse från epistelmelodins slutfallsformel (se nedan s. 40 och not-exemplet) och ger en alldeles speciell karaktär åt detta frasslut.

Linderholm har avsett att hans jul-epistel skall sjungas till orgelackompanjemang men endast med lätta stöddackord vid varje insnitt och vid ur innehållssynpunkt viktiga ord och fraser, vilket understrykningarna i texten jämte anteckningen "Obs! det understrukna = Orgeln, som här faller in" i kyrkohandboksversionen visar. Hur detta ackompanjemang skall utformas har tydligen varit ett bekymmer för kantorerna. Linderholms egen utskrift av stöddackorden finns inte kvar. Den

förut nämnda Karlshamnsversionen med utförligt ackompanjemang och mellanspel är helt emot Linderholms intentioner.

Melodin har omfånget c^1 -ess² och rör sig påfallande ofta i nedåtgående riktning, varvid frasen antingen börjar på en hög ton (ex. "Såsom man glad är..." (5b) och "Detta skall Herrans..." (20)) eller inleds med ett djärvt sextsprång upp till den höga tonen (ex. "Därmed gör du icke glädjena mycken" (4), "ty allt krig med storm och blodig klädnad" (10)).

Stegvisa intervall överväger. Kvartintervallet (eller kvart som ramintervall) är viktigt, särskilt i slutfallsformeln, som i sin utförliga form innefattar den brutna treklängen $dess^2-b^1-f^1$ (fraserna 10, 11, men även fraserna 5b och 17; fras 3 har en uppåtgående brutna treklang $ess^1-ass^1-c^2$). Man lägger också särskilt märke till

Slutfallsformer hos Håkansson

Ex. 1

Ex. 2a

Ex. 2b

Ex. 3

Jfr Ex. 4

det tre gånger förekommande förut omnämnda sextsprånget f^1 - $dess^2$ (fraserna 4, 10 och 12).

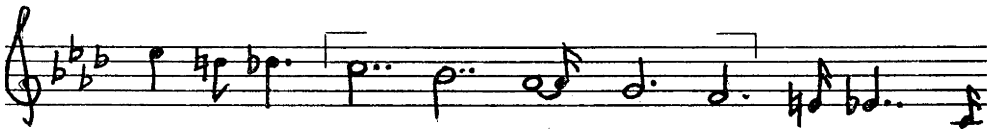
Melodins rytm är påfallande accentuerad. Vad som mest bidrar till detta intryck är de många punkterade fjärdedelarna, följda av åttondel. I kyrkohandboksversionen förekommer denna rytmiska struktur mer än 50 gånger. I "Svenska Messan"-versionen är antalet dylika strukturer endast 40. Reduceringen inträder från fras 10, och förändringarna har uppenbarligen föranletts av den naturliga textdeklamationens krav.

Ett mycket starkt framträdande drag i Linderholms julepistelmelodi är dynamiken. Särskilt i "Svenska Messan"-versionen är nyanseringsangivelserna noggrant utformade. Att ett dynamiskt sängsätt var utmärkande för Linderholms gestaltning av julepisteln framgår inte minst av att de dynamiska kontrasterna gjort starkt intryck på lyssnarna.

Slutfallsformler

Texten består av sex bibelverser. Det melodiska gestaltandet följer naturligt

Jesajatextens om psaltarpсалmen påminnande uppdelning i halvverser. En granskning av melodin ger vid handen att den till mycket stor del bygger på formelartade vändningar, vars kärnmelodi är $b^1 - f^1 - g^1 - ass^1$. Såsom framgår av markeringarna i notbilden förekommer den redan i inledningen, "Hören Herrens ord genom profeten Esaias", och återkommer sedan flera gånger, däribland i slutfrasen. Kärnmelodins fyra toner är identiska med en slutfallsformel i Ahlströms mässa 1799/1818 (Se Bohlin, 1970, s. 14). När antalet stavelser är större byggs den ut med de mellanliggande tonerna ass^1 och g^1 , varjämte slutfallet ofta inleds med $dess^2$ (t.ex. nr 9 och 18b) eller så kan som i nr 20 hela efterversen bli en enda stort utbyggd slutfallsform på 13 stavelser med början på ess^2 . Dess kortaste form = kärnmelodin återfinnes i nr 16 ("skall stort varda"). Även nr 13 har tagits med som hörande till denna typ, trots slutfallet $g^1 - c^1$, som starkt påminner om kvintfallet vid definitiv kadens i gregoriansk recitation (Se Adell, 1963, s. 19, jämte Musikbilagan till d:o, s. 2).

$\circ = 43-48$	$\text{d}\text{..} = 25-30$	$\text{d}\text{.} = 13-18$	$\text{d} = 4-6$	$\left[\begin{array}{l} \circ = \text{max } 48 \\ \text{d} = \text{ " } 24 \\ \text{d}\text{.} = \text{ " } 12 \end{array} \right]$
$\text{d}\text{..} = 37-42$	$\text{d} = 21-24$	$\text{d} = 10-12$	$\text{d} = 1-3$	
$\text{d}\text{.} = 31-36$	$\text{d}\text{..} = 19-21$	$\text{d}\text{.} = 7-9$		

Strukturformel över melodins tonförråd, utvisande antalet gånger som resp. ton användes.

Om man gör upp en strukturformel över epistelmelodins tonförråd, ser man, att melodin huvudsakligen utnyttjar fem toner: c^2 , b^1 , ass^1 , g^1 och f^1 . Med vissa variationer återkommer ett antal *melodiformler* i Linderholms julepistel. Det är inte orimligt att anta att detta beror på något slags påverkan från psalm- eller episteltoner s. 25. Pehr Edwall menar att det inte är alldeles omöjligt att en gregoriansk tradition levat kvar i Växjö, där Linderholm gick i skola en tid, och hänvisar till Samuel Ödmanns berömda skildring av det s.k. stutamötet, vid vilket försångaren (Claviger) sjöng en versikel ur psalt. 104 (tel.-samtal i jan. 1972. Se även Edwalls artikel i Växjö stift i ord och bild, Stockholm 1950, sid. 482). Men åtminstone om sockengångens cantilenor med medeltida anor säger Ödmann: "Nu äro de avlagda och glömda." (Samuel Ödmann, Hågkomster, Stockholm 1957, sid. 47). Det troliga är att också den gregorianska sången var glömd vid Växjö skola på 1860-talet. Frågan om något samband med gregoriansk sångtradition här kan tänkas föreligga, lämnar jag öppen. Så mycket kan dock sägas som att slutfallsformeln i Linderholms melodi inte synes ha någon av psalmtonernas finalisformler som grund. Avsnitten med recitation på i huvudsak *en* ton, vilka skulle kunna tyda på gregoriansk förebild, är endast två och mycket korta ("Ett barn är oss födt", "Och Han heter Underlig"), nr 12 resp. 14.

Linderholms kyrkohandbok

Innan vi gör ett bedömande av frågan om det funnits någon förebild, när Linder-

holm komponerade sin epistelmelodi, skall vi ge en översikt över innehållet i Linderholms kyrkohandbok, vad gäller infogade notblad med melodier till liturgiska partier.

Kyrkohandboken är tryckt i Lund 1869. På titelbladet står F. A. Linderholms namnteckning. Boken tillhör fru Elsa Carlstedt, Kinna (dotter till Linderholm). Linderholm har tydligen använt detta exemplar hela sin tjänstgöringstid trots införandet av en ny handbok år 1894. Han prästvigdes 1880, och den äldsta anteckningen är från "Midsommarsdagen Urshults kyrka 1882", de sista från 1924.

Melodier till åtskilliga liturgiska partier jämte en psaltarpsalm (Davids 84 psalm, komponerad av Linderholm) är infogade i kyrkohandboken, bl.a. två Helig och Wi prise dig; det ena är "af Håkansson"; för det andra, som är skrivet på samma notblad, är kompositör ej angiven, men förmodligen är det väl även här fråga om Håkansson (om denne se nedan). Vidare finns i handboken en brudmässa av Linderholm och en begravningsbön, även den troligen av Linderholm.

Ev. förebilder då L. komponerade julepistelmelodin

Julepistelmelodins formelkaraktär är en viktig faktor, då frågan skall besvaras, om Linderholm, medvetet eller omedvetet, haft någon förebild, när han komponerade sin melodi. Tre möjligheter skulle kunna tänkas föreligga:

1. Linderholm har hört julepisteln sjungas som liten och har tecknat ner melodin ur minnet.

2. Han har komponerat en helt ny melodi.
3. Han har byggt på äldre melodiformler, då han komponerat sin melodi till julepisteln.

Alternativ 1 kan genast avfärdas. Dels fanns det i Linderholms hemtrakt, Dädesjö, icke sångintresserade präster under hans barn- och ungdomstid, dels motsäger den mycket bestämda traditionen om julepistelns tillkomst, vilken Linderholm själv meddelat många av sina vänner, att det skulle ha gått till enligt alternativ 1.

Alternativ 2 skulle givetvis med hänsyn till denna tradition vara det som ligger närmast tillhands. Det tredje alternativet är dock värt att pröva. Det är inte otänkbart att Linderholm i inspirationens och skapandets ögonblick delvis byggt sin melodi på äldre *melodiformler*. Julepistelns slutfallsformel förekommer rikligt i Linderholms brudmessa. Formeln finns också i en doxologi i "Svenska Messan" liksom i Davids 84 psalm av Linderholm. Det var tydligen en av Linderholm älskad slutfallsformel. Men samma formel finns också i det Helig och Wi prise dig i kyrkohandboken, för vilket "Håkansson" anges som kompositör (tyvärr finns inte några förnamnsinitialer angivna), liksom i det andra, troligtvis av samme Håkansson komponerade Helig och Wi prise dig. I ett annat Helig av Håkansson (ett handskrivet exemplar, tillhörigt kantor Nils Olsson, Växjö) finns också denna melodiformel. "Håkansson" är troligen identisk med F. J. Håkansson (på ett enda ställe, nämligen för bönen "Vaka öfver oss" i Linderholms kyrkohandbok anges "F. J. Håkansson"), om-

nämnd av Carl-Allan Moberg i Kyrkomusikens historia (Uppsala 1932, s. 476) och av Adell i Gregorianik I (Lund 1963, s. 36; Adell kallar honom dock "J. F. Håkansson"). Denne Håkansson var organist i Eksjö, och av honom har Helig i olika versioner och Välsignelsen sjungits av många smålandspräster (se notex. 1—3). Dock bör här anmärkas, att en bror till F. J. Håkansson, Ferdinand Håkansson, kantor i Barkeryd 1873—1922, och tillhörande en känd kantorssläkt, som verkade i Barkeryd i tre generationer, tydligen också komponerade en hel del, vilket förekomsten av handskrivna noter i Barkeryds kyrkoarkiv tyder på. Ett häfte med titeln "Helig, Välsignelsen etc." (se notex. 3) gavs ut av Sigfr. Nath. Holm i Lund 1922, men melodierna, åtminstone till Helig och Välsignelsen, är enligt kh Johannes Olsson, Tävvelsås, Håkanssons, inte Holms egna. I denna melodi till Välsignelsen finns också julepistelmelodins slutfallsformel.

När Linderholm komponerade sin melodi fanns tydligen den melodiformel, som man finner i Håkanssons liturgiska melodier, med i bilden som byggmaterial. Julepistelmelodin som helhet är att betrakta som *en nykomposition av Linderholm, men i den återfinnes en av Håkansson använd liturgisk slutfallsformel*, som återigen har släktskap med den redan under 1700-talets slut brukade epistelton, som Ahlström upptog i sin mässa 1799/1818.

Sammanfattning

Frans August Linderholm hyste ett starkt intresse för gudstjänstens sång. Tro-

ligen år 1895 komponerade han en melodi till julepisteln Jes. 9.2—7. Han kan ha fått idén att komponera en melodi till julepisteln och sedan sjunga den i julemorgonens högmässa genom *vetskapen om att en liknande tradition fanns i det närbelägna Lemnhult och under åren 1888—1890 även i grannförsamlingen Näshult*. Den direkta impulsen till skapandet av melodin var den glädje han i en betryckt situation upplevde, då han mediterade över julepisteln. *Melodin som helhet är Linderholms komposition men den bygger till stor del på äldre melodiform-*

ler, varav en via Håkanssons Helig kan spåras i Ahlströms "Svenska mässan" 1799/1818.

Linderholms julepistelmelodi har älskats av många och har sjungits i flera församlingar i Växjö stift från det den skapades 1895 fram till våra dagar till glädje och hjälp för människor. *Så har den i tre kvarts sekel fått förmedla den glädje och den lovsång, som var Linderholms egen sångs signum och kännetecken.*

Sven-Erik Jonsson

Tre böcker kring Birgittaminnnet

1970 var ett birgittinskt jubileumsår. Då kunde nämligen högtidlighållas dels 600-årsminnet av ordens grundande, dels kunde såväl Societas Sanctae Birgittae som Birgittastiftelsen fira sitt 50-årsjubileum. Vardera av dessa tre jubiléer gav anledning till utgivandet av minnesskrifter. Innan dessa här i korthet presenteras, skall blott påpekas, att ytterligare en birgittinsk minneshögtid snart står för dörren: 600-årsminnet av "Sancta Birgittas himmelska födelsedag" den 23 juli 1973.

Med anledning av 600-årsminnet av birgittinorden eller, som den rätteligen heter, Den allraheligaste Frälsarens orden, öppnades på Statens historiska museum en utställning 27 nov. 1970. Utställningen bar namnet "*Den Heliga Birgitta och Vadstena*", och samma namn har den vackra bok fått, som utgivits av Vitterhetsakademien i samband med utställningen. Det är inte bara en mycket vacker bok utan även en ur många synpunkter nyttig och lärorik bok, som sammanställts och redigerats av antikvarien, docent Aron Andersson. Boken innehåller i sin första hälft valda utdrag ur Den heliga Birgittas himmelska uppenbarelser (enligt Lundéns översättning) och dessa illustreras med konstverk på muséet, dels Birgittabilder, dels andra motiv med anknytning till revelationernas innehåll. Ur liturgisk och kyrkomusikalisk synpunkt är det särskilt

värt att notera, att härefter återges texter ur Birgittaofficiet. Den som besöker utställningen, har också möjlighet att lyssna till de insjungningar på band av detta officium, vilka gjorts av systrarna i klostret Marie Refugie i Uden, det enda från medeltiden utan avbrott kvarstående birgittinkonventet i världen. Birgittaofficiet går tillbaka ända till 1350-talet: texterna härrör från Birgitta själv (prospartierna) samt från magister Peter Olovsson av Skänninge (de metriska partierna). Den sistnämnde skulle omsider bli Vadstena klostrets förste generalconfessor. I det medeltida Sverige benämndes detta officium, som är ett officium till Jungfru Marie ära, "Jungfru Marie örtagård". I festskriften återges parallellt med den latinska texten en av Tryggve Lundén verkställd svensk översättning. Bokens s.a.s. tredje avsnitt behandlar birgittinklostrens historia. Först publiceras ett genealogiskt träd, som visar "Den Allraheligaste Frälsarens orden, Birgittinernas medeltida ordensträd med dess yngre förgreningar". På detta stamträd finns idag endast fem levande blad — alla de andra talrika, från Vadstena inspirerade klostren hör historien till. Härnäst återges på ett uppslag två parallella träd, visande den spanska och den svenska grenen av Regula S. Salvatoris. Den spanska ordensgrenen med sina fem bestående kloster bildades i Valladolid 1637, och den därmed för-

bundna svenska grenen leder sitt ursprung från moder Elisabeth Hesselblad och Birgittas hus vid Piazza Farnese i Rom, där årtalen 1906 och 1911 anger begynnelse-skedets tvenne etapper. Som kommentar till de genealogiska träden följer två uppsatser, "Vadstena kloster, dess dotterstiftelser och förgreningar", och "Den nya svenska grenen av den Heliga Birgittas orden." Dessa båda översikter ger en utomordentligt god överblick över birgittinordens gamla och nya historia, veterligen den första framställningen härav. Boken om "Den Heliga Birgitta och Vadstena" avslutas med en litteraturförteckning, som upptar den långa raden av skrifter om S. Birgitta respektive om Vadstena kloster med dotterkonvent. Givetvis förtecknas här också de byggnadshistoriska undersökningarna, såsom Berthelsons "Studier i birgittinernas byggnadsskick" och Nybergs "Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters" m.fl.

Societas Sanctae Birgittae 1920—1970, en festskrift utgiven av sällskapet självt, innehåller uppsatser om S.S.B:s tillkomst, förhistoria, bildande och utveckling, om S.S.B. och församlinglivet i Svenska Kyrkan och om liturgisk tradition — för att nu nämna de mest utförliga bidragen. Härjämte återfinns bl.a. nekrologer över några av S.S.B:s förgrundsgestalter: Hugo Berggren, Simon Lüders, Herman Hedberg och Mary von Rosen. S.S.B. bildades i mars 1920, men dessförinnan hade existerat ett Sankt Sigfrids Brödraskap — lägg märke till de gemensamma initialerna — ur vilket Societas Sanctae Birgittae framgick. Historien om hur detta tillgick — liksom skildringen av Birgittastiftelsens tillkomst på Societas' initiativ — får väl

anses som ett litet bidrag till svensk kyrkohistoria och speciellt då den svenska högkyrklighetens. Eftersom anmälaren själv är "medskyldig" till denna festskrift anstår det sig icke att här avge några värdeomdömen eller kommentarer om S.S.B:s festskrift. Den av Societas Sanctae Birgittae intresserade torde emellertid i denna lilla — av Strängnäs Tryckeri vackert framställda — festskrift finna de upplysningar, som står att få.

"*Femtio år med Birgitta*" har Andreas Lindblom benämnt den jubileumsbok, som han publicerat i anledning av Birgittastiftelsens femtioårsjubileum den 7 okt. 1970, vilket dock högtidlighölls i samband med S.S.B:s årshögtid i Vadstena den 23 juli. Att så skedde, var också rätt och tillbörligt, ty Birgittastiftelsen är ett resultat av S.S.B:s första hängivna arbete. Det är därför ägnat att förvåna, att Lindblom icke känner till den saken och inte har något att förmåla om den spännande förhistorien till Birgittastiftelsen. Den vackert illustrerade festskriften upptas nu mest av personliga minnen kring Birgittastiftelsens arbete och av stundom en aning indiskreta avslöjanden om spelet bakom kulisserna i småstaden Vadstena och stiftsstaden Linköping. Boken ger inte riktigt, vad man hade väntat, och detta är beklagligt. När en så påkostad festskrift publicerats, hade detta bort ske med större krav på akribi och objektiv historieskrivning. Men naturligtvis får man nu, på grund av den kåseriartade framställningen, veta åtskilligt, som kanske eljest inte hade bevarats till eftervärlden. Man kan utan överdrift påstå, att Lindbloms bok är en underhållande och stundom festlig framställning av

Birgittastiftelsens öden under flydda femtio år.

Bengt Ingmar Kilström

Den Heliga Birgitta och Vadstena. Utgiven av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (red. Aron Anders-

son), Stockholm 1970 (Almqvist & Wiksell).

Societas Sanctae Birgittae 1920—1970. Festskrift utgiven av Societas Sanctae Birgittae (red. B. I. Kilström, E. Segelberg, C. Strandberg, I. Eriksson). Strängnäs 1970.

Andreas Lindblom, Femtio år med Birgitta. Birgittastiftelsen 1920—1970. Allhems förlag 1970.

1571 års kyrkoordning

Förra årets böndagsplakat gav stort utrymme åt ett kyrkligt jubileum. Det var fyrahundraårsminnet av den första evangeliska kyrkoordningen i vårt land, som ärkebiskopen påminde alla kyrkans medlemmar om. Reformationen i Sverige sammanfattades i den, och därmed utgör den också grunden för kyrkan in till vår egen tid. Men ärkebiskopen betonade framför allt, att den inte blott utgör ett historiskt minne utan ett manande exempel för vår egen tid "att förena vördnad för traditionen med vilja till förnyelse".

Jubiléet avsatte inga djupa spår i det svenska kyrkolivet. Kvar finns en och annan uppsats som erinrar om kyrkoordningens tillkomst. Men jubiléet gav dock ett bestående resultat. Kyrkoordningen, som en tid endast kunnat skaffas antikvariskt, utgavs i en ny tilltalande upplaga illustrerad med facsimiletryck från originalutgåvan. Ärkebiskopen har skrivit förordet, och i dessa "maningsord" uttalar han förhoppningen, att kyrkoordningen "skall finna vägen till kyrkoförsamlingar och enskilda". Den önskan vill man gärna understryka också som recensent. Säkert är att den väl försvarar sin plats på bokhyllan hos var och en som har något intresse för kyrka och gudstjänst. Och inte endast på bokhyllan — den förtjänar att bli läst!

Luthers reformatoriska upplevelse satte igång en kedjereaktion av väldiga mått.

Genom allsköns religiöst och kultiskt bråte fick människorna på ett nytt och revolutionerande sätt möta evangeliets Kristus. Den upplevelsen drog med sig kravet på en omformning av hela kyrkan. Men det var ingalunda lätt att dra konsekvenserna av det nya. Åsikterna och viljorna korsades snart. De religiösa intressena blandades med politiska, ekonomiska och sociala. De nya monarkerna — som Gustav Vasa i vårt land — var inte sena att utnyttja reformationen för att uppnå sina politiska syften. Här i Sverige leddes det svåra arbetet under fyra årtionden av ärkebiskopen, Laurentius Petri. Hans inflytande sträckte sig till alla sidor av kyrkans liv. Förgäves sökte han under den mot alla biskopar misstänksamme Gustav Vasa och under den kalvinskt påverkade Erik XIV att få de nya ordningarna fastslagna för hela kyrkan. Det var först Johan III som visade sig villig att kodifiera kyrkans nya ordning efter vissa modifieringar och sedan det som slutord i kyrkoordningen tillagts, att en del kanske fattades som kunde tillfogas i framtiden. Det tillägget står som porten in till de kyrkliga striderna efter Laurentius Petris död.

Många tänker sig väl, att en kyrkoordning måste vara tungläst och knastrande torr. Och visst finns det åtskilligt som endast intresserar specialisten. Men vid sidan om reglerna för hur årsräntan skall skiftas eller skolundervisningen skall läg-

gas upp, möter så mycket av undervisning t ex om nattvardens rätta bruk, kloka synpunkter på predikoberedelsen och sjukbesöken, att man främst förvånas över hur levande denna bok är.

För den som är intresserad av hur människor levde och hade det för fyra-hundra år sedan är kyrkoordningen en fascinerande bok. På många av dess sidor träder livet självt emot oss, stundom roande, stundom kärvt och skrämmande. Jag kan inte låta bli att ge några exempel. I kyrkoordningens sista kapitel behandlas hospital och sjukstugor, där vi får se hur man i alla fall ville, att det skulle ordnas med den tidens åldringsvård. Bland mycket annat bestäms, att måltiderna skall serveras ”i rättna tid” och med så bra mat som det går att åstadkomma ”med fisk, kött eller vad annat på färde är”. Badstuga skall ordnas en gång i veckan. Särskilt ömmar kyrkoordningen för gamla präster, som man föreslår skall få särskild plats på hospitalen.

Dagens elever i våra skolor skulle säkert uppskatta kyrkoordningens syn på skolarbetet, då det sägs, att det inte är nyttigt att besvära barn och ynglingar med mångahanda läxor. Däremot skulle Seco med visshet protestera mot en sådan dagordning som anbefalles. Studierna börjar klockan fem på morgonen och slutar klockan fem på kvällen.

Tydligt hörde inte nykterhet till tidens mest framträdande dygder. Åtminstone måste kyrkoordningen särskilt framhålla för prästerna, att de skall infinna sig till prästmötena ”nyktra och skickliga till att besinna och märka” det som blir sagt.

Men kyrkoordningen ger oss mer än ett möte med det förgångna. Det mest be-

tydelsefulla är, att den visar oss, hur en kyrka bestämmer en central princip för sin verksamhet och sedan tillämpar den i olika enskildheter. Inte så sällan talar man om likheten mellan 1500-talet och vår tid. Båda ses som brytningstider. Utan tvivel ligger det mycket i en sådan jämförelse. Förhållandet mellan kyrka och stat skall ordnas på ett nytt sätt, arbetet på en ny bibelöversättning är i full gång, nya gudstjänstformer prövas, nya visor och psalmer skrivs och tonsätts, verksamhetsformer sätts i fråga och nya växer fram. Men finns det mitt i allt detta en ledande princip? Det är ingen tvekan om att 1571 års kyrkoordning har en aktualitet också i dagens situation. Inte som om dess lösningar utan vidare skulle kunna tillämpas nu. En levande tradition består inte i att upprepa en gången tids formler, som Ragnar Bring ofta har sagt, utan att säga samma *sak* och det kräver med nödvändighet nya ord.

Som en hjälp för läsaren har denna utgåva försetts med en rad kommenterande uppsatser av kända 1500-talsforskare. Utgivaren, Sven Kjollerström, har själv bidragit med den mest omfattande, ”Laurentius Petris kyrkoordning 1571—1971”. Denne eminenta kännare av svenskt femtonhundratals ger en kort men klar framställning av hur kyrkoordningen växte fram under skiftande politiska konjunkturer. Därefter följer han kyrkoordningens öden under 1600-talets strider om en ny kyrkolag fram till 1686. Tråden tillbaka till 1571 blir därefter skäligen tunn, efter 1811 knappt förnimbar. Den förväntan som rubriken väckt om att få följa kyrkoordningen genom skilda tiders värderingar blir alltså inte tillfredsställd.

Det är välbekant, särskilt efter före utgivarens, Emil Färnströms, studier i kyrkoordningens tillkomst, att Laurentius Petri i mycket stor utsträckning arbetat med material från tyska evangeliska kyrkoordningar. I sin uppsats om den uppenbara skriften behandlar Åke Andréén ett parti av kyrkoordningen som saknar tyska förebilder. Här har svensk medeltida praxis bibehållits, sedan den renats från sådant som var helt beroende av det meritoriska tänkandet i den medeltida kyrkan.

Denna tidskrifts redaktör, Folke Bohlin, behandlar kyrkoordningen och musiken. Särskilt uppmärksammar han församlings-sången. Sedan länge har vi vant oss vid tanken, att svenska folket inte med reformationen i ett slag förvandlades till ett bibelläsande folk. Nu tycks vi få vänja oss vid tanken, att det inte heller plötsligt blev ett psalmsjungande folk — om Bohlin har rätt och mycket tyder på det.

Gustaf Ivarsson ger oss en introduktion till kapitlet om skolan. Vad kyrkoordningen har omsorg om är utbildningen av blivande präster. Trots påtryckningar från högsta ort ända sedan reformationens första år, så sägs det inget om behovet av utbildade tjänstemän. Hur litet eftertraktad sådan tjänst var åtminstone under Gustav Vasas tid, visar oss det exempel som Ivarsson berättar från Skara. Av fyra djäknar som konungen rekviderat till Stockholm föredrog två att avvika i tysthet. Inte heller prästtjänsterna tedde sig längre lockande, varför prästrekryteringen också på 1500-talet var en viktig uppgift.

Kyrkoordningens språk kommenteras i en uppsats av Gösta Holm, som på den sista sidan bidrar med vad han kallar ”en

liten ersättning för den ordlista som utgåvan nog hade bort åtföljas av”.

Denna interna kritik skulle jag vilja komplettera med åtminstone två synpunkter. Principerna för utgivningen är endast mycket bristfälligt angivna. Ärkebiskopen påpekar i sitt förord, att det är fråga om ett omtryck av 1932 års utgåva. På s. 200 har utgivaren också några upplysningar om tryckfel. För att få reda på vilka principer som följts måste man nu gå till Färnströms utgåva. Och det var väl ändå inte meningen! Mindre lyckat är också att texten på pärmen och försätsbladet låter oss förmoda att det är fråga om ett översiktsarbete eller en jubileumsskrift.

Tillbaka till uppsatserna! Av särskilt intresse är Carl-Gustaf Andrééns om kyrkoordningen och liturgin. Den behandlar nämligen inte endast denna fråga utan lika mycket den grundläggande principen i hela kyrkoordningen. Alltifrån Olavus Petri hade de svenska reformatörerna hävdad, att en bestämd ordning var nödvändig inom kyrkan. Gärna hänvisade man till det ord som står som motto på den svenska kyrkoordningen — liksom på många av de tyska — Låter all ting ärliga och skickeliga tillgå (1 Kor. 14:40). Men de hade också betonat friheten att anpassa ordningarna efter tidens behov.

I kyrkoordningen har Laurentius Petri framför allt utvecklat detta i sitt förord. Han tecknar där svenska kyrkans medelväg. Det är den evangeliska frihetens väg. Både de påviska och svärmarna är lagträlar. De förra uppfattar alla den romerska kyrkans stadgar och ceremonier som nödvändiga för saligheten. De senare vill inte godta något som inte är direkt på-

bjudet i Skriften. Laurentius Petri vet därför väl, att kyrkoordningen kommer att möta kritik från båda dessa håll. Men, säger han, "ho kan igenstoppa alla munnar? Ty låte vi oss därmed nöja, att samme vår kyrkoordning drager över ens (såsom vi hoppas) med god skäl och Guds ord". Den avvägningen är lika nödvändig att göra i dag och lika omöjlig att

göra utan konflikter till höger och vänster. Om man nämligen vill bevara en "evangelisk" frihet.

Bo Ahlberg

Den svenska kyrkoordningen 1571 jämte studier kring tillkomst, innehåll och användning, utg. av Sven Kjällerström, Håkan Ohlssons förlag, Lund 1971.

Musiken i försöksverksamheten

Material för försöksverksamheten (M) häfte 3 innehåller församlingens sång. Häftet ersätter M 2 som i fortsättningen inte ska användas. Kommittén förklarar i förordet att man har eftersträvat en folklig och enkel stil "utan att för den skull utesluta möjligheten till rikedom och omväxling". Jag tycker att man lyckats bra med den föresatsen liksom med hänsynstagandet till olika församlingars skiftande resurser och behov. Musiken till Högmässan har sammanställts ur 1942 års mässbok och 1968 års tillägg till denna. Några få avsnitt har försetts med nykomponerad musik. Detta betyder att den traditionella musiken överväger här medan det finns gott om nykompositioner i de nygestaltade gudstjänstformerna. Kommittén berättar också att det finns åtskilligt mer nykomponerad musik för Högmässan men har klokt nog avstått från att ta med mer för att inte överlasta försöksperioden. Nu är det sammantagna materialet ändå så stort att man undrar hur det egentligen ska vara möjligt att någorlunda ordentligt pröva allt t.o.m. utgången av 1972. Det vore klokt att förlänga försöksperioden.

Helhetsintrycket av M 3—6 är fräscht och vore jag kyrkomusiker skulle jag uppleva det här materialet som något stimulerande och inbjudande i den heliga tjänsten. Musiken från 1942 har fått en välbehövlig och skickligt gjord ansikts-

lyftning. I nuvarande gestalt borde den rimligtvis vara både roligare och lättare att sjunga.

Orgelackompanjemangen i M 4 är genomgående välgjorda i en asketisk, ren och enkel stil med mycket unisona klanger och kvintklanger och en och annan dissonans. Det är sobert gjort och passar väl till stilen. "Vi prisar dig" (s. 17) borde kunna ges en något varmare klang. Jämförd med alternativet "Allena Gud" ger sättningen ett väl kyligt och fantasilöst intryck.

De nya lovsångerna (s. 13—15 i ackompanjemangshäftet) av Sörenson och Göransson känns riktiga. Stilen har en lätt modern touche med — i Sörensons fall — anknytning till gregorianik och är inte lika attraktiv som Hovlands men kanske i gengäld mera slitstark.

Norrmannen *Egil Hovland* står ensam för musiken i *M 5* som innehåller *söndagsgudstjänstens introitus* med församlingsomkväde. Satsningen på denne tonsättare visar sig vara ett lyckokast. Hovland kan skriva enkelt och folkligt utan att förlora den musikaliska substansen. Stundom faller han för frestelsen att bli för "söt" i melodi och klang och detta har han väl inte helt undvikit här heller. Å andra sidan behärskar han också ett radikalt skrivsätt som här finns företrätt i några recitationer. De verkar kanske en smula vilsekomna i den annars tämligen tradi-

tionella omgivningen men är så friskt och raffinerat gjorda att man inte vill vara dem förutan. Sitt mästerskap visar Hovland i den första av lovsångerna och i introitusomkväderna för söndagar i allmänhet och för Påskdagen. De två senaste tycks mig representera samlingen melodiska höjdpunkter. Det enda som stör intrycket i stort av M 5 är att trycket gjort noterna mycket svårlästa på sina ställen. Jag tror också att de moderna recitationerna på s. 11 och 25 skulle behöva en bruksanvisning — det torde vara svårt för somliga, som ännu inte vant sig vid clusterteknik, att uttyda noterna här.

De gammalkyrkliga introitus finns i M 6. Samlingen omfattar 41 introitus och genom att somliga av dessa kan brukas som gruppintroitus har vi nu en möjlighet att sjunga introitus varje söndag på kyrkoåret. Samlingen innehåller dels helt nya underläggningar och dels bearbetningar av den nuvarande mässbokens antifonbestånd. De förra är mycket fint gjorda och med stor respekt för de gregorianska originalen. Det är stor skillnad på underläggningstekniken här jämfört med den man använde till 1942 års mässbok och på känslan ö.h. för den gregorianska sångens egenart. De senaste årtionendas erfarenheter på textunderläggningens område har också kommit till användning vid revideringen av 1942 års introitus. Ingreppen är tämligen många — knappast någon antifon är utan ändring på ett eller annat sätt. Intrycket efter en relativt kortvarig konfrontation samt några jämförelser med *Graduale Romanum* för stickprov är att den "varsamma" revideringen blivit lyckad. Materialet är helt enkelt mer gregorianskt än det var tidi-

gare. De små justeringar av intervall och förlängningar till större överensstämmelse med förlagorna har stor betydelse. Inte minst förlängningarna som 1942 års män tog tämligen lätt på spelar stor roll för att ge musiken ett rytmiskt mer genuint flöde. Till det goda intrycket bidrar ytterligare två viktiga faktorer. *Noteringen* är bättre så här. Den stela grupperingen i två och tregrupper (på den tiden motiverad av den s.k. ictusteorin som nu mera är under omprövning) har övergetts till förmån för en mer plastisk och levande gruppering av åttondedelarna. *Anvisningarna för utförandet* som införts i notskriften borde göra det omöjligt — tycker man — att sjunga gregoriansk stolpigt och tråkigt i framtiden. De nya tecknen är viktiga inte minst därför att de bygger på studier av de äldsta handskrifterna.

Harald Göransson som varit något av primus motor för hela det här arbetet borde åtminstone få Illis quorum för det. Det är ett fint material som han och de andra arbetarna bakom kulisserna nu kan överlämna till Sveriges kyrkomusiker. Det är verkligen inte svårt att anbefalla det!

Alternativa aftonsångsritual utgavs år 1970. Häftet ger mycket stoff och förslag till en gudstjänst, som ju ofta är oerhört torftig. Det innehåller en aftonsång i vesperform med två psaltarsalmer försedda med varsitt församlingsomkväde, responsorium, hymn, Magnificat med församlingsomkväde samt en förbönsavdelning. Musiken är genomgående gregoriansk och för det mesta lättsjungen — hymnen är nog litet väl svår. Det en rik ordning som borde vara mycket användbar och — icke minst — slitstark. Häftet innehåller vidare en koralvesper med

Hartmans och Sörensons fina Magnificat-
parafra. Till allra sist ger utgivarna
Göransson och Holte ytterligare några
skisser till lösning av aftonsångsritualet.

Material för försöksverksamheten 3—6,
Verbum, Stockholm 1971. Alternativa
aftonsångsritual, Verbum, Stockholm
1970.

Sören Bolander

Det stora psalmbåret 1971

Emil Liedgren talade om "det stora psalmbåret" 1812, då psalmarbetet den gången lossnade och tog ett jätteklov framåt mot färdigställandet av Wallins psalmbok. Det är ingen överdrift att kalla 1971 det stora psalmbåret, om man ser till kvantiteten och kvaliteten av det publicerade stoffet. Den kungliga psalmkommittén har inpräntat året genom att utge just "71 psalmer och visor" (Verbum). Laurentius Petri Sällskapet har utgivit en ny upplaga av *Den svenska tidegården* (Gleerups), där hymnmaterialet är i hög grad förnyat. Anders Frostenson har utgivit två häften psalmer tonsatta av 28 kompositörer (Håkan Ohlssons Förlag), "*Ställ dig vid hans kors*" med domkyrkoorganist Rudolf Löfgren i Uppsala och "*Sätt en ring på hans hand*" med lärarhögskolelektor Bertil Hallin i Malmö som musikredaktörer. Anders Frostenson har skrivit alla texterna utom en i dessa båda häften, 40 av 71 psalmer och översatt många hymner åt Tidegården. Han publicerar sålunda härmed ett 100-tal nya gudstjänstsånger.

Den brådmogne unge pastorn, som gav 1937 års psalmbok några av dess oftast sjungna nummer, mannen som formade söndagsskolans nya sång genom "Kyrkvisor för barn" 1960, är alltså nu på väg att ge oss en helt ny psalmbok. Och också den, som till äventyrs varit reserverad mot Frostensons psalmstil, måste genom detta

rika utbud erkänna sig helt besegrad. Bakom skenbart enkla fraser och vändningar, som kan förefalla så självklara, ligger ett helt livs känsliga sökande och finslipning av uttrycksmedlen. Hjärtans värme och kärlek pulserar i stroforna. Detta kommer att sjungas i kyrka och hem, memoreras i sömnlösa nätter, mumlas som glädjeformler i tomma och trista timmar. "Guds kärlek är", buret på vingarna av Lars Åke Lundbergs melodi, har redan vunnit en så enorm spridning och popularitet, att den kan jämföras med vad "Blott en dag" betyder för en äldre generation.

Frostensons stil förnyar sig hela tiden. Man kan se en skillnad på "17 psalmer" av 1965, som börjar överge rymmen men fortfarande har regelbunden rytm, och några av hans nyskrivna, formellt mycket fria verser. Undertecknad hyser en särskild förkärlek för texterna i "Sätt en ring på hans hand". En litanian till Kristi kropp och en till Jesu hjärta, båda av glödande intensitet, är friskt nyskapade men ändå med många trådar knutna till äldre andaktsbildspråk. Här finns naturlyrrik, som Frostenson i förordet halvt ber om ursäkt för, men som är fullt motiverad också inom psalmbokspärmar. "Ett darrgräs sig lyfter, där eken bröts ner" skriver Frostenson, och man minns Gräsets sång av Karin Boye. Här finns folkvisedomkväden som hos Grundtvig: "Snö faller på

Salmon". Förordet vill rekommendera förkortning av texterna, men förståelsen och inlevelsen kräver en viss fyllighet. Låt oss i nästa upplaga få den vers som fallit bort på sid. 29! Alldeles utomordentligt skön är psalmen om Sackeus. Bakom de strama stroforna skälver en ömsint kärlek. Denna sång är ridderlig, själavårdande finkänslig och vänlig mot den nyomvända, och tar honom på allvar. Bland kompositörerna i detta häfte är Anders Fugelstad och Inge Löfström. Ja, det är något särskilt med texter som kommer en popsångare att skapa koral och en kontraktsprost att brista ut i musik.

Frostensons översättningar framkallar kanske inte samma oreserverade beundran. Han har nyöversatt en rad latinska medeltidshymner, först för "Psaltaren... tideböner" (Bokförlaget Kyrkligt Forum 1969), så i fylligare urval för Tidegården 1971. Några av dessa har förlänats en underbar dagfriskhet, i andra finns ojämnheter och slentrian. Översättningen är ofta mycket fri. Det gäller också hans översättningar av senare psalmdiktning i 71 psalmer. För "Kläd dig själ i högtidskläder" underförstås anknytningen till Johann Francks berömda psalm genom att dess koral användes. För texterna av Kingo, Ingemann och Knudsen erinrar man sig värdefulla översättningar av J. A. Eklund, Siri Dahlquist och Åke Ohlmarks. En samarbetning av olika tolkningsförsök hade varit att rekommendera.

Olov Hartman har några ordknappa,

centrala texter i 71 psalmer, kongeniala med Sven-Erik Bäckes musik. Och så den suggestiva "Vind sopar töcken i rymd". Där har verkligen den lyriska modernismen burit en fullmogen frukt åt den sjungande församlingen. Sjungande? Det är den enda psalmen av de 71, som inte fått någon melodi. Beträffande Hartmans redan kända och insjungna psalmer, "Salig är du, säger änglar" och "Sorlet har dött" vill man ifrågasätta textändringarna. Är inte texterna från Vår Lösen 1964 och Tidegården 1952 i de flesta enskildheter att föredra? Hur många förmår associera "makt över vågor, altaret i lågor" till Moses och Elias?

Av de kyrkliga trubadurerna saknar man Tore Littmarck men finner Hans Blennow och Jan Arvid Hellström. Hellström är mycket begåvad, men bör inte en psalm vara något mer än en versifierad mönsterpredikan? Av de utländska trubadurerna finner man Sydney Carter men saknar Schneider och Cocagnac. Cocagnac finns i "Medmänniska", den psalmsamling som Missions- och Sjömansvårdsstyrelsen, Diakoninämnden och Lutherhjälpen givit ut. Den är daterad Advent 1970 och hör med till det stora psalmåret, ty det är ett kyrkoår. Även här svarar Frostenson för de flesta texterna. Här finns några av hans bästa och lättsjunga.

Nu ligger bollen hos församlingarna.

Ragnar Värmon

För radiokyrkans behov

började Gunnar Dahmén redan på 50-talet söka få fram ett utvidgat urval gudstjänstsånger. Han uppdrog åt Åke Ohlmarks att översätta psalmer från främmande språk. Nu föreligger en samling med ett femtiotal nummer, *"Psalmer över gränserna"* (Sveriges Radios förlag, 1970). Flera av dem har vi hört sjungas i TV och radio och de finns på grammofoonskiva. Här återfinnes något av det kändaste kända i europeisk psalmdiktning. Åtskilligt har redan upprepade gånger översatts till svenska. Det är alltså med en viss bävan man fördjupar sig i dessa nya försök.

Ohlmarks är ojämn. I morgonpsalmen av John Keble har själavårdande, humoristiska erinringar om vardagens trivialiteter, irritation över den närmsta omgivningen, att detta utgör helgelsekampens valplats, helt gått förlorat. Bättre lyckas han med aftonpsalmen av Matthias Claudius. Erkännes att det är kinkighet att sakna omtanken om den sjuka granen i slutraden, detta karakteristiska slutfall, som bryter högtidligheten. Danska psalmbokens översättning har med det.

Också i ett sådant stämningsstycke kommer det alltså fram, att Claudius till sitt diktartemperament är jovialisk och hjärtlig snarare än högstämmd.

Ohlmarks yviga språk synes mig passa särskilt bra för Grundtvig. Man kan erinra om att han också i "Guds himmelrikes fröjd" av 1962 har ett par fina Grundtvigöversättningar. Med barockpoeterna lyckas han inte lika väl. I Kingos morgonpsalm föreslår jag "om jag irrar från den rätta leden, så för mig dit igen" i stället för det romantiska "gå vilse över heden". Bo Giertz intervjuades en gång om sin älsklingslektyr och svarade: Hallgrímur Péturssons Passionspsalmer. Man kunde uppdraga åt Ohlmarks en orda-grann, kommenterad översättning av dessa hellre än den lyriska tolkning som han nu ger.

Notiser om psalmförfattarna avslutar boken, populära och intresseväckande men tyvärr behäftade med fel. Den som söker psalmernas originaltexter ledes här i några fall vilse.

Ragnar Värmon

Nikolaus Hermansson

Litteraturhistorikern Tryggve Lundén, tidigare känd bl.a. genom sin kompletta Birgitta-översättning, har under senare år ägnat ett intensivt och fruktbarande studium åt en annan personlighet ur samma birgittinska miljö, nämligen Linköpings-biskopen Nikolaus. År 1963 utgav Lundén således "Sankt Nikolaus' av Linköping kanonisationsprocess" efter en Florens-handskrift jämte svensk parallellövers. och inledning, och våren 1971 kom det här aktuella arbetet om samme biskop.

I sin nya bok ger författaren på de första ca 70 sidorna en presentation av i tur och ordning Nikolaus' liv och verksamhet som biskop, hans diktverk, hans personlighet och slutligen den honom ägnade helgonkulten, varefter följer Zusammenfassung samt en riklig käll- och litteraturförteckning. I bokens senare del återfinns Nikolaus' samlade diktverk, fyra officier, med svensk parallell prosaöversättning samt personregister.

Beträffande helgonbiskopens liv och verksamhet tillförs läsaren i Lundéns senaste bok inte något väsentligt nytt utöver vad som framkommit i den förra. Man finner samma uppläggning och samma uppbyggliga berättelser delvis identiskt återgivna. Det är en hård och råbarkad tid man förs in i, en tid, då det godas försvarare ständigt måste vara beredda att sätta livet på spel, en tid, vars råhet vår egen, trots tilltagande nedbusning, har svårt att riktigt göra sig en föreställning om. Vi kanske också har svårt att riktigt förstå oss på dessa gamla tiders fromma och helgon. Men hade vi, senare generationer, nått vårt relativt hyggliga och humana samhällsstadium, om dessa medeltidens modiga män och kvinnor inte gjort sin insats just så som de gjorde? Vi får alltså möta den övermodige befälhavaren på Ringstaholm, vilken för sina övergrepp mot Kyrkans egendom

blivit exkommunicerad av biskopen och nu med ett väpnat följe kommer till stiftsstadens för att ta hämnd. En annan gång, i Granby vid Vadstena, blir biskopen utsatt för bakhåll från en likaledes exkommunicerad förbrytarens sida. Men också mot rikets store måste en rättskaffens kyrkoman våga inskrida för att försvara Kyrkans frihet eller småfolkets rätt. Vid ett tillfälle säger sålunda Nikolaus ett sanningsord till kung Albrekt, varvid denne blir så utom sig av raseri, att han skulle ha dödat biskopen, om inte de kringstående förhindrat det. Drottning Margareta skall Nikolaus ha hotat med bannlysning för att hon velat straffa några bönder, som fördrivit en omänskligt hård fogde: "Du sätter tyranner och rövare över den fattiga allmogon och icke försvarare..."

Sitt prästerskap skall Nikolaus ha hållit under bestämd men faderlig uppsikt. Några stadgar, som tillkommit vid de av honom ledda stiftsmötena eller diocesansynoderna och som bevarats till vår tid, inskräper bl.a. prästernas plikt till ett föredömligt liv. De skall predika men inte i onödan besöka värds-hus och krogar, klädedräkten skall vara enkel men ändå värdig, prästen får icke hålla sig med frilla, han får icke yppa bikt, han skall hålla noggrann bokföring, han förbjuds att utöva ocker osv.

Biskop Nikolaus synes enligt det rikt bevarade biografiska materialet sammanfattningsvis ha varit en man av god psykologisk insikt och av sunt praktiskt omdöme, en man som nitälskade för själavården och tappert försvarade Kyrkan och dess lära. Att närmare tränga in i hans personlighet är dock mera vanskligt. Man vet att Nikolaus brukade skriva ner inre upplevelser i en bok, som han själv kallade "Vita boken", men denna har inte blivit bevarad till eftervärlden. An-

nars "hade man kanske i honom sett en mystiker, värd att sättas vid sidan av Petrus de Dacia och den heliga Birgitta", åtminstone anser sig Lundén finna anledning tro så.

Nikolaus Hermansson dog en majdag år 1391. Folket i Linköpings stift började snart anropa den hädangångne om hjälp vid sjukdom och nöd, och för domkyrkans prästerskap hägrade hans kanonisation som en möjlighet. En mirakelsamling ställdes samman likaså en vita, underhandlingar med kurian inleddes men först i april 1416 gav Konstanzkonciliet sitt medgivande till processens öppnande. Nu insamlades och protokollfördes en rad vittnesmål (jfr nämnda Lundén-bok från 1963). Det skulle dock dröja ända till den 16 mars 1499 innan påven utfärdade tillstånd till S:t Nikolaus' av Linköping translation. Den högtidliga akten ägde rum den 4 februari 1515. Nikolaus kunde nu firas som helgon med årliga minnesdagar. För detta krävdes liturgiska texter och år 1523 lät biskop Brask på sitt tryckeri i Söderköping trycka ett Nikolaus-officium och en mässa. Det är dock en öppen fråga vem som författat texten till detta det sista av den svenska medeltidens många rimofficier.

Kapitlet om biskop Nikolaus diktverk är en inledning och kommentar till de i bokens andra del avtryckta officierna till Birgitta, Ansgar, kung Erik och Jungfru Marias moder Anna. Tyvärr är utgåvan av dessa texter icke en vetenskaplig edition utan endast avsedda som "ett hjälpmedel för dem som vill lära känna Nikolaus Hermansson som författare". Som sådant är den emellertid välkommen, eftersom man tidigare fått söka hos Schück, Klemming, Lindberg, i *Analecta hymnica*, *Credo* osv. för att komma åt texterna i modernt tryck. Lundén ger först en enkel och pedagogisk allmän översikt över officiegudstjänsterna och deras uppbyggnad — men varför har kompletoret inte beskrivits, och varför inte förklara sådana begrepp som kapitel och versikel? — vidare redogörs i korta drag för officiediktningens historia, från dess uppkomst på 800-talet till dess storhetstid på 1200-talet i och med medlemmar-na av de nu tillkomna franciskan- och domini-

kanordnarna började dikta officier till ära för sina resp. ordnars grundare, verk som haft stor betydelse för biskop Nikolaus' författarskap. Därefter ger Lundén en teologisk och litterär analys av de fyra officierna.

Största vikten läggs naturligt nog vid Birgitta-officiet Rosa rorans, skrivet före den heliga Birgittas kanonisation men med tanke på de årliga högtider, som fr.o.m. den väntade helgonförklaringen skulle hållas till hennes ära. Officiet med läsestycken och mässsekvens återspeglar ofta Birgittas tros- och tankevärld och vittnar om sin författares djupa inlevelse i *Revelationes*. I andra nokturnens första antifon framkommer t.ex. Birgittas klara ställningstagande i en av den tidens mycket debatterade teologiska frågor, spörsmålet om Marias obefläckade avlelse: Maria yppar för bruden/ att hon i en fullkomlig moder/ blivit avlad/ utan arvsyndens fläck, en tanke, som sedan återkommer i femte och sjätte läsningarna. — Beträffande sekvensen sägs, att den "är skriven på ett antikt versmått, lånat från Horatii Oden". Så lämnas ett citat, som skall ge "en föreställning om versmättet". Men vilket är i så fall versmättet och varför inte sätta ut accenter i exemplet! — Parentetiskt kan nämnas, att de poetiska partierna av Nikolaus' Birgitta-officium och -mässa (liksom ärkebiskop Birger Gregerssons) finns återgivna på rimmad vers i *Credo* 1947: 3—4, också där i översättning av Tryggve Lundén, och att de tre första antifonerna också är tolkade av Johan Bergman i *Ur medeltidens poesi*, Norrköping 1899.

Det andra officiet, till den helige Ansgar, betecknar Lundén som ett helgjutet och harmoniskt diktverk, även om det saknar den poetiska charmen hos Rosa rorans-officiet. Innehållsligt utnyttjar det tydligt Rimberts *Vita Ansgarii*.

Det gamla 1200-tals-officiet till vårt äldsta nationalhelgon, S:t Erik, hade endast en nokturn, vilket enligt svensk-norsk sed var det normala för de vid påsktiden infallande högtiderna. (Eriksmässodagen firades ju den 18 maj.) Under senare hälften av 1300-talet infördes emellertid en andra eriksmässodag,

translationsdagen den 24 januari. Denna fest, som ej inföll under påsktiden, fordrade tre nokturner, varför två sådana nyskrevs av Nikolaus. (Dessa förhållanden utreds av den finske historikern Haapanen i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1927.) I Uppsala-breviariet utgör biskop Nikolaus' tilldiktning de två första nokturnerna, medan den i Linköpings-breviariet utgör nokturn 2—3. Detta senare torde vara den ursprungliga ordningsföljden. Lundén meddelar nu endast de två nyskrivna partierna, men hans analys av dessa stämmer inte med ordningen mellan de partier i officietexten, som man föreställer sig bör utgöra andra resp. tredje nokturnen. Och rubriker saknas! Vidare: det ursprungliga officiet hade tre långa läsningar, de av Nikolaus tilldiktade nokturnerna har endast poetiska partier. Hade man alltså inga läsestycken i dessa nokturner? Här hade ett klarläggande varit på sin plats. F.ö. hade det naturligtvis varit önskvärt att de ursprungliga partierna också medtagits. (Hela officiet finns emellertid avtryckt jämte en grundlig inledning i Gallén-Lundén: Sankt Erik Konung, Acta Acad. Cat. Suecanae II, Stockholm 1960.)

Det under medeltidens sista skede nyvaknade intresset för Jesu släkt tar sig uttryck i liturgi, skulptur och måleri. Intresset koncentrerade sig framför allt kring Jungfru Marias föräldrar, Joakim och Anna, vilkas namn man hämtade från de nytestamentliga apokryferna. I den heliga Birgittas Revelationes nämns ofta S:ta Anna, och biskop

Nikolaus, Birgittas vän och själsfrände, ägnade henne ett helt rimofficium. Nikolaus är här välgörande sparsam med sina lån ur apokryferna, och texterna utgörs övervägande av meditationer över de kvinnor, Anna och Maria, som är förutsättningen för Kristi mandomsanammelse. Men för den moderna läsaren förefaller ohjälpligt Anna-officet en smula affekterat och svårtillgängligt, och S:ta Anna själv har blivit en tämligen bortglömd gestalt.

Så bara ett litet plock detaljmarkningar: sid. 47 kan jag inte finna ordleken *virga*—*virgo*; sid. 88, resp., bör vara "... *Pec-cantis dum anhelat/ Quam graua sunt vicia*"; sid. 108, vesperantifonen, bör konjunktionen *connectat* återges; sid. 132, andra resp., *mundi* "världens" ej "rena"; sid. 133, resp., *omnes* "alla" ej "allt".

Så vill jag sluta med en förhoppning att Tryggve Lundén måtte fortsätta sitt arbete med att ge ut, översätta och kommentera vår svenska medeltidskyrkas texter, ett arbete, som visserligen kan verka otacksamt i vår karga tid, men vars resultat för den trogna skaran av läsare verkar som en så mycket mer stimulerande och berikande upplevelse.

Henrik Leby

Tryggve Lundén: Nikolaus Hermansson, biskop av Linköping. En litteratur- och kyrkohistorisk studie. Gleerups, Lund 1971, pris 27:—

Ny musik

AVDELNINGEN "ANDLIG VISA"

känns svår att skriva om. Det är så lätt att bli alltför negativ till det som kanske för det mesta är skrivet i största välmening och utan större anspråk på konstfullhet. Ändå måste det sägas att vi i stort sett känner oss skeptiska inför flertalet av visalstren ur den synpunkt vi anlägger här — den musikaliska. De gånger en riktig tonsättare kommit in på området märks verkligen. Det som saknas i alltför stor utsträckning är ett rejält hantverkskunnande och ofta nog ett sensorium för vad som passar sig på Andens fält. Dilettantismen och det alltför lättflytande dagsländeartade frodas på området. Enda boten på det här är väl att våra utbildade tonsättare verkligen griper sig an den andliga visan och skriver så många bra saker att de till slut slår ut alla banaliteter. Det är svårt men är det så omöjligt? De trevare som några av våra tonsättare gjort visar på motsatsen även om den nödvändiga enkelheten inte alltid har uppnåtts.

Vi har sysselsatt oss med fem andliga visböcker.

Tillsammans (Verbum, 1970) är användbar för den som vill få ett representativt urval av vad som just nu sjungs av unga människor i alla kristna läger. Det viktigaste i boken tycker vi nog ändå är den stora avdelningen med "negro spirituals". Tillsammans innehåller också en rad profana visor. Urvalet är välgjort med undantag för "Flickan i Havanna", som torde kunna väcka anstöt genom sin text, vilket vi tycker är alldeles onödigt.

I *Psalmer och visor* (Verbum, 1971) till tre temamässor är det bästa gjort av de som redan har namn om sig som tonsättare, Sörenson, Lindroth, Thyrestam och Forsberg. Det andra drabbar oss inte särskilt tungt även

om t.ex. Kjell Bengtssons visa har en viss charm.

Ande vind och liv (Verbum, 1970) har knappast den flykt och lyftning man kunde vänta sig av den fromma titeln. Den nykomponerade musiken av P. Sundin i en markerat mollig stil är inte utan talang men knappast särskilt engagerande. Den musik som utgivaren och diktaren J. A. Hellström kompilerat från olika håll känns ofta väldigt malplacerad: några "spiraler" ("When the Saints" på Alla Helgons dag!), några anglosaxiska banaliteter samt Liten Karin i tretakt. Hellström har gjort det ganska lätt för sig med musiken.

I *Mitt ibland oss* (Verbum, 1969) består mer än hälften av melodistoffet av utländskt material och det är ingen tvekan om att det stoffet räddar samlingen konstnärligt. Den inhemska produktionen lämnar oss tämligen likgiltiga på några undantag när. Dit hör utan all tvekan Laci Boldemans lilla fina och oerhört enkla Mariavisa liksom L. Å. Lundbergs Körsbärsträdsvisa som i sin folkvisartade ton höjer sig en bra bit över det andra han här lämnat ifrån sig. Några Carols finns med bland det utländska materialet. De lyser som små skimrande pärlor i den här omgivningen.

B. Hallin dominerar kraftigt i *Sätt en ring på hans hand* (Håkan Ohlsson, 1971). Han har lätt för sig, Hallin, och arrangerar och tonsätter flyhänt i en lättflytande och ganska etablerad schlagerstil. Cowboyromantiken faller en i minnet stundom. Forsbergs och Bjarnegårds visor är bäst. Där avslöjar sig den seriöst arbetande tonsättaren.

Sören Bolander

Hans Olof Stavert

KÖRMUSIK

På *Verbum* har utkommit tredje delen av *Bo Ekvalls A VISTA* att brukas främst i körerna och deras studiecirkelarbeta. Boken är en fortsättning på de två tidigare utkomna delarna och intensifierar på sikt kunnande och säkerhet i gehörsarbetet bland körsångarna. Författaren avser att genom gehörsövningar och rytmövningar i var sin avdelning repetera det man tidigare lärt i de två första delarna. Även om det förkättrade intervallsjungandet kommit ur mode kan det vara försvarbart att närma sig kompositionerna genom intervallstegens besiffring i korta melodiansnitt. Syftet är ju att vinna säkerhet i gehöret hos koristerna. Däremot är det mera tveksamt om den avdelning rytmövningar, som upptar stort sidutrymme, är befogad eftersom man, på det stadium (del tre) koristerna nu befinner sig, får förutsätta deras rytmiska läskunnighet stämma för stämma direkt i den aktuella kompositionen. Att rytmövningar måste göras genom textens rytmiska läsande, notvärdenas knackande etc. är f.ö. helt i sin ordning. Kanske dock att rytmövningarna är en smula överambitiösa i sammanhanget.

De många förtjänster som *A VISTA* del 3 besitter genom sin noggranna musikaliska inskolning i koralsatser för *Palmsöndag* samt de stora högtidsdagarna under *påsk- och pingsttiden* gör den värd att flitigt brukas i studiecirkelarbetet. Alltså ett välkommet tillskott i den ganska magra grundboksfloran för våra cirkelstuderande kyrkokörer. Det är också en SKS-bok, rekommenderad av SKS' studierektor.

På Norsk Musikkforlag, Oslo, har bl.a. utkommit tre omnämnsvärda opus av Egil Hovland. Det första ingår i serien Kantorimusikk for barn og ungdom, dedicerat till Stavanger bispedømmes kirkesangsforbund, betitlat *CANTATE DOMINO* (introtitus för bl.k. och orgel). Stycket är ur melodisk synpunkt enkelt att genomföra i stämmorna, harmoniskt uppträder ofta spännande dissonanta konstellationer. På det hela taget mustig körmusik med nyromantiska inslag. Det ostinata orgelackompanjemang har verk-

ningsfull "drive" som klanglig stomme. I de tre damstämmorna kan med fördel sopranen besättas med barnröster. Det som kan te sig svårt är ett recitativiskt avsnitt. I övrigt är denna körmusik tillgänglig och lämplig för nära nog vilken kyrkokör och församling som helst i Svenska kyrkan. Hovlands andra opus ingår även i serien Kantorimusikk. Till text ur Joh. uppenbar. 21:1—4 serveras oss här musik av ytterst enkelt och lättsjunget slag i följande besättning: fyrstämmig bl.k. i en antifon som omtages tre gånger, samt dam-, eller hellre barnröster i psalmodierna till orgelackompanjemang. Som sagt bruksmusik även för ställen där resurser saknas för att ernå stor körklang. Därför är stycket rekommendabelt. Annars tillhör denna produkt inte Hovlands snillrikare. Om det nyss nämnda "La oss glede og fryde oss" innehåller välkänd Hovlands harmonik spec. i orgelstämman kan man säga det i ännu högre grad om den tredje körsången som här anmäles näml.: "Gå også dere til min vingård" (Matt. 20:4 o. Filipp. 3:13—14) för sönd. Septuagesima. Här känns mästaren igen i sin serie En- og tostemmige motetter, vilka när de kom spreds som en löpeld över landet på både gott och ont, mest gott naturligtvis eftersom dessa motetter verkligen fyllde och alltjämt fyller ett behov av relativt överkomliga tonsättningar över bibeltexter att brukas i gudstjänsten dels i anslutning till, dels som integrerad del i textläsningarna. I den aktuella kompositionen spännes två lättutförbara damstämmor (sopr. o. alt) över ett rytmiskt spänstigt och klangskönt orgelack. Vidare det — i dessa sammanhang — obligatoriska reciterandet av en kompletterande bibeltext för solosopran el. sopranröster. Detta är en lugn och kompositionsteknisk fin kontrast till det övriga klangkalaset. Likväl är detta musik som kommit för att stanna i våra kyrkor, den fyller en viktig liturgisk funktion och är dessutom musikantisk och tilltalar församlingsbor i alla åldrar även när den stundtals blir kärv och auditivt fränstötande på lekmannen. Därför rekommenderas denna motettgenre till flitig användning.

Hans Olof Stavert

KORALMOTIV

Karl-Birger Blomdahl anklagade vid en kyrkomusikalisk konferens i Uppsala en del dominerande svenska kyrkotonsättare för okonstnärlighet och osjälvtändighet. Om jag minns rätt tänkte han i synnerhet på koralförspelen som i stor utsträckning varit pastischer.

Det fanns — och finns — anledning att hålla med honom men också att — nu c:a tio år efteråt — konstatera att situationen har blivit annorlunda. Trettiotals- och fyrtiotalsgenerationens svenska tonsättare skrev koralförspel som för tankarna till examensprov från Kungl. Musikhögskolan skrivna av mer eller mindre drivna elever i kontrapunkt. I dag har vi tillgång till annat än barockpasticher. Henrik Janssons utgåva med "Annorlunda koralförspel" var ett viktigt men kanske väl exklusivt debattinlägg. Till det bästa som utgivits hör emellertid *Roland Forsbergs Koralmotiv (VERBUM)*. Här får man mycket för ett överkomligt pris. Samlingens underrubrik säger vad det är fråga om: "Intonationer, preludier och postludier till 244 psalmer i den svenska psalmboken med melodier ur Den svenska koralboken jämte Koralbokstillägget och "Väckelsetidens melodier" med hänvisningar till de frikyrkliga församlingssångböckerna..." Av företalet framgår att s.k. preludiefattiga koraler har favoriserats av tonsättaren.

Somliga av samlingens längre nummer kan mycket väl lämpa sig för framförande vid musikgudstjänster men det väsentliga användningsområdet är förstas den ordinarie församlingsgudstjänsten. Därför har den korta intonationen beretts gott om plats. Det är just den omständigheten som gör Koralmotiv till en väsentlig gudstjänstbok. Vad som behövs i Högmässan är korta och konstfullt gjorda preludier som också verkligen fyller den praktiska uppgiften att *rytmiskt*-melodiskt förbereda församlingens sång. (Maneret med långa pratiga förspel kan på ett

förödande sätt förrycka den naturligt flytande pulsen och rytmen mellan Mässans olika delar.) Tonsättaren har själv givit anvisningar om hur de längre förspelen kan förvandlas till mer funktionella intonationer. Till Koralmotivs många fördelar hör också att den utan avkall på konstfullhet håller en tekniskt sett mycket överkomlig nivå. Bara en del av bearbetningarna kräver en mer ingående instudering. Forsbergs kontrapunktiska färdigheter är betydande och han har därför kunnat ge förspelen en till allra största delen levande och friskt klingande polyfon faktur. Men också i klangligt avseende tycker jag att komponisten är intressant. De förspel som är mer klangligt upplagda är väldigt färgstarka. Ibland tycker jag nog att klangen är litet väl pepprad och det hela blir något "bråkigt". I 144 B — för att ta ett exempel — är det för mycket pepparot och det känns litet främmande med hänsyn till psalmens textliga innehåll. Det är svårt att få någon himmelsk vision av den musiken. Det låter rätt pinsamt och jordiskt även om satsen i och för sig — kompositionstekniskt — är snitsigt gjord. (Möjligen kan man med en klok registrering göra satsen mer 'celeste' än den i sig själv är.) Jag tror förresten att samlingen skulle ha känts viktigare om Forsberg hade mer begründat relationen text-musik som är viktig just när det gäller koralförspel.

Formrikedomen är tämligen stor: CF-satser, toccator, passacaglior, fugettor osv. Polytonalitet och polyrytmik kommer ofta till användning på ett mycket elegant sätt.

Som helhet: en viktig koralförspellsamling som förvisso icke bör saknas i en svensk organists notbibliotek. Av egen erfarenhet vet jag att Forsbergs förspel är roliga att använda.

Blomdahl skulle säkert ha gillat den här musiken.

Sören Bolander

MUSIKEN TILL "71 PSALMER OCH VISOR"

71 psalmer — "17 psalmer" från 1965 faller en i minnet. Och mycket riktigt: linjen från "17" fortsättes i "71" med den markanta skillnaden att den senare har en helt annan bredd. Här finns nästan alla kyrkliga sångstilar med alltifrån fint avvägda gregorianska melodier till rätt banala popsånger. Ja, t.o.m. en sång från svensktoppen har nästlat sig in i samlingen. (Jag tycker nog att det är mycket svårt att försvara platsen för Anders Fugelstads enl. egen utsago allmänfilosofiska "Alla har vi någon dröm". Melodin har en viss charm — det är sant — men är det verkligen tillräckligt för att få vara med i en kyrklig sångbok??) Tyngdpunkten i det utvalda melodistoffet ligger dock på nutida svensk seriös melodiik. Gott och väl hälften av melodierna är av sådant slag. Det är en satsning på kvalitet som de kommitterade har all heder av. Liksom bredden, naturligtvis, som — fränsett många självklara fördelar — verkligen ger en vision av den sjungande Kyrkan genom alla tidevarv och av alla folk. Sedan har jag själv reflekterat en del över om det trots allt inte har blivit ett övermått av moderna kyrkvisor som gör "71" till en svår bok. Hade det inte varit (och är det inte) bättre att satsa på färre men noggrant utvalda moderna melodier och f.ö. lägga tonvikten (t.ex.) på traditionella melodier från kyrkor i andra länder? Importen av dansk och engelsk koral har mersmak. Om "71" på så sätt inte gjorde ett för många så avskräckande modernt intryck tror jag att boken skulle få lättare ingång. Men man får dock inte överdriva svårighetsgraden hos de seriösa moderna psalmerna. En del tycks mig från början vara omöjliga som församlingssånger: Bäcks 666 i tolvton och Johansons avancerat polytonala och polyrytmiska 613. De bör kunna föras över på körrepertoaren när som helst. Men f.ö. har de allra flesta melodierna en klart tonal karaktär med lätta språng. Det som gör dem svåra för många är att de är icke-harmoniskt tänkta och rör sig rytmiskt fritt. Men låt oss hoppas att det finns folk

som vågar pröva t.ex. Bäcks, Edlunds eller Milvedens fina melodier och också upptäcker kvaliteten! Kanske det går att få ut detta i församlingarna. Det har hänt förr att det man trodde var omöjligt ändå lyckades. Det fanns folk på trettioalet som bedömde gregoriansk som omöjlig i en församling . . .

De flesta av *visorna* torde få en lätt ingång. De appellerar till kända områden i folksjälen och alldeles särskilt om de förses med sitt trygga fundament av treklanger sålunda framträdande i en gestalt som många menar vara musik i ordets egentliga mening. De kallas för dagsländor och är det väl också. Man får tänka som så, att om någon själ kan ryckas ur det ondas våld och vinnas för Tron så må det vara hänt med dessa banaliteter! Å andra sidan finns det bland de besiffrade *visorna* ett litet antal som rimligtvis borde vara hållbarare än de andra. Jag tänker på Forsbergs och Sörensons försök på visans fält. Det är bra saker och vi behöver mer sådant. Tonsättare, förenen Eder och skriv fler visor! Korallernas utmarker behöver berikas.

Ackompanjemangsutgåvan till "71" är dyr (40:- kr. exkl. moms) men skön med idel skickligt gjorda sättningar som i de flesta fall också är tekniskt lätta. Klangen är oväntat snäll. Arrangörerna har valt att välja sina ackord ur den traditionella harmonikens förrådshus. Det är naturligtvis klokt av pedagogiska och psykologiska skäl. Men jag kunde för min del inte undgå reflektionen att det är svårt att känna igen evangelietotternas mästare S.-E. Bäck här — utom på kvaliteten och musikens nobla väsen! Men trots att det är snällt så är det inte menlöst och tråkigt alls utan alldeles tvärtom. S.-E. Johansons ackompanjemang till revolutionsvisan är mycket roligt gjord, S.-E. Bäcks beledsagning av "Se här bygges Babels torn" tillhör de ömsintaste och skönaste. Milvedens fint utlyssnade och utmejslade sättningar tillhör de personligaste — och till de mest föredömliga ur teknisk synpunkt i en koralbok. Harald Göranssons sättningar till de gregorianska melodierna är gjorda i en figurerad stil som känns helt kongenial med musiken. Densam-

mes sättning till den franska "Kristus är världens ljus" tycks mig dock lite onödigt saklig och färglös. Bertil Hallin härskar med suveränitet i septimaackordens förlovade land. Där har ni samlingens "soft music"!

Bara några obetydliga fel i trycket stör det sobra intryck som "koralboken" till "71" ger.

I 632 har förtecknen fallit bort i andra systemet och i 643 en punktering i andra takten. Det kan verka en smula förvirrande på någon i denna tid då man vet att tonsättarna kan ta sig stora friheter.

Sören Bolander

Laurentius Petri Sällskapet

KORALVECKAN 1970

LPS koralvecka 1970 förlades liksom föregående år till Geijersskolan i Ransäter, där man tog emot med vid och öppen famn, trots att där samtidigt pågick en organistkurs. Ledning och funktionärer fick väl därmed en del problem, men deltagaren hade inget obehag av detta arrangemang.

Geijersskolan är en behaglig tillflyktsort för LPS koralveckor, och en av fördelarna är att det är barnvänligt. I år var det flera deltagare än eljest som tagit sina barn med sig. Det var barn i olika åldrar, från spädbarnen i barnvagn och uppåt. Sannolikt en nödfallsåtgärd, men jag tror, att det ligger något riktigt och positivt i detta, att barn och föräldrar följs åt också i aktiviteter av det här slaget. Även om barnen mest ägnar sig åt lek, blir de ändå tidigt förtrogna med olika grenar av kyrkligt liv och arbete och får såsom här vänja sina öron vid kyrkans traditionella sång. Det var underbart att vid söndagskvällens completorium bakom sig ha en liten tioårstös, som säkert och utan att staka sig på ett enda finalis sjöng med i hela completoriet. Barn kan man visst lära allting; det tycks vara svårare med vuxna.

Förutom barnen kom drygt ett 40-tal vuxna, av vilka glädjande nog ett rätt stort antal var förstagångsbesökare. Glädjande var också

att en liten grupp danskar infann sig i Ransäter. Det är mycket värdefullt med sådana kontakter över gränserna.

Temat för veckan var den "Den moderna människan och liturgin", och det var ju då naturligt att den pågående liturgiska försöksverksamheten satte sin prägel på föredrag, diskussioner, övningar och gudstjänster. I början av året hade ju 1968 års kyrkohandboks-kommitté kommit med den andra delen av sitt material för försöksverksamheten, det s.k. röda häftet. Detta togs upp till granskning i det första föredraget, som hölls av kyrkoherde Gunnar Weman och hade rubriken "Den liturgiska försöksverksamheten". Denne påpekade det värdefulla i att handboks-kommittén arbetar fullständigt öppet och att förslagen förs ut i församlingarna till prövning. Det gröna häftet hade mottagits förvånansvärt positivt i församlingarna och av recensioner i pressen. I förslaget till mäs-sa i det gröna häftet hade nyckelbegreppet rörlighet, gemenskap, enkelhet och konkretion kommit väl till uttryck med bevarande av tillbedjan och stillhet. Vad beträffar det röda häftet känner man sig osäker, ansåg Gunnar Weman. Det första alternativet, söndagsgudstjänst, som är en renodlad predikogudstjänst, är klart utåtriktad, aktivt evangeliserande, publikdragande, påfallande inspirerande till

en början men tröttsam efter en tid. Till de s.k. motivmässorna, särskilt Tomas-mässan (mässa för tvivlare), ställde sig Gunnar We-man kritisk. Församlingen skall tvivla ända tills bröd och vin utdelas. I realiteten blir det rolläsning, och kommer tvivlaren till nattvardsfirande på detta sätt? Det är viktigt att det blir samtal och debatt om de föreslag-na formerna. Särskilt bör önskemålet understrykas att vi från handbokskommittén inte får motivmässor utan vissa bestämda ramar eller beståndsdelar. Vi befinner oss nu i ett ganska intressant diskussionsläge, och vi kan diskutera förhållandevis konfliktfritt. Vi kan skapa någonting, om vi kan arbeta i för-troende och gemenskap.

Det efterföljande samtalet blev mycket liv-ligt, men rörde sig kanske inte i första hand kring det röda häftet utan mera om frågan hur man skall få folk till kyrkan. Men detta är ju syftet bakom det röda häftet, och är den ständigt återkommande frågan i Kristi kyrka. Hur skall vi nå människorna? Många förslag framfördes: man skall inte läsa sig vid en gudstjänst, variera, inbjuda olika grupper, ordna familjegudstjänster. Kommer barnen, kommer föräldrarna. Man måste ska-pa anledningar för folk att gå i kyrkan, ge människor stöd för att komma dit. Professor Holte framhöll vikten av att få fram mäs-s typer, som inte kräver förkunskaper och und-rade, om inte nattvarden förutsätter att man växt in i kristenlivet, att man skaffat sig kunskaper. Häremot invändes att den som är ateist och tvivlare kan gå till nattvarden, som inte skall vara begränsad till en grupp. Finns det möjlighet att i samma gudstjänst få plats för alla kategorier?

Av professor Ragnar Holtes två föredrag handlade det första om det liturgiska språket och det andra om liturgi och socialetik. I det första föredraget anlade föredragshålla-ren ett språksociologiskt betraktelsesätt. So-ciologin undersöker språket som uttryck för olika sociala funktioner och verksamheter. På vad sätt uttrycker då det liturgiska språket olika sociala funktioner? Det är en vanlig anklagelse mot liturgiskt språk att det är konservativt och dröjer kvar i äldre, redan

passerade sociala förhållanden. Han kom också in på de undersökningar som gjorts om den roll gudsföreställningen har spelat i gångna tider och vilken roll den spelar i nu-tiden. Man menar att gudsföreställningen mer och mer har skjutits tillbaka i männi-skors medvetande. Den religiösa fostran inne-bär en viss jordmån för religiösa föreställ-ningar, som ger uttryck i religiösa språkfor-mer. Detta kan vi tillämpa på det liturgiska språket. Det trogna kyrkofolket får ut mera av detta än de utomstående, som har myc-ket liten konfrontation med kristen tro. Det är uppenbart att alla dessa undersökningar är tankeväckande och kan ge oss incitament till att tänka igenom frågan om liturgins ställ-ning och funktion, hur liturgin skall få ett uttryck, som har relevans i vår tid.

I slutet av föredraget behandlade Ragnar Holte några olika bönemoment i vår hög-mässa utifrån de nämnda aspekterna. Kol-lektbönerna är mycket ärevärdiga till sin ål-der och framsprungna i en latinsk språk-miljö. Det är inte nödvändigt att göra om dem till någonting helt annat utan uttrycka de tankar som finns på ett mera modernt språk. Svårigheten med Olaus Petri synda-bekännelse är inte bara den språkliga otymp-ligheten utan detta, att när vi firar guds-tjänst i vår kyrka idag har vi inte den klas-siska lutherska dogmatiken i blodet på sådant sätt att vi spontant kan leva oss in i denna bön.

I den andra föreläsningen med rubriken "Liturgi och socialetik" ställde professor Hol-te frågan: Hur kan liturgin ge oss hjälp till ansvarstagande för människor? Den kristna tron vilar på uppenbarelsen i Jesus Kristus. Ändå kan man säga att kristendomen under skilda tider har kommit i kollisionsförhållan-de till politiska system. Av ondo är det, när kristendomen blir bundsförvant med sam-hällen, som är fulla av orättvisor. Då kan den kristna förkunnelsen bidra till att söva ned människor, så att de inte aktiveras att gripa sig an med att förbättra förhållandena. Dessa tankar har diskuterats i den moderna religionssociologiska debatten i kyrkan. Un-der denna aspekt behöver liturgins formule-

ringar tänkas igenom. De böner vi ber i högmässan måste verkligen vara konkreta, så att de drar in den samtida verkligheten. Utifrån sådana sociologiska aspekter gjorde professor Holte en kritisk granskning av den allmänna kyrkobönen och nattvardsbönerna. Den allmänna kyrkobönen återger i sina formuleringar ett samhällsskick som inte är aktuellt: konungen och hans råd associerar till en äldre tid. Ämnesområdena alluderar i alltför hög grad till det som hör till det agrara samhället. Det internationella perspektivet: klyftan mellan fattig och rik i världen, kampen för rättvisa kommer inte fram i denna bön. Beträffande vår nuvarande prefationsbön kan framställningen av Kristus såsom ett lamm för den som inte har klart för sig det historiska sammanhanget innebära någonting mycket obegripligt.

A andra sidan kan man inte göra liturgin ren från alla föreställningar, som förutsätter kunskap om det frälsningshistoriska sammanhanget. De andra moderna prefationsbönerna för jul, fastan och trefaldighetstiden, som vi fick 1942, har inte denna svårighetsgrad.

I två föredrag talade Magnus Lidbeck om "Liturgi och själavård". Kyrkan har kritiserats för att den kristna människan saknar självkänsla. Den lutherska synen på människan är negativ. Det blir självkännedomsfördunkling i stället för självkännedomsfördjupning. Vi har behov av närhet och gemenskap, ömhet och värme, men på samma gång distans-egenvärde. Vi måste få skilja ut oss från andra, vara en egen person, uppleva egenvärde. Men samtidigt är det viktigt att vi har en förankring. Vi behöver stödja varandra. Vi måste finnas till för varandra. Vi måste uttrycka det som finns i oss till någon annan för att få syn på oss själva. Hur upplever vi detta i liturgin?

Om "Nya former för församlingssång" talade kyrkomusikern och tonsättaren Torsten Sörenson. Varför duger inte det gamla? Vårt samhälle har förändrats. Vår skola har förändrats. Förr fanns skolkantorer, som fostrade barnen till kyrkosångare och kyrkogångare, men deras roll blir mindre och mindre i dagens samhälle. Ungdomen fostras inte

in i kyrkan. Finns det någonting att göra åt detta? Torsten Sörenson pekade på två vägar. Den ena är att på något vis nå kontakt med kommande generationer. Man har en möjlighet genom söndagsskolan, som nu måste byta namn, då man inte längre kan anordna söndagsskola på söndagarna. I det barn gudstjänststritual, som kom i våras, fanns varken Kyrie eller Benedicamus. Tanken har väl varit att detta är obegripligt för barnen men härtill måste man ställa sig tveksam. Högmässans musik måste göras tillgänglig för barnen i barn gudstjänstens utformning, så att barnen inte ställs inför en helt ny värld i högmässan. En annan möjlighet är under konfirmationsläsningen. De sex timmar som är föreskrivna för övning i mäss- och koral-sång i konfirmandundervisningen måste absolut utnyttjas. Nu händer det ofta att så inte sker.

Den andra vägen är att vi måste komma med koral- och mässmusik för kyrkomusikaliska analfabeter. När det gäller de nya koralerna arbetar man efter två principer: dels att samla melodier som kan vara värdefulla, någonting av vår tids musik som skulle kunna överleva och fogas in i vår koralbok, dels lättfångna melodier med mycket enkla steg som är lätta att fatta och lätta att sjunga. Detta gäller den typ, som anknyter till vår traditionella koral. Vi har en annan typ: kyrklig pop. Det är legitimt att via denna väg tillföra ungdomen kristen kunskap. Det är att utnyttja en av de möjligheter som står till buds.

När det gäller mässmusik rör det sig, inte bara i Sverige utan i hela Europa. Enkelt måste det nya vara, men hur skall det distribueras? Ett enkelt och effektivt sätt demonstreras i zulu-Laudamus. Det är slagkraftigt i början, men blir snart nedslitet. Ett annat sätt är att ha ett enkelt motiv för hela mässan. Man använder en given serie, som får bilda grundval för all församlingsmedverkan. Åter en annan typ är omkvädet, som kan anpassas till olika textmoment och göra församlingen aktiv i vissa ögonblick. Man har praktiserat detta i den romerska kyrkan.

Situationen är ganska brydsam, sade tala-

ren till sist. Men uppdraget är oss givet och vi måste arbeta med det på något vis, ja, på alla vis. Vi skall inte förtvivla utan fortsätta både med de äldre och med kommande generationer, utan vilkas medverkan hela vår kyrka hotar att sluta sjunga.

I samtalet efter Sörensons föredrag bröt sig meningarna, och det var väl närmast hans åsikt att popen skulle ha en plats i kyrkan som väckte motstånd. Det frågades om man kan arbeta med sådant som man själv inte tror på. Någon påpekade faran av stilblandningar, men härtill genmålde en annan att vår högmässa redan har en massa stilbrytningar. Om man skall ha pop, tyckte någon, skall man anordna särskilda popgudstjänster, men undrade en annan, skall de ungdomar som har sina särskilda gudstjänster då också bilda en särskild kyrka?

Men det var inte bara föredrag och diskussioner, även om dessa på senare år fått ta upp stort utrymme på LPS' koralveckor. Kanske för mycket, en och annan tycker, men det är ju å andra sidan värdefullt att problemen debatteras i den omdaningsprocess, som nu pågår på det liturgiska området. Men det praktiska musicerandet hade också sin givna plats och ägnades både åt flerstämmig körsång och kyrkans, traditionella sång. Övningarna i flerstämmig sång leddes som i fjol av rektor Ingvar Sahlin. Det var flera deltagare, som ansåg dessa övningar vara för få och för korta. De hade räknat med att man på en koralvecka skulle få sjunga flerstämmigt från morgon till kväll. Men LPS har ju tagit som sin särskilda uppgift att vårda sig om kyrkans traditionella sång. Övningarna i denna leddes av fil.dr. Folke Bohlin, som också hade knappt utmätt tid och huvudsakligen koncentrerade sig på att förbereda det som skulle sjungas i de tidegärder och gudstjänster som dagligen ägde rum. Glädjande var att de flesta av de besvikna deltagarna mot slutet av veckan hade fått klart för sig att den unisona sången = traditionell sång också är någonting som det är värt att ägna tid åt.

Dagsprogrammet för övrigt upptog laudes respektive mässa på morgonen, middagsbön och på kvällen completorium, vilket på fredagen utbyttes mot mässa, i vilken ny mässmusik av Torsten Sörenson brukades. Före completoriet i Geijersskolans andaktsmättade lilla kapell lyssnade vi till orgelmusik, som utfördes av Ingvar Sahlin, Albert Sjögren, Olle Ljungdahl, Torsten Sörenson och Axel Madsen.

Söndagens högmässa i Ransåters kyrka fick en rik musikalisk utformning med två körer: organistkursens och koralveckans. En underbar upplevelse blev församlingssången, som bär och lyfter när den som här ljud fulltonigt och engagerat. Tyvärr är det så sällan man i vår kyrka får uppleva en mäktig menighetssång. Hur skall man få människor att delta i församlingssången? Hjälper det med ny mässmusik och nya psalmer?

Den i programmet halvt utlovade utflykten kunde genomföras och blev en rik upplevelse. En höjdpunkt var besöket i Ekshärads kyrka, där man fascinerades av de 200 smidda järnkorsen med "spelande löv" på kyrkogården. Det var en syn som fastnade i minnet, och säkerligen är det en sevärdhet som är unik i världen. Den andra höjdpunkten blev vespern (kyrkmässans) i Sunnemo gamla fina träkyrka från 1600-talet.

Till slut ett försök till summering av vad denna koralvecka kunde ge en deltagare:

en ingående information om den liturgiska försöksverksamheten och dess många problem ur olika aspekter, rik och varm gemenskap vid måltider och övrig samvaro och i gemensamt musicerande och gudstjänstfirande, glädjen att få sjunga tidebönera tillsammans med människor, som är väl förtrogna med dem och levat sig in i dem, i andakter och gudstjänster få uppleva Guds närhet och vilan i Gud.

Stina Källqvist

KORALVECKAN 1971

Den 20—26 juli 1971 höll LPS sin sedvanliga koralvecka — liksom de båda föregående åren på Geijersskolan i Ransäter. Endast ett 30-tal deltagare infann sig denna gång, ett färre antal än på länge. Man frågar sig naturligtvis efter orsaken. Det sades att utbudet av musikkurser och dito veckor sommaren 1971 var ovanligt stort. Kanske också förläggningen till samma plats tre år i rad haft en viss negativ effekt. Sant och visst är att Geijersskolan i Ransäter är den mest idealiska plats man kan tänka sig för en "vecka", där man sysslar med musiken i gudstjänsten, men man frågar sig, om det inte är på tiden att LPS återgår till sin nomadiserande tillvaro och sprider sig i Sverige i alla väderstrecken.

För de deltagare, som infann sig i Ransäter, var dock det ringa antalet ingen nackdel — snarare en fördel. Är man färre, lär man snart känna varandra, vilket bidrar till en god gemenskap. Farhågor i mötesledningen att det skulle bli svårt att få ihop en funktionsduglig kör visade sig ogrundade. Mötesledare var också i år sällskapets vice ordförande Karl-Erik Wallin.

Sedan flera år tillbaka har deltagarna i LPS:s koralveckor fått tillfälle att göra sig förtrogna med det liturgiska förnyelsearbete, som pågår i vår kyrka. 1969 ägnade man sig framför allt åt det gröna häftet, 1970 åt det röda. Under 1971 hade den psalmkommitté, som Kungl. Maj:t tillsatte 1969 med uppgift att åstadkomma ett tillägg till den svenska psalmboken, blivit färdig med sitt arbete och presenterat "71 nya psalmer". En av dem som fungerat som expert vid musikbedömningen av dessa, tonsättaren Torsten Sörenson, gav i ett föredrag en presentation av samlingen. Ett 10-tal valdes ut, som deltagarna sjöng igenom för att bli mera förtrogna med dem. Så t.ex. 630, 642, 666, 681 vilka också prövades vid tidegärder och andra gudstjänster. Melodierna till de nya psalmerna spänner ju över många sekler: från gregorianska melodier, av vilka man finner tre, fram till våra dagar; den övervägande delen är dock av nutida svenska tonsättare. Me-

ningarna om melodierna till dessa 71 psalmer var som väntat delade bland deltagarna. Framför allt ställde sig flera avvisande mot försök att införa pop i vår kyrkas gudstjänster. Andra menar att detta är en av de möjligheter, som står oss till buds för att nå ungdomen.

I Karl-Erik Wallins föredrag fick vi stifta bekantskap med psalmodikon och sifferkoralbok. Psalmodikon torde väl nu vara ett bortglömt instrument, som de flesta bara känner till namnet och kanske då främst genom Anders Österlings vackra dikt "En klockare spelar psalmodikon". Men nu fick vi genom Karl-Erik Wallins förmedling veta åtskilligt. Instrumentets upphovsman var Johannes Dillner, kyrkoherde i Östervåla i början av 1800-talet. Vad som närmast givit Dillner incitament till att bygga psalmodikon var att 1819 års psalmbok hade kommit ut med många nya melodier, som församlingarna inte kunde sjunga. Med hjälp av en sifferkoralbok, som också var Dillners "uppfinring", kunde vem som helst snabbt lära sig spela melodier på psalmodikon. Dillner ivrade också för flerstämmig församlingssång och ville att åtminstone en koral varje söndag skulle sjungas i stämmor.

Karl-Erik Wallin hade själv byggt ett psalmodikon efter alla konstens regler med strängar av fårtarmar, gran i botten och björk på sidorna. Någon högre musikalisk njutning erfar man väl inte, då man lyssnar till de toner, som frambringas på psalmodikon eller tonlåda, som det också kallades. Det är — för att tala med Anders Österling — "intet för världen att höra". Men säkerligen var det på sin tid ett värdefullt musikpedagogiskt instrument till stort gagn för gångna generationers svenskar. Att få lära sig sjunga psalmer är någonting betydelsefullt. Var och en som haft psalmboken som följeslagare genom livet kan vittna därom. Tyvärr har den för många i vår tid blivit "dolda skatter och bortglömda rikedomar" (Jes. 45: 3).

Det tredje föredraget, som behandlade "Tidegården i hemförsamlingen", hölls av Jan Redin, som först erinrade om att tidegård är ett speciellt svenskt ord, som icke före-

kommer i något annat språk och som i Laurentius Petris kyrkoordning har betydelsen av gudstjänst överhuvudtaget. Gärd betyder enligt Hellqvists etymologiska ordbok något görande, dvs. en utskyld. Tidegård är ett offer, en utskyld, som ges på bestämda tider.

Har hemförsamlingen varit en bärare av tidegården? Den första kristna gudstjänsten var synagogans gudstjänst. Minst tre gånger om dygnet hölls gudstjänst i synagogan och även i Jerusalems tempel: morgonbön, middagbön och aftonbön vid solnedgången. "Afton, morgon och middag vill jag utgjuta mitt bekymmer och klaga, och han skall höra min röst". (Ps. 55: 18). Hur gick det under de första århundradena? Det är bara glimtar vi kan få reda på. De trogna är ålagda att hålla bön tre gånger om dagen. Så småningom tappade tidegården den klara förbindelsen med hemförsamlingen och blev ett specialuppdrag. Den helige Benedikt, som byggde ut den under medeltiden, sammanförde den i ett breviarium. Hur var det i vårt land, när medeltiden led mot sitt slut? Tidegården blev förvisad till klostren och domkapitelskonventen. Fanns ingen tidegård i hemförsamlingen? Prästerna läste breviarium men hur mycket de förstod är inte gott att säga. Reformatorerna gjorde aktningstvårda försök att införa den i församlingarna, och den stora portalfiguren är Laurentius Petri. Han föreskriver ottesång, aftonsång, nattsång. Men under de följande århundradena breder predikan ut sig alltför mycket, och det blev ingen tid för tidegården. I vårt århundrade har nu försök gjorts att åter ta den i bruk. Föredragshållaren erinrade om en av männen bakom verket: Knut Peters, som någon gång omkring 1918, då han satt på ett tåg på väg till värnplikten, läste Edv. Rodhes Studier i reformationstidens liturgi och blev fullkomligt fascinerad av vad han läste. En ny värld öppnade sig för honom. 1930 kom hans bok "Den gregorianska sången". Föredragshållaren gjorde sedan en resumé över vad som hänt under de senaste årtiondena: Kyrklig förnyelse, som började på 30-talet, Hjälmseryd, mässbokens förnyelse. Han erinrade om hur Gunnar Rosendal införde tide-

gården i Osby kyrka, då han ansåg att det är en väsentlig uppgift för prästen att hålla bön i kyrkan. Det behöver inte vara så många församlade: två eller tre, ja, om ingen kommer, kan prästen läsa tidegården ensam. Tidegården i församlingen kommer alltid att bero på den enskilda människans vilja att hålla den vid makt och ansvaret vilar i första hand på prästen.

Något nytt i programmet för denna vecka var kör- och orgelimpromvisation. Orgelimpromvisationen leddes av Torsten Sörenson, som gav exempel på olika sätt att improvisera över ett givet tema. För körimpromvisationen svarade Albert Sjögren, som kunde anlita deltagarna som försöksobjekt. Exempel gavs på hur man med ostinato på ett enkelt sätt kan skapa flerstämmig församlingssång.

Varje dag omedelbart före middagsbönen höll kontraktsprosten Gunnar Olsson meditation över psaltartexter i tidegården. Stunder av stillhet, eftertanke och vila i Gud.

På senare har det ju diskuterats mycket på LPS:s koralveckor, och en och annan har kanske tyckt, att det blivit för mycket diskuterande och för litet sjungande. I år koncentrerades diskussionerna till lördagseftermiddagen. Ämnet, kring vilket man samlades, var "Kör och orgel i gudstjänsten" — aktuellt och väsentligt. Inledare var stiftsadjunkten Arved Arvedson och domkyrko-org. Albert Sjögren. Arvedson påpekade i sin inledning, att orgeln icke är ett bibliskt instrument utan har en mycket kort tradition. Motiveringen för dess användning i kyrkan är rent funktionell: orgeln är lämpligare än något annat instrument. Körens funktion, fortsatte Arvedson, skall vara det allmänna prästadömet. Orden i gudstjänsten kan bäras fram genom att man talar dem, men också med hjälp av musik. Gudstjänsten handlar om en andlig verklighet, som inte helt kan fångas i ord. Musik kan tänkas nå längre, säga något bortom vad orden kan säga.

Albert Sjögren framhöll, att i gudstjänsten har alla en funktion som enskilda människor eller som medlemmar i en grupp eller i den hela gudstjänstfirande församlingen. Allt skall ha en funktion, och det gäller också musiken

i gudstjänsten. I detta ligger att alla upprepningar bör undvikas. Kören har en dubbel uppgift. Den sjunger med församlingen och den sjunger för församlingen. Knappast någon frivillig aktivitet i församlingen är viktigare än körens uppgift. Kören får lära sig någonting, som de får använda i gudstjänstlivet. Viktigt är att det inte råder något motsatsförhållande mellan kör och församling, ty kören är en del av församlingen, som har en särskild uppgift. Viktigt också att gudstjänsten i god tid förberedes av präst och organist gemensamt.

Om orgelns roll i gudstjänsten påpekade Albert Sjögren, att orgeln skall vara självständig i vissa sammanhang; i andra underordnad. Självständig i preludierna, i koral-sången ackompanjerande. En av orsakerna till den skrالا församlingssången i våra kyrkor är en för starkt registrerad orgel, som kan ta död på den mest sångglada församling. (Undertecknad med mångårig, i kyrkbänken förvärvad erfarenhet instämmer gärna häri.) Koralbok och mässbok har också sin skuld. De innehåller inte orgelsatser utan körsatser, och detta gäller också det nya förslaget till mässmusik.

Den efterföljande diskussionen blev mycket livlig. Många praktiska förslag framfördes, såsom t.ex. att vi bör stå mera i våra gudstjänster, att orgeln bör tiga oftare i församlingssången. Orgelns placering kom på tal, och enighet tycktes råda om att den bör ned från sin upphöjda plats och komma längre fram i kyrkan. Detsamma gäller kören. Som *en* orsak till den dåliga församlingssången nämnde någon det faktum, att folk sitter alltför spridda i våra kyrkor, vilket också inverkar menligt på gemenskapskänslan. Undertecknad tänker i detta sammanhang på Arthur Adells förslag i hans prästmötesavhandling "Guds rika hus", där han föreslår att man tar bort bänkarna i kyrkan och för det normala antalet besökare ordnar sittplatser, vilka efter behov kan utökas med hjälp av stapelbara stolar. På så sätt slipper man också de många tomma bänkraderna som säkerligen kan avskräcka många tillfälliga kyrkobesökare från att komma tillbaka.

Adells förslag tycks inte ha förverkligats.

Men det var inte bara föredrag och diskussioner. Det praktiska musicerandet hade stort utrymme, och det inriktades i första hand på att förbereda de tidgarder och mäsor, som anordnades under veckan. Ingvar Sahlin, som liksom tidigare år åtagit sig att leda den flerstämmiga sången, hade fått förhinder. I hans ställe ryckte Gudrun Zethelius in, som även ledde övningarna i gregoriansk sång. Torsten Sörensons "Ordinarium Missae" övades under ledning av tonsättaren och kom till användning vid fredagskvällens mässo i Ransäters kyrka. Man önskar verkligen att denna mässmusik inte bara skall sjungas vid LPS:s koralveckor eller i andra specialistsammanhang. Den är lätt att lära in, men förefaller ändå slitstark, fylld av liv och andakt på en gång.

Dagligen sjöngs laudes, sext och completorium i Geijersskolans lilla vackra kapell; på söndagen matutin och vesper.

Höjdpunkten blev söndagens högmässo i Ransäters kyrka. Vi upplevde stillhet och andakt men också innerlig gemenskap och glädje. Och vilken förunderlig makt har inte en starkt och skönt klingande församlingssång över ett människohjärta!

Den traditionella söndagseftermiddagsutflykten gick i år till Dömle stiftsgård — i hällande regn och blixt och dunder. Men på Dömle fick vi inte bara tak över huvudet, vi undfägnades med eftermiddagskaffe och kunde vid en "husesyn" informera oss om den mångskiftande verksamhet, som bedrivs på stiftsgården.

På måndagsmorgonen bröt man upp och var och en for till sitt efter en "vecka", som givit — för att göra en summering — vidgade kunskaper om vår kyrkas musik, information om vad som på detta område rör sig i tiden, god och glad gemenskap vid måltider och i annan samvaro, likaså i praktiskt musicerande. Men framför allt: att i gemenskap med sjungande människor få uppleva härligheten i att afton, morgon och middag få bedja, tacka och lovsjunga Gud.

Stina Källqvist

Årsberättelse

över Laurentius Petri Sällskapets verksamhet, avgiven i Ransäter vid det 29:e årsmötet, den 18 juli 1970

Laurentius Petri Sällskapets styrelse har under arbetsåret 1969—70 utgjorts av professor Ragnar Holte, Uppsala, ordf., kyrkoherde Karl-Erik Wallin, Backaryd, v. ordf., musikdir. teol. och fil. kand. Gudrun Zethelius, Burträsk, sekreterare, fil. mag. Vivi Andersson, Burträsk, kassaförvaltare, domkyrkoorganist Albert Sjögren, Visby, och docent Folke Bohlin, Lund.

Suppleanter i styrelsen har varit docent Lars Hartman, Uppsala, komminister Sören Bolander, Askeryd, och tonsättaren, fil. lic. Ingmar Milveden.

Adjungerade ledamöter i styrelsen har varit fru Karin Peters, kontraktsprost Pehr Edwall, disponent Sven-Håkan Ohlsson, domprost G. A. Danell, professor Helge Nyman, Åbo, sogneprest Dag Monrad Møller, Oure, organist teol. dr. Finn Viderø, Köpenhamn, och domkyrkoorganist Gotthard Arnér.

Styrelsen har under arbetsåret sammanträtt i Stockholm den 6 febr. och i Ransäter den 15 juli.

Sällskapets medlemsantal uppgick den 31 dec. 1969 till ungefär 260.

Sällskapets koralvecka 1969 var förlagd till Geijerskolan, Ransäter, 22—28 juli. Temat, liturgisk och kyrkomusikalisk försöksverksamhet, behandlades teoretiskt och praktiskt bl. a.

genom ett dagligt mässfirande, utformat enligt nya riktlinjer. Övningarna i gregoriansk sång leddes av Folke Bohlin och i flerstämmig sång av rektor Ingvar Sahlin. Föreläsningar hölls av kyrkoherde Gunnar Weman över Den liturgiska försöksverksamheten i Svenska kyrkan, av teol. dr. Martin Lönnebo om Liturgiska försök i Uppsala domkyrka, av pastor Nils Mjönes om Nattvardsfirandet i svensk frikyrklighet och av kyrkoherde Per-Olof Sjögren om Mässa och mission. I en exposé presenterade Folke Bohlin Laurentius Petri Sällskapets urkundserie. Ett intensivt grupparbete utvecklades, där bl. a. en ordning för predikogudstjänst utarbetades, vilken kom till användning i Munkfors kyrka på söndagkvällen. Deltagarna fungerade även som blandad kör i söndagens högmässa i Ransäter kyrka under rektor Sahlins ledning.

Eftersom 1968 års urkund, Messan på Swensko 1557, på grund av framställningssvårigheter blev ung. ett år försenad, har 1969 och 1970 års publikationer sammanslagits. Till årsmötet 1970 föreligger "Melodier till julepisteln i svensk tradition" av Folke Bohlin samt tidskriften Svenskt Gudstjänstliv 1969/70.

Ransäter den 18 juli 1970

Ragnar Holte
ordf.

Gudrun Zethelius
sekr.

Årsberättelse

över Laurentius Petri Sällskapets verksamhet, avgiven i Ransäter vid det 30:e årsmötet, den 24 juli 1971.

Laurentius Petri Sällskapets styrelse har under arbetsåret 1970—71 utgjorts av professor Ragnar Holte, Uppsala, ordf., kyrkoherde Karl-Erik Wallin, Backaryd, v. ordf., musikedirektör, teol. och fil.kand. Gudrun Zethelius, Burträsk, sekreterare, fil.mag. Vivi Andersson, Burträsk, kassaförvaltare, domkyrkoorganist Albert Sjögren, Visby, och docent Folke Bohlin, Lund.

Suppleanter i styrelsen har varit docent Lars Hartman, Uppsala, komminister Sören Bolander, Växjö, och tonsättaren, fil.lic. Ingmar Milveden, Uppsala.

Adjungerade ledamöter i styrelsen har varit fru Karin Peters, kontraktsprost Pehr Edwall, disponent Sven-Håkan Ohlsson, domprost G. A. Danell, professor Helge Nyman, Åbo, sogneprest Dag Monrad Møller, Oure, Fyen, organist, teol.dr. Finn Viderø, Köpenhamn, och domkyrkoorganist Gotthard Arner.

Styrelsen har under arbetsåret sammanträtt i Burträsk 26—28 jan. 1971.

Sällskapets medlemsantal uppgick den 31 dec. 1970 till 245.

Sällskapets koralvecka 1970 var för andra året i följd förlagd till Geijerskolan, Ransäter, och ägde rum 14—20 juli. Temat var Den moderna människan och liturgien. Som föreläsare medverkade professor Ragnar Holte (Det liturgiska språket, Liturgi och socialetik), kyrkoherde Gunnar Weman (Den liturgiska försöksverksamheten), kyrkoadjunkt Magnus Lidbeck (Liturgi och själavård) och docent Folke Bohlin (Laurentius Petri Sällskapets årsurkund). Rektor Ingvar Sahlin ledde den flerstämmiga körsången och docent Folke Bohlin den gregorianska. Laudes, sext och completorium sjöngs enligt Det Svenska Antifonalet, och mässa firades under veckan enligt försöksverksamhetens ordningar. En kväll användes i det sammanhanget Torsten Sörensons mässmusik Ordinarium Missae.

1971 års publikationer utgöres av Veckans Completorier av det reviderade Svenska Antifonalet I jämte Te Deum samt tidskriften Svenskt Gudstjänstliv.

Ransäter den 24 juli 1971

Karl-Erik Wallin
v.ordf.

Gudrun Zethelius
sekr.

Laurentius Petri Sällskapet medlemmar jubileumsåret 1971

- Sogneprest Per Aagard
Musikdir. Elof Abrahamsson
Abt-Herwegen-Institut f Lit.wsch.
Kommin. Bo Adell
Småskoll. Essie Adell
Fil. mag. Fru Malin Adell
Lektor Öved Adell
Kontraktspr. Olle Agrell
Domkyrkoorg. Folke Alm
Kapellan Knud Andersen
Kyrkoh. Olle Andersson
Fil. mag. Vivi Andersson
Kyrkoh. Martin Angser
Biskop em. Gustaf Aulén
Bayrische Staatsbibliothek
Kommin. Göran Beijer
Benedictinische Monatschrift
Kantor Bernt Bengtsson
Prof. Ingmar Bengtsson
Musikdir. Kjell Bengtsson
Kyrkoh. Karl-Olof Berglund
Studentpräst Karl Johan Bergström
Musikdir. Inga Bernander
Lektor Per Beskow
Syster Monica Bexell
Biblioteca Vaticana
Prosten Gustaf Bjarnegård
Kyrkoh. Sven Björck
Kontraktspr. Erik Björlander
Kyrkoh. em. Anders Block
Intendent C G Blomberg
Kommin. Sören Bolander
Docent Folke Bohlin
Kantor Marcus Bolin
Kantor Erik Boström
Henry Bradshaw Society
- Läroverksadjunkt Kerstin Broman
Bureau Liturgique
Musikdir. Alvar Burman
Rektor Eskil Burman
- Astrup prestegård, Ny-Solbjerg, 8000 Arhus, Danmark
Fräsegårdsgatan 7 A, 431 42 Mölndal
Maria-Laach üb. Andernach/Rh. Västtyskland
Mogata, 614 00 Söderköping
Vasavägen 45, 582 33 Linköping
Luthagesplanaden 11, 752 31 Uppsala
Lundsberg, 680 80 Storfors
930 10 Lövånger
Karl XI gatan 11 B, 222 20 Lund
Marienlyst allé 11, 3000 Helsingør, Danmark
Murargatan 30 B, n.b.h., 754 37 Uppsala
Ringvägen 16, 930 20 Burträsk
Fröderyd, 570 12 Landsbro
Otto Lindblads väg 17, 223 65 Lund
c/o Sandbergs Bokh. Stureg. 8, 114 35 Stockholm
Vallgravsgatan 1, 621 00 Visby
Abtei Beuron, Hohenzollern, Västtyskland
Box 115, 540 15 Våring
Djurgårdsvägen 158, 115 21 Stockholm
Linnévägen 19, 921 00 Lycksele
683 00 Hagfors
Sätra prästg., 182 37 Danderyd
Fack 36, 430 25 Våröbacka 2
Arbyvägen 1, 754 60 Uppsala
Sankta Ingridis Stiftelse, Villag. 21, 114 32 Stockholm
Roma, Italien
380 30 Rockneby
Norra Sandsjö, 570 20 Bodafors
Tuna L 7, 598 00 Vimmerby
Hagforsgatan 18, 416 75 Göteborg
Sehlstedts gatan 9, 611 00 Nyköping
Arabygatan 44, 352 46 Växjö
Kvarnkroken 4, 222 47 Lund
Villagatan 7, 541 00 Skövde
Box 357, 860 40 Indal
D. H. Turner c/o Dpt of Mss, Brit Mus, London
W C 1, England
Lingonstigen 43, 941 00 Piteå
Abbaye du Mont César, Louvain, Belgien
Majsolstigen 10, 952 00 Kalix
Ingesund, 671 00 Arvika

- Prosten Engelbert Byström
 Kommin. Lars Byström
 Kantor Agne Bäckström
 Kantor Birger Börjesson
 Pastor Sven G Carlsson
 Kyrkoadj. Teodor Carlsson
 Musikdir. Henrik Cerwin
 Domprost G A Danell
 Det Kgl Bibliotek, Rigsbibliotekarembede
 Kyrkoh. Thomas Ehde
 Musikdir. Lars Edlund
 Kontraktsspr. Pehr Edwall
 Musikdir. Lars Ek
 Kommin. Rune Ekenvi
 Musikdir. Gunilla Ekström
 Kyrkoadj. Hans Endrell
 Musikdir. Lars Engquist
 Musikdir. Rut Ericsson
 Musikdir. Rolf Ericzon
 Musikdir. Birger Eriksson
 Musikdir. Svea Erlandsson-Nilsson
 Pastor Sven Esselius
 Teol. o. fil. kand. Gunvor Fastman
 Dr. Theol. Helge Fehn
 Kantor Lennart Forsgren
 Kantor Vivi-Anne Forsgren
 Fil. kand. Margareta Forsgren
 Kantor Olof Franke
 Överläkare Olle Friberg
 Teol. lic. Carl-Gösta Frithz
 Lektor Emil Färnström
 Kyrkoadj. Hans Gentzel
 Biskop em. Bo Giertz
 Kommin. Hans Glimborg
 Kommin. Göran Granberg
 Kyrkoh. Göran Grefbäck
 Kommin. Erik Grundberg
 Fil. mag. Kantor Anders Gunnarsson
 Fru Siv Gustafsson
 Musikdir. Harald Göransson
 Musikdir. Edvin Haglund
 Kyrkoh. Olof Hallander
 Bokhandl. Allan Halldén
 Teol. dr. Tom G A Hardt
 Docent Lars Hartman
 Direktor Olov Hartman
 Musikdir. Torsten Hedlund
 Diplomorganist Gunvor Helander
 Docent Sven Helander
 Fack 14, 950 30 Råneå
 Näshulta, 635 90 Eskilstuna
 Bergmästargatan 24 A, 791 00 Falun
 590 61 Vreta Kloster
 Slevringevägen 9, 597 00 Åtvidaberg
 Danska vägen 16 C II, 432 00 Varberg
 Stationsgatan 14, 311 00 Falkenberg
 Kyrkogatan 6, 352 34 Växjö
 310 80 Hyltebruk
 Gumbalde, Lau, 620 16 Ljugarn
 Ölandsgatan 24, 381 00 Kalmar
 Värtavägen 83, 183 64 Täby
 510 48 Borgstena
 Kyrkbacken 1, 161 58 Bromma
 Bäcks, Akebäck, 621 00 Visby
 Klosterplan 1 A, 294 00 Sölvesborg
 Skogsliden 1, 182 74 Stocksund
 Ringvägen 41, 183 43 Täby
 Stockholmsvägen 115, 181 43 Lidingö
 Brunnsgratan 5, 302 31 Halmstad
 Solvarvsgatan 47, 502 47 Borås
 Engelbrektsgatan 15—17, 114 32 Stockholm
 Måneveien 26, Sandvika, Norge
 Inre Ringvägen 32, 910 40 Robertsfors
 Inre Ringvägen 32, 910 40 Robertsfors
 S:t Olovsgatan 56 B, 753 30 Uppsala
 Spelmansgatan 2, 660 54 Skattkärr
 Sabbatsbergs sjukhus, Dalag. 9—11, 113 24 Stockholm
 Klostersgatan 10, 152 00 Strängnäs
 Agavägen 12, 181 38 Lidingö
 Fredrikshovsgatan 8, 115 22 Stockholm
 Tandåsgatan 15, 412 66 Göteborg
 Skogslyckevegatan 17 D, 602 34 Norrköping
 770 72 Vikmanshyttan
 Hovsgatan 21, 592 00 Vadstena
 Viktoriaesplanaden 32, 891 00 Örnköldsvik
 Klockargården, Bosjökloster, 243 00 Höör
 Pl 4006, Odensberg, 521 00 Falköping
 Roderstigen 6, 181 43 Lidingö
 Myntgatan 12, 552 57 Jönköping
 510 05 Dalstorp
 Box 25, 598 00 Vimmerby
 Bergsgatan 25 IV, 112 28 Stockholm
 Tuvängsvägen 4, 752 45 Uppsala
 190 30 Sigtuna
 Stenhuggarvägen 9, 573 00 Tranås
 Aningaisgatan 1 C 25, Åbo 11, Finland
 Frejavägen 16, 791 00 Falun

- Heliga Treenighetens Systraskap
 Stiftelsen Hjelmserysds Prästgård
 Kantor Gunnar Hjorth
 Christopher Hohler, Esq
 Kyrkoh. Torsten Holm
 Kommin. L. M. Holmbäck
 Fröken Carola Holmgren
 Kantor Rune Holmquist
 Prof. Ragnar Holte
 Fru Sonja Holte
 Organist Thyra Hyldgaard
 Kyrkoh. Östen Hårdh
 Helsingborgs Stadsbibliotek
 Docent Alf Härdelin
 Körledare Barbro Högenmark
 Musikdir. Bo Ivarsson
 Diakonissan Ingrid Jacobsson
 Teol. Dr. Jacob Jacobsson
 Postmästare Carl Axel Jakobsson
 Småskoll. Barbro Jansson
 Kommin. Gerhard Jansson
 Domkyrkoorg. Henrik Jansson
 Kontraktsspr. Alf Johansson
 Sjuksk. Elsa Johansson
 Docent Hilding Johansson
 Kyrkoass. Ingvar Johansson
 Kyrkoh. Lennart Johansson
 Prof. Joseph A. Jungmann
 Musikdir. Lars Jönsson
 Katholieke Hogeschool

 Docent Bengt Ingmar Kilstrom
 Kommuniteten
 Kgl. Mus. Akad. Bibl.
 Kyrkomusikerna i Uppsala domkyrkoförs.
 Broder Bengt Olof Kälde
 Fröken Stina Källquist
 Kantor Arne Land
 Kantor Anne-Marie Larsson
 Laurentiistiftelsen
 Lektor Henrik Leby
 Kyrkoh. Göran Lewin
 The Library of Congress C/o KB
 Musikdir. Helge Lidén
 Kantor Hans Göran Lilja
 Teol. kand. Sigbrit Lilja
 Kyrkovaktmästare Thure Liljedahl
 Kamrer Rune Lindborg
 Kyrkoadj. Ingemar Linderås

 Västergatan 19 B, 411 23 Göteborg
 570 02 Stockaryd
 434 00 Kungsbacka
 Long Crendon Manor, Aylesbury, Bucks. England
 Box 47, 644 00 Torshälla
 Valls prg, 621 00 Visby
 Skogsvägen 31, 152 00 Strängnäs
 Husbygatan 12 B, 614 00 Söderköping
 Torkelsgatan 3 A, 752 36 Uppsala
 Torkelsgatan 3 A, 752 36 Uppsala
 Jernbanegade 3, 4700 Næstved, Danmark
 Kyrkogatan 24, 372 00 Ronneby
 Bollbrogatan 1, 252 25 Helsingborg
 Bellmansgatan 24, 754 28 Uppsala
 Förs.h. Sparrlösa, 534 00 Vara
 Bågevägen 73 C, 852 54 Sundsvall
 Brändströmsg. 19 A, 803 54 Gävle
 S:a Clementsgatan 42, 252 34 Helsingborg
 Nicolaigatan 9, 621 00 Visby
 Ahusgatan 3, 214 38 Malmö
 Svenneby prg, 450 70 Hamburgsund
 Box 160 01, 400 21 Göteborg 16
 Jäder, Pl 3265, 635 90 Eskilstuna
 Falkenbergsvägen 23 B, 381 00 Kalmar
 Mariagatan 5, 542 00 Mariestad
 Prästg. Agunnaryd, 340 16 Ryssby
 570 91 Kristdala
 Jesuitenkolleg. Sillgasse, Innsbruck, Österrike
 Fasanstigen 13, 703 48 Örebro
 t.a.v. Bibliothek Theologische Faculteit, Hogeschoolaan 225, Tilburg, Holland
 Tallåsvägen 2, 152 00 Strängnäs
 Barkarö prg, 725 90 Västerås
 Box 16 265, 103 25 Stockholm
 Domkyrkoplan 5, 752 20 Uppsala
 Kloster Erlach, A-4174 Niederwaldkirchen, Österrike
 Östhammarsgatan 67, 115 28 Stockholm
 Drottninggatan 27, 582 25 Linköping
 Vallgatan 1 A, 434 00 Kungsbacka
 Nilstorpsvägen 2, 223 56 Lund
 Hantverkarbacken 34 B, 811 00 Sandviken
 Skölvne prg. 524 00 Herrljunga
 Förvärvsavn, Box 5039, 101 26 Stockholm
 Åstorpsvägen 1, 252 25 Helsingborg
 S:t Persgatan 94, 602 33 Norrköping
 S:t Persgatan 94, 602 33 Norrköping
 Ulrikagatan 3 II, 115 24 Stockholm
 Stiftsgården, 795 00 Rättvik
 Gånglåten 61, 421 46 Västra Frölunda

- Kommin. Arne Lindgren o. fru Mona L. Fack 1035, 710 74 Hörken
 Kyrkoh. Erik Lindgren Skedevi prg, 643 00 Vingåker
 Kyrkoh. Lars Lindhagen Hjelmserysdstiftelsen, 570 02 Stockaryd
 Kommin. Gustaf Lindman Gamla riksv. 101, 430 50 Källered
 Kantor Erling Lindskog Göklundsvägen 1 C, 813 00 Hofors
 Dir. Cant. Reidar Lindström Beckasinvägen 9 B 28, Drumsö, Finland
 Kantor Karl Axel Linge Spanngatan 22, 582 66 Linköping
 Läroverksadj. Marianne Lingström Råsundavägen 113, 171 37 Solna
 Stifts- och Landsbiblioteket Box 3085, 580 03 Linköping 3
 Domkyrkoorg. Olle Ljungdahl Herrgårdsgatan 7 C, 652 24 Karlstad
 Kommin. Christer Ljungström Eriksfältsgatan 16 B, 214 32 Malmö
 Stud. Cathrin Lundberg Kila, 610 50 Jönåker
 Kyrkoadj. Sixten Lundgren Hagebygatan 51, 603 52 Norrköping
 Domkyrkoadj. Ove Lundin Sundregatan 5, 621 00 Visby
 Lunds stifts KSV c/o Sekr. Olle Nilsson, Svenska v. 18, 222 39 Lund
 Lutheran School of Theology, 1100 East 55th Str, Chicago, Ill. 60615, USA
 the Library
- Kommin. Kjell Markström Axvägen 6, 940 10 Hortlax
 Revisor Einar Mattsson Tjallevägen 3, 182 64 Djursholm
 Musikdir. Thorwald Møllergård Mariavägen 42, 831 00 Östersund
 Kantor Hagbert Mueller Kullevägen 9, Vä, 291 00 Kristianstad
 Tons. Fil. lic. Ingmar Milveden Torkelsgatan 16 B, 753 26 Uppsala
 Teol. kand., Fil. mag. Ulla Milveden Torkelsgatan 16 B, 753 26 Uppsala
 Prof. Carl-Allan Moberg Walleriusvägen 9, 752 36 Uppsala
 Père Jean Mouton Råbygatan 9 A, 223 61 Lund
 Sogneprest Dag Monrad Møller 5883 Oure, Fyen, Danmark
 Kantor Per Nanstad Bankekind, 585 90 Linköping
 Kontraktsp. Eric Nilsson 597 00 Åtvidaberg
 Sjukhusförest. Hjördis Nilsson Olofsfors Sjukhus, 774 00 Avesta
 Stiftsundomskons. Inger Norberg Vasag. 4, 152 00 Strängnäs
 Prosten Joh. Norgren Backgatan 18, 952 00 Kalix
 Organist Arne Nyrop Strenge Lundtofteparken 16, Kgs Lyngby, Danmark
 Kyrkoh. Nils Nyström 570 10 Österkorsberga
 Prosten Axel Ollikainen Fredsgatan 2 B, 752 24 Uppsala
 Pastor Fritz Olofsson Liljeborgsvägen 4, 752 21 Uppsala
 Förste Bibl. Fil. dr. Bror Olsson Sölvegatan 8, 223 62 Lund
 Disponent Sven Håkan Ohlsson Tomegapsgatan 10, 223 50 Lund
 Prosten Evert Palmer Birger Jarlsgatan 81 IV, 113 56 Stockholm
 Organist Edla Persson Klockarg., 260 34 Mörarp
 Diakonissan Kerstin Persson Djurängsvägen 39 C, 381 00 Kalmar
 Fru Karin Peters Broddessonsgatan 26, 302 34 Halmstad
 Prof. Arthur Carl Piepkorn One Dartford Avenue, Clayton 5, Missouri 63105
 USA
- Kantor Per-Gunnar Pålback Klockarg., Länna, 152 00 Strängnäs
 Herr Josef Pålsson Långvinkelsgatan, 260 60 Kvidinge
 Kyrkoh. Bengt Redell 684 01 Munkfors
 Kontraktsp. Jan Redin 360 62 Långasjö
 Kyrkoh. Sten-Bertil Risberg Grytnäs, 775 00 Krylbo
 Fru Karin Rosell Vanadisvägen 43, 113 23 Stockholm

Domorganist Ethan Rosenkilde Larsen
 Musikdir. C E Rosenquist
 Prosten Gösta Rudérus
 Kommin. Gunnar Rundgren
 Musikdir. Per Rydén
 Kommin. Tord Rydén
 Kantor Per Rylander
 Rektor Ingvar Sahlén
 Kantor Birgitta Sandström
 Teol. stud. Tony Sandström
 S:t Laurentii Kyrkoråd
 Organist Mag. art. Torben Schousbou
 Docent Eric Segelberg
 Biskop Sven Silén
 Musikdir. Knut Sitell
 Kommin. Tord Sjöberg
 Kyrkoh. Tore Sjöblom
 Domkyrkoorg. Albert Sjögren
 Musikdir. Anna Sjögren
 Domprost Teol. dr. P-O Sjögren
 Stud. theol. Ole Skjærback Madsen
 Kyrkoh. Lennart Sollersten
 Musikkonsulent H O Stavert
 Pastor Ole Stjernfelt
 Musikdir. Bertil Stoltz
 Docent Carl Strandberg
 Studia Liturgica
 Musikdir. Per Erik Styf
 Musikdir. Ulf Sundman
 Fru Lisa Sundquist
 Vik. lektor Gustav Swahn
 Pastor Ingmar Svantesson
 Svenskt Musikhist. Arkiv
 Herr Arvid Svensson
 Kyrkoh. Hans Svensson
 M K Torsten Söderberg
 Musikdir. Torsten Sörenson
 Kommin. Göran Tapper
 Kommin. Lennart Tibell
 Kyrkokantor Gerd Tunberg
 Kantor Eric Wademark
 Yrkesvalsl. Svenning Wall
 Kantor Ingvar Wallenskog
 Kyrkoh. Karl-Erik Wallin
 Fru Margareta Wallin
 Folkskoll. Svea Wallin
 Kyrkoh. Teol. dr. Bengt Wahlström
 Fröken Margit Wahlman
 Kyrkoh. John Wanngren

Gl. Hellebækvej 17, 3000 Helsingør, Danmark
 Pannågatan 8, 262 00 Ängelholm
 660 57 Väse
 Luthagsesplanaden 12 B, 752 25 Uppsala
 Granbacksvägen 4 IV, 135 00 Tyresö
 Bredgatan 23, 222 21 Lund
 Gröna huset, Odensberg, 521 00 Falköping
 Ransäter, 684 00 Munkfors
 Ekenstamsvägen 7, 910 40 Robertsfors
 Högåsvägen 32, 671 00 Arvika
 Prästgatan 9, 614 00 Söderköping
 Tryggeveldevej 132, 2700 Brønshøj, Danmark
 Storgatan 26 B I, 753 31 Uppsala
 V. Kyrkogatan 7, 722 15 Västerås
 Råkbog. 8, 212 32 Malmö
 Box 339, 890 40 Bredbyn
 Snöstorp, 302 56 Halmstad
 Tjelvarvägen 5, 621 00 Visby
 Tjelvarvägen 5, 621 00 Visby
 Aschebergsgatan 24, 411 33 Göteborg
 Carit Etlars vei 5, 1814 København, Danmark
 Almlöfs stig 5, 613 00 Oxelösund
 360 51 Hovmantorp
 Konvalvej 5, 2770 Kastrup, Danmark
 Storgatan 20, 732 00 Arboga
 Edvardslundsgatan 3 J, 644 Torshälla
 Mathenesserlaar 301 C, Rotterdam, Holland
 Götgatan 12 B, 752 22 Uppsala
 Varvsgatan 18, 931 00 Skellefteå
 Ersmarksgatan 24, 902 31 Umeå
 Torggatan 3 C, 442 00 Kungälv
 Östanbäck, 733 00 Sala
 Strandvägen 82, 115 27 Stockholm
 Bäckén, 430 33 Fjärås
 Kvistofta prg, 260 30 Vallåkra
 Torås Pl. 4138, 430 38 Norbyvallda
 Linnégatan 30, 413 04 Göteborg
 Carl Wahrens väg 8, 763 00 Hallstavi
 Tennringen 37, 170 20 Kallhäll
 Helgenäsgatan 21, 940 25 Norrfjärden
 Öja 5031, 733 00 Sala
 Sveavägen 57, 182 62 Djursholm
 Ljunggatan 6, 340 14 Lagan
 370 11 Backaryd
 370 11 Backaryd
 Jonebergsvägen 2 B, 272 00 Simrishamn
 Wennerbergsvägen 2, 531 00 Lidköping
 Apelgatan 8 III, 602 15 Norrköping
 290 10 Tollarp

Kyrkoh. Gunnar Weman
 Musikförl. Sven Wessman
 Kommin. Bengt Westholm
 Organist Teol. dr. Finn Videre
 Kantor Roland Widmark
 Kommin. Ragnar Winquist
 Visby Domkyrkas Musikbibl.
 Kommin. Uno Wårdener
 Prosten Ebbe Wängsjö
 Kommin. Ragnar Värmon
 Västerås Stifts- och Landsbibl.
 Stifts- och Landsbiblioteket
 Förste Flygtekn Gunnar Zaar
 Musikdir. Teol. o. Fil. kand.
 Gudrun Zethelius
 Domkyrkoorg. Fil. kand. Jan-Håkan
 Åberg
 Kyrkoh. Kuno Åberg
 Åbo Akademis Bibliotek
 Diakonissan Kerstin Åkerström
 Statsbiblioteket
 Örebro Stadsbibliotek

Mjölmarvägen 8, 190 30 Sigtuna
 620 30 Slite
 Temperaturgatan 40, 417 41 Göteborg
 Duevej 25, København F, Danmark
 Storrägen 55, 920 10 Vindeln
 Box 38, 373 00 Kallinge
 Kapellsalen, Domkyrkan, 621 00 Visby
 Visseltofta, 283 00 Osby
 Västertorg 5 A, 752 43 Uppsala
 Ystadsvägen 138, 121 51 Johanneshov
 Stadshuset Box 717, 721 87 Västerås
 Fack, 351 01 Växjö
 Box 2056, 373 00 Kallinge
 Ringvägen 16, 930 20 Burträsk
 Hellzängatan 41, 871 00 Härnösand
 Ekeby, 690 72 Sköllersta
 Domkyrkogatan 2—4, 205 00 Åbo 50, Finland
 Dragarbrunnsgatan 67, 753 20 Uppsala
 8000 Århus, Danmark
 Box 60, 701 02 Örebro

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET

22. 07. 75

LUND

MISSALE

FÖR SVENSKA KYRKAN

*Innehållande ordningen vid
den offentliga gudstjänsten
jämt kyrkoårets evangelier
och epistlar*

Tredje upplagan. I denna har en del ändringar vidtagits gentemot tidigare upplagor. Sålunda har alla notpartier gjorts om, varvid församlingens respektive kyrkokörens partier medtagits, vilket innebär uppfyllande av ett uttalat önskemål.

Vidare upprepas melodier i en del fall, där tidigare hänvisning skett mellan olika ritualer.

Pris i svart eller rött skinnband 135: — exkl. moms.

GLEERUPS

Arthur Adell, Knut Peters

DET SVENSKA ANTIFONALET

I Antifonale till veckans tideböner. (Tillfälligt slutsåld. Ny upplaga under arbete).

II Antifonale till kyrkoårets tideböner. Inb. 40: — exkl. moms.

Advent, jul, nyår, trettondedag jul, septuagesima, fastan, påsk, Kristi himmelfärdsdag, pingst, heliga trefaldighet samt helgdagar och minnesdagar och tidegärder vid särskilda tillfällen: apostladag, martyrdag, kyrkmässa och de dödas minne.

GLEERUPS